Ko je Milan Radoičić
PRVI POTPREDSEDNIK SRBA SA KOSOVA

Istraživanje Crvene planete
MARSOVSKE HRONIKE

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 250 RSD

01420 9 770353 802002

VREME

broj 1432

14. jun 2018.

VLAST I PROTESTI VOZAČA

REZERVOAR PUN GNEVA

cirsd

CENTAR ZA
MEĐUNARODNU SARADNJU
I ODRŽIVI RAZVOJ

VREME

HORIZONS

Discussion

GEOPOLITIKA KONFUZIJE:
KOLIKO ĆE TRAJATI?

PROF. DŽEFRI SAKS I VUK JEREMIĆ

SRBIJA IZMEDU RUSIJE I ZAPADA: SEDAMDESET GODINA NAKON REZOLUCIJE INFORMBIROA

UČESNICI: **VLADETA JANKOVIĆ, VUK JEREMIĆ, DEJAN JOVIĆ I IVAN VUJAČIĆ**

MODERATOR: **FILIP ŠVARM**

HOTEL METROPOL PALACE
BULEVAR KRALJA ALEKSANDRA 69

UTORAK, 26. JUN, 2018
U 15:30

VREME
BROJ 1432
14. jun 2018.

04 Zoom: Rado ide Srbin u vojnike
06 Vlast i protesti zbog cene goriva: Rezervoar pun gneva
10 Ko je Milan Radoičić: Prvi potpredsednik Srba sa Kosova
13 In memoriam: Fadilj Vokri (1960-2018)
14 **Intervju: Aleksandar Kostić, eksperimentalni psiholog i dopisni član SANU**
17 Nuspojave: Strahovi arhipelaga Vučić
18 Vreme solidarnosti: Ustav, zakon i toaleti
20 Intervju: Sonja Tošković, izvršna direktorka Beogradskog centra za ljudska prava
22 Lični stav: O narodu ostarele dece
26 **Intervju: Mirna Zakić, istoričarka**

KULTURA

32 Rezultati konkursa: Dejstvo kritike
34 Lični stav – Vasa Pavković: Opšti mukajet
36 Izdavači: Gosti među domaćinima
38 Pozorište: *Pet života pretužnog Milutina*
40 Vladimir Stamenković (1928–2018): Tihi čovek velikih dela
41 Daša Drndić (1946–2018): Golgota gospodske osobe
42 Intervju: Đorđe Matić, pesnik i esejista
44 Koncert: Merkel yeah!
45 TV Manijak: Našu pesmu noćas sviraju...

SVET

46 **Kina i EU: Sumnjičavi partneri**
51 Istorijski susret u senci trgovinskog rata: Sve se vrti oko Trampa

MOZAIK

52 Istraživanje Crvene planete: Marsovske hronike
56 Svetsko prvenstvo u fudbalu: Pohod na Rusiju
58 Na licu mesta – Sankt Peterburg: Dobra atmosfera, još bolji prevoz
61 Navigator: Fudbal za svaki džep
62 Vreme uživanja: Fabijani

„Praćenje promena učestalosti pojedinih pojmova može da posluži kao nagoveštaj budućih događaja. Da smo, na primer, pratili učestalost toponima 'Kosovo' od 1990. godine u nekoliko vodećih svetskih dnevnih novina, videli bismo da od 1996. godine njegova učestalost naglo raste"
RAZGOVARALA: SONJA ĆIRIĆ

„Posle rata, izgon, bekstvo ili poluprinudna emigracija osoba nemačkog porekla, kao grupa povezanih sa nacističkim režimom, uklonili su Nemce i njihovo kulturno nasleđe iz nacionalnih priča o tome 'ko smo mi i naša zemlja'. Iako nisu svi Nemci bili samoproklamovani nacisti, dovoljno njih se ponašalo kao nacisti da je njihova kolaboracija osudila celu nacionalnu grupu"
RAZGAVARAO: MIROSLAV SAMARDŽIĆ

Kinezi investiraju u Evropi i kupuju preduzeća sa ciljem da pristupe novim tehnologijama, čemu bi Evropljani rado stali na put. Istovremeno, u vreme trgovinskog rata sa SAD, države članice Evrospke unije žele kineski novac i „sigurnu kuću" za trgovinu u Kini
PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Na naslovnoj strani: **Protesti vozača**
Foto: Sava Radovanović/ Tanjug

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jelena Popović

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Vladimir Milovanović, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Olga Babić;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

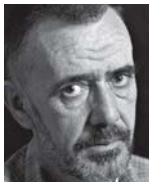
e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica
ISSN 0353-8028,
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Rado ide Srbin u vojnike: Beograd je daleko, sve dalje i dalje, a utisak je da ni glavnokomandujući ne ume da pročita karte ili barem neće da nam saopšti šta u njima piše

Srbi se zapošljavaju u policijskim snagama Kosova, sudovima i drugim državnim institucijama jer život ide dalje, pa što bi vojska bila izuzetak osim ako ne mislimo da su prepreke tome naduvani mitovi o nekoj posebnoj vrsti vojničke časti, poštenja i rodoljublja, na čemu se i dalje radi, mada sve manje uspešno

APEL STANOVNIŠTVU: NE IDITE U HARADINAJEVU VOJSKU

Ima ona praktična dosetka o snalaženju u prostoru koja podučava ljude kako da se ne izgube i koja glasi: „Kartu čitaj, a seljaka pitaj."

Bez velikog natezanja to se može primeniti i na snalaženje u vremenu, pa i u političkim okolnostima, a na to me je podsetila izjava predsednika Srbije Aleksandra Vučića, koji je u utorak pozvao kosovske Srbe da ne stupaju u takozvanu vojsku Kosova, čije se formiranje najavljuje do kraja godine.

On je rekao da postoji jedno srpsko selo u novobrdskoj opštini (tridesetak kilometara istočno od Prištine) iz kojeg se veliki broj ljudi prijavio u vojsku Kosova, ali da on apeluje (bez obzira na novac koji im se nudi) da to ne čine jer Kosovo nema pravo na formiranje vojske.

Vučić je novinarima u Novoj Pazovi, prilikom otvaranja logističkog centra nemačkog „Lidla", rekao i da Srbi imaju samo jednu vojsku i da je to Vojska Srbije.

Ovo je bila reakcija na izjavu premijera prištinske vlade Ramuša Haradinaja, koji je rekao da će kosovska vojska biti formirana do kraja ove godine i da je ta formacija dobila poverenje i Srba sa Kosova, odnosno da ima i "omladine sa severa" koja se prijavljuje za služenje u toj formaciji.

Pitanje je, dakle, ko bolje zna kako stvari stoje: seljani iz novobrdske opštine ili političari iz Beograda koji bulje u štapske karte odbrane Kosova a da im nije baš jasno šta se na terenu događa, u kom to pravcu ide i kako će se završiti. Vrlo je verovatno da ljudi na terenu bolje poznaju situaciju i da joj se prilagođavaju. Beograd je daleko, sve dalje i dalje, a utisak je da ni glavnokomandujući ne ume da pročita karte ili da barem neće da nam saopšti šta u njima piše.

Srbi se uostalom zapošljavaju u policijskim snagama Kosova, sudovima i drugim državnim institucijama jer život ide dalje, pa što bi vojska bila izuzetak osim ako ne mislimo da su prepreke tome naduvani mitovi o nekoj posebnoj vrsti vojničke časti, poštenja i rodoljublja, na čemu se i dalje radi, mada sve manje uspešno.

ISPOVEST GENERALA: KAKO SMO POBEDILI NATO

Tako je pre neki dan penzionisani general Vladimir Lazarević, koji je u vreme bombardovanja 1999. godine bio na čelu Prištinskog korpusa Vojske SR Jugoslavije, izjavio za jedan

Foto: Dimitrije Goll /Tanjug

beogradski tabloid da je malo poznato da su pripadnici snaga NATO-a, osim svakodnevnih vazdušnih napada i bombardovanja teritorije Kosova i Metohije, 9. aprila 1999. godine pokušali i kopnenu invaziju.

Maltene dvadeset godina posle, i posle izdržane kazne po presudi Haškog tribunala, general se dosetio da malo rebrendira vojsku koju je služio, mada nisam siguran da tabloid nije sve izmislio a general nije hteo ništa da demantuje, jer mu se dopalo ili je poverovao da ponovo služi narodu, ovaj put u maskirnoj uniformi tabloida koji je već nabavio više raketnih sistema nego što imamo raketa za protivgradnu odbranu.

Vaskrsli junak je izjavio: „Odbranili smo se i zaustavili napade nakon višečasovne borbe. Hrabro i viteški suprotstavili smo se brojčano jačem neprijatelju na pojasu od petnaestak kilometara duž srpsko-albanske granice. Odbili smo sve njihove napade i nasrtaje“, kazao je Lazarević i dodao da je „u borbi prsa u prsa poginulo oko 100 naših vojnika, ali je granica odbranjena“. On je tada istakao da nikada posle toga pripadnici NATO snaga nisu pokušali da ponovo krenu kopnenim putem na njih i dodao da je alijansa imala više gubitaka od Vojske Jugoslavije.

NE PITAJ MENE:
SVE ZARAD STABILNOSTI I JEDINSTVA

U međuvremenu je delegacija Srpske liste (SL), koja je omogućila formiranje Haradinajeve vlade, otišla u Vašington, verovatno da pogleda tamošnje karte, da vidi šta u njima piše...

U delegaciji su predsednik SL i gradonačelnik Severne Mitrovice Goran Rakić, potpredsednik SL i potpredsednik Vlade Kosova i ministar za zajednice i povratak u ostavci Dalibor Jevtić i gradonačelnik Štrpca Bratislav Nikolić, navela je SL u saopštenju.

Kako je najavljeno, oni će razgovarati sa zamenikom pomoćnika državnog sekretara Metjuom Palmerom, predstavnicima Kongresa, Pentagona i Vladinih agencija o položaju Srba na Kosovu, aktuelnim problemima i njihovom rešavanju.

Delegacija SL će od američkih zvaničnika tražiti veće zalaganje u poboljšanju bezbednosne situacije na Kosovu, s obzirom da je u protekla dva meseca zabeležen veliki broj incidenata u povratničkim sredinama i sredinama gde su Srbi manjina.

Takođe, istaći će značaj Zajednice srpskih opština i potrebu da se poboljša ekonomska situacije u srpskim sredinama.

Funkcioner Srpske napredne stranke i direktor vladine Kancelarije za Kosovo i Metohiju Marko Đurić izjavio je da ima puno poverenje u Srpsku listu i sve njene funkcionere. Upitan kako komentariše izbor Milana Radoičića za potpredsednika Srpske liste (o njegovom liku i delu čitajte u ovom broju „Vremena” na stranicama koje slede), Đurić je rekao da podržava sve one koje podržavaju Srbi sa Kosova.

“Srpska lista je osvojila više od 90 odsto glasova Srba sa Kosova i Metohije, oni imaju moju podršku i kao građanina i kao direktora Kancelarije zato što nam je potrebna sabornost i jedinstvo”, rekao je Đurić na konferenciji za novinare u sedištu SNS-a.

Upitan u čije ime je Radoičić pregovarao sa predsednikom Vlade Kosova Ramušom Haradinajem dok nije bio potpredsednik Srpske liste, Đurić je rekao da je to pitanje za Srpsku listu.

“Pitajte one iz Srpske liste koji su vodili te pregovore”, kazao je direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju.

Radoičić je, dakle, napredovao, ali zanimljivo je da što je on napredniji sve manje ljudi je spremno da govori o njemu, a ima i onih koji tvrde da ga ne poznaju (Milovan Drecun na TV N1). Ja bih rekao da je ovaj ušao u strukture zato što se rasplet bliži i kao neformalni gospodar sudbina na severu Kosova treba da obezbedi da se gorka pilula proguta bez gunđanja.¶

REZERVOAR

Protesti zbog povećanja cene goriva isprva nisu dobili veliku pažnju prodržavnih medija. A onda se nadigla sva sila laži, pretnji i monstruoznih optužbi zbog kojih je razlog za bunt pomalo pao u zaborav

Nakon prvog održanog protesta zbog visoke cene goriva u Srbiji – u petak 8. juna, između 17 i 18 časova, u velikom broju gradova i opština – nije delovalo da išta iskače iz uobičajene medijske (ne)normalnosti koja traje i traje u Srbiji.

Oko pola sedam uveče, na Radio-televiziji Vojvodine (emisija "NS Razglednice") emitovana je korektna, neutralno intonirana vest: došlo je do saobraćajnog kolapsa u Novom Sadu zbog održanih protesta povodom visoke cene goriva; zvanični organizatori protesta još uvek nisu poznati; osim u Novom Sadu, protesti su održani u svim većim gradovima u Srbiji sa ciljem da se smanji cena goriva, i to sve uz komentar da bi "trebalo imati u vidu da svako ometanje saobraćaja, zaustavljanje, parkiranje i nepropuštanje vozila prioriteta nije dozvoljeno".

Ni Radio-televizija Srbije u svojoj udarnoj informativnoj emisiji nije posvetila mnogo pažnje ovom događaju. U 18. minutu drugog Dnevnika javljeno je da su vozači u više gradova na sat vremena blokirali glavne saobraćajnice sa zahtevom da budu smanjene akcize na gorivo, a da su "slični protesti najavljeni u celom regionu za vikend": emitovan je potpuno korektan prilog, sa više sagovornika, različitim mišljenjima, i bez ikakve naznake o bilo kakvoj političkoj pozadini protesta. No, nakon priloga, pročitani su delovi saopštenja doktora Stefanovića koji obavlja funkciju ministra unutrašnjih poslova, koji je, između ostalog, rekao da je reč o "nekolicini neodgovornih vozača" i "teroru manjine nad većinom".

I, igranka je počela.

JANUKOVIČ, ĐILAS, ŠOLAK, ĐUKA...

Sutradan, 9. juna, ministar odbrane Aleksandar Vulin izjavio je da se "na ovakav način ne samo kvari svakodnevni život, smeta svakom od naših sugrađana, već pokazujemo da dva ili tri čoveka mogu da pokvare život hiljadama ljudi", i iz rukava po ko zna koji put izvukao "ukrajinski scenario":

"Zanimljivo da je 2013. godine ista ovakva akcija bila sprovođena u Ukrajini. Tada se zvala Auto-Majdan i tada su isto ovako, stvarajući saobraćajne gužve, išli da uništavaju jednu zemlju, išli da izazivaju sukobe, i po nalogu zapadnih obaveštajnih službi uništili čitavu jednu zemlju", rekao je Vulin, povezavši tadašnji zahtev Ukrajinaca za smenu Janukoviča zbog raskidanja veza sa Evropskom

R PUN GNEVA

HAOS U DRŽAVI I U SAOBRAĆAJU:
Blokada autoputa
Fotografije: Biljana Radeka Separović /Tanjug

unijom, sa protestom građana Srbije zbog visokih cena goriva.

Protesti su nastavljeni i u subotu i u nedelju, a Vulinov "vrhovni komandant" Aleksandar Vučić je održao konferenciju za novinare i "objasnio građanima": "Znate kojim su se trikom služili Đilas, Šolak, to je, kao što vidite, politički organizovan protest, poziva na to Zoran Živković, Borko Stefanović, kako se zove onaj nesrećni Veselinović, Jeremić, hvale se da su u Grockoj to organizovali... Čekajte, ljudi. Dva automobila stanu, samo da se nasmejete, ispred dva vozila GSP na Pančevačkom mostu, i onda stanu hiljade vozila. I onda kažu, 'hiljade ljudi zaustavilo svoja vozila'."

Ove dve kontradiktorne premise – da je reč o nekoliko ljudi koji maltretiraju hiljade i hiljade drugih, a da je ujedno reč o dobro organizovanoj opozicionoj mreži koja je finansirana iz inostranstva da bi rušila vlast i "vrhovnog komandanta" – postale su lajtmotiv predstavnika vlasti i njihovih produžetaka u vidu tabloida i analitičara. Stari, mnogo puta isprobani scenario.

Slušamo poslanika Vladimira Đukanovića kako u nedelju 10. juna na svom Jutjub kanalu pregnantno sumira dogovorenu propagandnu predstavu. Dakle, kaže Đukanović, ljude huškaju da blokiraju puteve, ljudi su izmanipulisani, protesti su sponzorisani, SAD su "uložile određena sredstva, ne bi li tako vršili pritisak na sadašnju vlast", a "kompletna priča je, da se ne lažemo, rušenje vlasti": "Naravno da je ovo dobro organizovano, dobro koordinisano, naravno da su partijski aktivisti uključeni, umreženi itd., i naravno da je blokada masovna – nije, nego, znate, vi kad imate pet ili deset »

idiota koji blokiraju automobilom, onda naravno da stane kompletan saobraćaj, i prosto, to onda, kao, deluje impozantno."

Međutim, protesti su održani i u nedelju, a u ponedeljak kreće pravi medijski uragan. Pink dovodi pravi režimski *"all stars"* kvartet u studio: Dejan Vuk Stanković, Nebojša Krstić, Dragan J. Vučićević i Saša Milovanović, koji u beskraj vrte priču da je država suviše blaga prema "ovima koji krše zakon i terorišu 95 odsto građana", da su sve organizovali Đilas, Jeremić, Janković i Tadić, koji inače i ne znaju koliko košta benzin, niti znaju koliko košta hleb, a kod nas je hleb najjeftiniji, a i struja je najjeftinija, i da zašto se ne priča o tome – uglavnom, razrada spinova koje je u javnost ubacio Vučić dan ranije. Uzgred, Vučićević tog dana ostaje sa još dva "bloka" gostiju kod Sarape i Dee – valjda je gotovo šest sati tog dana proveo na Pinku.

BESTIDNE LAŽI UMESTO VESTI

Izjavu o protestima daje ponovo Nebojša Stefanović (uspevši da izgovori da je "osam opozicionih protestanata sa osam vozila blokiralo Gazelu"), i, iz nekog razloga i Marko Đurić, direktor Kancelarije za KiM, a portal Srbija Danas, miljenik svih medijskih konkursa i dobitnik silnih miliona dinara, tog popodneva objavljuje vest sledeće sadržine (potpisao izvesni Dušan Marić):

"Zbog blokade puteva u Srbiji UMRLA BEBA: Trudnica iz Topole izgubila dete koje je čekala devet godina

Tuga do neba

Pala je i prva žrtva blokade puteva u Srbiji, koju organizuju pojedine stranke nekadašnje koalicije DOS. Iste one koje su organizovale i državni prevrat 5. oktobra 2000. godine.

Pre nekoliko dana trudnica iz Belosavaca kod Topole izgubila je dete, zato što je zbog blokade saobraćajnica prema Beogradu bila sprečena da stigne u bolnicu i dobije adekvatnu lekarsku pomoć, tvrdi naš izvor iz opštine Topola, koji je zamolio da mu zbog osetljivosti teme ne navodimo ime.

Ta žena je devet godina uzalud pokušavala da ostane u drugom stanju. Na kraju je ušla u program opštine Topola za finansiranje vantelesne oplodnje i ostala trudna", pisao je ovaj portal, zaključujući: "Podsećamo, ni blokada puteva u Srbiji 2000. godine, koja je prethodila 5. oktobru, nije prošla bez ljudskih žrtava. Tada su CIA i ostale zapadne službe u blokadu Srbije i rušenje Miloševića uložile 100 miliona dolara. Sve je završeno paljenjem i pljačkanjem Skupštine Srbije, paljenjem Televizije Srbije i državnim udarom, posle kojeg su tadašnji lideri DOS-a i njihovi tajkuni bukvalno opustošili Srbiju."

Ova vest je kasnije uklonjena sa portala, ali ne pre nego što su je preneli mnogi drugi portali, uključujući Alo, BKTV News i još nekolicinu.

I ton na RTV Vojvodini se u potpunosti promenio. Od rutinske, korektne komunalne vesti od petka, u Dnevniku RTV-a emitovan je prilog kome je intonaciju odmah na početku dala gnevna gospođa: "Izvin'te, ja radim za 30.000, naravno da je skupo, ali, je l' ovo način? Pogledajte ove ljude koji se maltretiraju, pogledajte policiju saobraćajnu. Šta oni ovde predstavljaju? Pa nek se sklone odavde, ovo je sramota, ovo je sra-mo-ta!"

Istog dana, 11. juna, došao je i "kec na deset" vlastima: javljeno je, uz prateće fotografije i video-snimak, da su tri demonstranta u Borči pretukla čoveka i ukrala mu 300 evra. "Pala je krv", rekao je Marko Đurić, a protesti su proglašeni nasilnima, i kao takvi morali su biti okončani.

UPIŠALI BI SE OD BATINA

Štimung je 12. juna, u utorak rano ujutru, ponovo dao poslanik Đukanović, u razgovoru sa gledaocima na TV Kopernikusu: "Evo ovako, ja ne mogu baš da kažem sve što bih ja voleo... Znači ovako, mene lično da pitate, ja bi' ih prebio, ne bi znali gde se nalaze, upišali bi se od batina da sam policija i sve bi' ih pohapsio do poslednjeg. E, ali da vam nešto kažem... Oni to i hoće, oni idu na to. A znate zašto? Zato što onda ide međunarodni pritisak", rekao je Đukanović, dodavši da proteste vode lica "sa podebelim kriminalnim dosijeima, pljačkaši, neki čak osuđivani za ubistva", te da "ima tu raznih članova obezbeđenja određenih lokala, diskoteka, ima tu nezadovoljnih, onih kojima poslovi baš ne idu najbolje, u smislu kriminala, pa su negde odsečeni, pa i oni tamo organizuju proteste", a da država "suštinski ne može da utiče na cenu goriva".

Aleksandar Vučić je potom samo zatvorio ovu predstavu. Na otvaranju prvog "Lidl" objekta u Srbiji, Vučić je rekao da će protesti biti završeni, te da "takvo nasilje nije viđeno u Srbiji u poslednjih deset godina, od ubistva Ranka Panića i prebijanja Kokeze", previđajući valjda svake lokalne, parlamentarne i predsedničke izbore u poslednjih nekoliko godina.

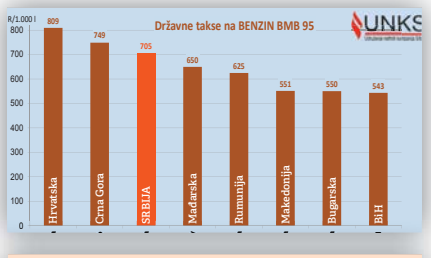
Protesti nisu održani u utorak. Na Fejsbuk grupi, u kojoj su se građani dogovarali i koordinisali, jedan od poslednjih postova glasio je "Uhapsiše nas pre nego sto smo mrdnuli", uz fotografije nekoliko automobila okruženih policijom.

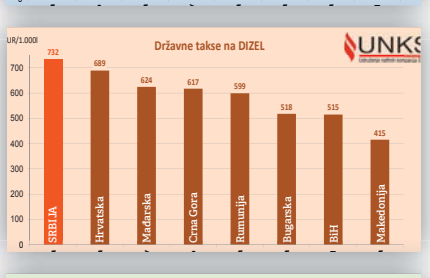
MALO I O GORIVU

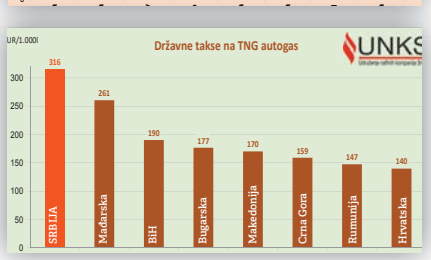
Sva ova halabuka proizvedena medijskom mašinerijom potpuno je potisla razloge protesta, a to je cena goriva u Srbiji. Prema podacima Udruženja naftnih kompanija Srbije (UNKS), državne takse na dizel gorivo i tečni naftni gas (TNG) najveće su u Srbiji od svih zemalja u regionu – više su nego u Hrvatskoj, Mađarskoj, Crnoj Gori, Rumuniji – dok su takse na benzin među najvišima u regionu: Srbija se tu po visini taksi nalazi na trećem mestu, iza Hrvatske i Crne Gore

ZLOČIN I KAZNA: Solidarno prikupljanje novca za prekršaj
Fotografije: Jaroslav Pap / Tanjug i Ivan Spirić /FoNet

REGIONALNI LIDERI U AKCIZAMA: Kolike su takse na benzin, dizel i gas
Izvor: Udruženje naftnih kompanija Srbije

(vidi grafike). To je, kako kažu u UNKS-u, "isključivo posledica razlike u akcizama i ostalim dažbinama koje se obračunavaju po svakoj litri goriva – kada se iz maloprodajnih cena goriva koje se primenjuju u Srbiji i zemljama sa kojima se graničimo izuzmu državne takse, tako dobijene vrednosti su veoma ujednačene, tako da nedvosmisleno razliku u krajnjim cenama kreiraju državne politike".

Prema rečima Tomislava Mićovića, generalnog sekretara UNKS-a, za samo nekoliko godina dizel gorivo i TNG autogas u Srbiji su opterećeni znatno većim dažbinama nego isto to gorivo u bilo kojoj zemlji u okruženju: "Za razliku od velike većine zemalja, opterećenje na dizel gorivo je u ovom periodu postalo veće nego opterećenje na benzin, što je, s obzirom na učešće dizela u strukturi troškova privrednih aktivnosti, sigurno doprinelo padu konkurentnosti domaće ekonomije, a samim tim je i rast potrošnje goriva bio znatno skromniji od očekivanog.

Po svemu sudeći, nadležni resori vlade su svih ovih godina pratili samo pozitivne efekte koje je povećanje akciza ostvarilo na budžetske prihode, zanemarujući činjenicu da je zbog takve akcizne politike porasla količina goriva koja se troši u Srbiji a kupljena je u susednim zemljama, da srpski transporteri na međunarodnim linijama više gotovo da ne koriste gorivo kupljeno u Srbiji, da isti princip koriste i strani transporteri u tranzitu kroz Srbiju. Ne treba zanemariti ni činjenicu da je ovakvim pristupom u akciznom oporezivanju TNG-a veoma brzim tempom sa tržišta proterano ekološki najprihvatljivije gorivo, koje će, kada na red bude došlo pitanje emisije štetnih gasova, morati da ima veći udeo u potrošnji, što će podrazumevati ponovno ulaganje u nešto što smo već imali", kaže Mićović za "Vreme".

ŠTA DALJE

Prema Zakonu o akcizama (član 17), "u slučaju rasta cene sirove nafte na svetskom tržištu, koji negativno utiče na makroekonomsku stabilnost u zemlji, Vlada može privremeno smanjiti iznose akciza iz člana 9. stav 1. tač. 1), 2) i 3) ovog zakona utvrđene u skladu sa ovim zakonom za iznose za koje su povećane cene tih derivata nafte, s tim što to umanjenje ne može biti veće od 20 odsto poslednjih objavljenih iznosa akciza usklađenih prema stavu 1. ovog člana".

Dakle, Vlada Srbije ima "nacrtano" šta bi mogla da uradi kako se sav teret poskupljenja nafte (a poskupela je, prema podacima UNKS-a, za 50 odsto samo u poslednjih šest meseci prošle godine) ne bi prelio na građane i privredu.

Tu je i pitanje: a odakle onda nadomestiti taj manjak koji će država ostvariti na akcizama? Akcize su, nakon poreza na dodatu vrednost (PDV) drugi po značaju "punilac" budžeta sa 286,3 milijarde dinara (od toga je 153,2 milijarde prihod od akciza na derivate nafte). No, tu onda dolazi ono neprestano hvaljenje suficitom, koji nas uvodi u zlatno doba: svaki suficit znači da je država promašila planiranje budžeta, i da uzima od građana i privrede više nego što joj treba, pa, između ostalog, i na akcizama. Treba podsetiti da u finalnoj maloprodajnoj ceni goriva državna zahvatanja iznose više od polovine: dakle, na svaki litar benzina više od polovine plaćenog novca ide državi, kroz akcize, razne naknade (naknada za markiranje goriva, za formiranje obaveznih rezervi, za monitoring kvaliteta goriva) i PDV. Toliko o tome da država "suštinski ne može da utiče na cenu goriva".

Na kraju ostaje još jedno pitanje: zašto baš sad protesti? Zašto ne nakon silnih afera i brljotina ove vlasti, počev od aflatoksina davne 2013. godine pa naovamo: do podavljenih ljudi u poplavama, pada helikoptera, lažnih doktorata i diploma, smanjenja plata i penzija, katastrofalnog stanja u medijima, parlamentu, sudstvu, školstvu, zdravstvu...? I zašto na ovakav način? Jedan od odgovora mogao bi da bude da u Srbiji više ne postoji javnost, i da je društvo postalo toliko razmrvljeno da više ne postoji svest o javnom dobru, već da se reaguje samo individualno, kada vlast dejstvuje direktno ka novčaniku. Pa tako, ne postoji interes za opšte, poput očuvanja institucija i sprečavanja njihovog razaranja, već samo za pojedinačno.

Takođe, s obzirom da je Aleksandar Vučić efikasno isključio i opoziciju i medije sa nacionalnom frekvencijom – pa su preostala brutalna, neumorna i iznad svega protivzakonita propagandna blaćenja i periodična direktna obraćanja građanima sa upotrebom medija kao megafona – građani i nemaju još mnogo opcija sem da direktnom akcijom pokažu nezadovoljstvo.

A opet, možda su protesti zbog cene goriva bili samo povod za koji se zakačilo duboko i dugo taloženo nezadovoljstvo mnogih građana zbog načina na koji žive. Za sada je ono prigušeno, pa bi, ako je tako, trebalo očekivati da ponovo izbije na površinu, samo, sledeći put još silnije. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Prvi potpredsednik

Postavljanje Milana Radoičića za jednog od potpredsednika Srpske liste sa Kosova izgleda kao legalizacija postojećeg stanja u relanosti: čovek koji je prepoznat kao najmoćniji u srpskoj zajednici ulazi na mala vrata u politički život Srbije i Kosova

KUMOVI: Milan Radoičić i Zvonko Veselinović foto: Aleksa Stanković

Najtraženiji Srbin sa Kosova koji nije na poternici ozvaničio je svoje prisustvo u političkom životu izborom na mesto potpredsednika najuticajnije političke partije među Srbima na Kosovu. Na sednici održanoj 9. juna 2018. godine na kojoj je obeležena godišnjica od formiranja Srpske liste Milana Radoičića, Srbina rodom iz Peći, izabrali su delegati partije koja vlada u svih deset "srpskih opština" na Kosovu i ima zamrznuti status u Vladi Kosova koju predvodi Ramuš Haradinaj.

Tako se ovaj neuhvatljivi "preduzetnik sa severa Kosova", kako o njemu govore članovi Vlade Srbije, visoki predstavnici Srpske napredne stranke i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, legitimisao kao pravi politički predstavnik Srba u trenutku kada se govori o potrebi da se "pitanje Kosova" reši jednom za svagda. Zašto uz Radoičića idu pridevi najtraženiji i neuhvatljivi poznato je onom delu srpske javnosti koji još uvek prati šta se dešava na Kosovu, a posebno posle nerasvetljenog ubistva Olivera Ivanovića, dugogodišnjeg lidera kosovskih Srba, mučki ustreljenog u Mitrovici 16. janura 2018. godine.

VARAVA IZ PEĆI

Milana Radoičića je sam Ivanović označio kao jednog od najvećih kriminalaca u tom delu Kosova, kao čoveka koji drži sve u svojim rukama, koji o svemu "na severu" odlučuje jer je u njegovim rukama novac, ali i sila. Do ubistva Ivanovića o Radoičiću se u Srbiji malo znalo, nekako se više ćutalo nego što je smelo da se govori. Bilo je objava u kojima je navođeno da je on nekakav kum Zvonka Veselinovića, koji je dugo bio "prepoznat" kao pravi lider Srba sa severa Kosova – još od "slavnih dana" odbrane prelaza na Jarinju 2011. godine. Pominje ga Vučić u jednom od obraćanja naciji posle izbora na Kosovu u jesen 2017. godine i za njega kaže da je jedan od onih koji brane srpsku decu. Docnije, posle ubistva Olivera Ivanovića, Vučić je negirao da se ikada sreo sa Radoičićem, i da je sa njim razgovarao, u šta verovatno ni sam ne veruje.

Radoičića, s druge strane, godinama unazad poznaju srpska policija i tužilaštvo, koji su ga "gonili" u tri odvojena postupka od 2009. godine naovamo i uspeli su da dokažu da je falsifikovao ličnu kartu jednog građanina Crne Gore za šta je bio simbolično kažnjen. Za dva postupka u kojima je bio zajedno sa svojim kumom Veselinovićem nije bilo dokaza da ga se osudi – u vezi sa poslovima u okviru izgradnje putne infrastrukture u različitim delovima Srbije. O tome je protekle zime detaljno bilo reči u nedeljniku "Vreme" (videti tekst "Život, smrt i politika na severu", "Vreme" br. 1412).

Ako niste stanovnik Kosova, za Milana Radoičića ste mogli da znate samo iz priča i sa nekih fotografija. Oni za koje se pretpostavlja da bi mogli da ga poznaju, a nisu radnici MUP-a ili njegov zemljak Ramuš Haradinaj, ponašaju se prema njemu kao apostol Petar prema Isusu pred "hapšenje": govore da niti ga poznaju, niti znaju čime se bavi, niti ko je on uopšte. Nažalost, niti su predstavnici srpskih institucija apostoli, niti je Radoičić Isus. Njegova biografija je više nalik onom Varavi koga je Pilat oslobodio, e da bi Isusa razapeli.

Srba sa Kosova

NEKI NE VERUJU, NEKI NE ZNAJU

Kolo je poveo predsednik države koji zna sve o svakom čoveku i selu u Srbiji, a negira da je ikada imao bilo kakve veze s njim. U danima kada se Radoičićevo ime pominjalo u vezi sa istragom ubistva Olivera Ivanovića, u zimu 2018. godine, Vučić je u javnosti govorio da ne veruje da bi taj čovek počinio ili učestvovao u takvom zločinu s obzirom da je svađa između njega i Ivanovića potrajala više od deceniju i po. Ni Marko Đurić, Vučićev izaslanik za Kosovo i poznati srpski maratonac i stradalnik, ne zna ništa o Radoičiću i na jednoj konferenciji za novinare napada novinara "Insajdera" koji pokušava da od njega sazna više o odnosu institucija Srbije sa čovekom snažne kriminalne prošlosti. Isto se dešava i sa ministrom policije dr Nebojšom Stefanovićem koji ne odgovara novinarima nego njih pita da li to oni tvrde da je Radoičić počinio neko krivično delo, a sam bi trebalo da zna da jeste ako je malo čitao novine u poslednjih nekoliko godina.

O Radoičiću ne zna ništa ni Milovan Drecun, stručnjak za pitanja bezbednosti na Kosovu i jedan od najdugovečnijih saradnika medija kada je reč o "dešavanjima" na Kosovu. On je gostujući na Televiziji N1 zblanuto pogledao u Minju Miletić kada ga je pitala o Milanu Radoičiću – izgledao je kao čovek kome je rečeno da to ime ne spominje.

Drecun je poznat po tome da je lično pročitao sve dokaze o zlodelima Ramuša Haradinaja i drugih albanskih lidera, zna sve o kretanju međunarodnih mreža špijuna na prostoru Srbije, Kosova i drugih srpskih zemalja, a baš ništa ne zna o Radoičiću, odnedavno prvom potpredsedniku Srpske liste.

Ni Goran Rakić, lider Srpske liste, ne zna mnogo o Radoičiću, ali je na sednici na kojoj je ovaj koptiran u vođstvo partije rekao da bi Narodna stranka Vuka Jeremića trebalo da se bavi kriminalom u svojim redovima a ne time ko je Radoičić.

KO JE OVAJ ČOVEK

Radoičić je rodom iz Peći, ili okoline Peći, dakle iz "zone odgovornosti" Ramuša Haradinaja dok je ovaj bio predvodnik takozvane Oslobodilačke vojske Kosova. Poslednjih desetak godina je sa svojom ekipom i kumom Veselinovićem razvio poslove širom Srbije, Kosova i Crne Gore, uglavnom u oblasti trgovine i transporta. Iz onoga što je o njemu bilo rečeno na prethodnim suđenjima, svoju karijeru i sudbinu vezao je za Veselinovića jer ga prati godinama unazad. Ako bismo pravili šaljiva poređenja, on je više Luka Braci a manje Tom Hejgen.

ŠAMPANJAC I SENKE: Milan Radoičić sa Markom Đurićem i Goranom Rakićem Foto: YouTube

Izgleda da je posle etabliranja Zvonka Veselinovića kao jednog od najambicioznijih srpskih privrednika u poslednjih pet godina, Radoičiću ostalo da "drži" sever Kosova i da sa svojim poslovnim partnerima iz Prištine i drugih kosovskih centara održava dobre poslovne odnose, dok je kum Zvonko prebacio delatnost na potezu Kopaonik – Koridor 11 – Novi Sad.

U Mitrovici ljudi izbegavaju da kažu njegovo ime u javnosti – toliki strah uliva građanima. Kada je autor ovog teksta prošle godine na ručku u jednom restoranu u Mitrovici postavio pitanje svojim sagovornicima o tome gde je Zvonko, šta radi njegova ekipa, čitava se kafana utišala i svi pogledi su se usmerili ka onom ko ga pominje tako glasno.

Veselinović i Radoičić su sa svojim pomoćnicima imali važnu ulogu u političkom životu Srba sa Kosova u nekoliko navrata, ali je suština uvek bila ista: trebalo je "ohrabriti" tamošnje Srbe da podrže politiku Beograda. Neki su to razumeli iz razgovora i poruka, pa su učestvovali na raznim izborima na kojima pre 2013. godine ne bi nikada, a nekima je bilo potrebno da se dođe "na kuću" i da mu se poruka saopšti u lice. Uglavnom, Veselinović i Radoičić su svoju poslovnu slobodu kupili radom na terenu kad god je trebalo: 2011. da navodno brane Srbiju i njene institucije na severu Kosova, a od 2013. godine da "menjaju svest" Srbima i polako ih uvlače u "kosovsko društvo".

Ova poslednja politička aktivnost im je verovatno donela i prećutno odobravanje međunarodne zajednice jer je trebalo na sve načine Srbe "ugurati" u "kosovski voz", a svi znamo da na njemu nema ikona koje je iscrtao Marko Đurić.

POLITIČKA POZADINA

Politička dimenzija Milana Radoičića posebno je zanimljiva: on se pojavljuje na snimcima RTS-a i u kosovskoj štampi u različitom političkom okruženju s jeseni 2017. godine. Najpre ga vidimo u čuvenom video-radu izveštača RTS-a iz Mitrovice posle kosovskih izbora na kojima je "ubedljivo" pobedila Srpska lista koja nije »

SNS. U krupnom kadru je Marko Đurić koji drži telefon u desnoj ruci i razgovara preko spikerfona sa Aleksandrom Vučićem. Naspram njega je Goran Rakić, sveže izbrijane glave, sa modernim naočarima na nosu, doteran i nasmejan. Između njih je, ali malo iza, dalje od kamere, neki čovek grubih crta lica, kao oni ljudi koji kad se smeju do izražaja im dođu bore oko očiju i na obrazima, ošišan nakratko i brade stare pet dana, obučen u crno. Docnije će se ispostaviti da je na toj kompoziciji, koja podseća na onu Nehru–Naser–Tito iz vremena stvaranja Pokreta nesvrstanih, taj treći upravo Milan Radoičić, siva eminencija sile i bogatstva na severu Kosova. To je čovek koji drži u rukama džinovsku flašu šampanjca marke Moet, poput pobednika na trkama Formule 1. U jednom trenutku Marko Đurić povede pevanje kao na tribini "Aco Srbine, Aco Srbne", a Rakić i Radoičić veselo prihvate.

Druga slika na kojoj vidimo ovog preduzetnika jeste ona na kojoj je on na sastanku sa Ramušom Haradinajem u nekom restoranu u Prištini, u potpuno neformalnom, "sportskom" izdanju. Na Kosovu se veruje da je upravo Radoičić bio spona sa Haradinajem koja je dovela do toga da poslanici Srpske liste podrže Haradinaja za premijera – dakle čoveka za koga se veruje da je ubijao u kolevci i vadio bubrege bez anestezije. Sam Haradinaj ga nešto docnije u emisiji na srpskom jeziku pominje kao glavnog čoveka Srba na severu Kosova.

Dakle, čovek koji je bio "označen" kao potencijalni vinovnik u atentatu na Olivera Ivanovića, čovek sa debelim kriminalnim dosijeom i sa još većom famom o tome koliko je moćan u svetu kriminala, postao je i formalni predstavnik Srba sa Kosova. Srbe na Kosovu unilateralno predstavlja izdanak Srpske napredne stranke, Srpska lista, a lideri SNS-a tvrde da ne znaju ništa o Radoičiću.

Tokom ove godine Kosovo i Srbija bi možda morali da "unaprede svoje odnose" i ako je Beograd na putu da uradi nešto "veliko", od kakve pomoći za kosovske Srbe može da bude to što ih predstavlja čovek koji nema kredibilnu biografiju i koji lako može da bude ucenjen?

Možda je sve vreme i ideja da se to dogodi, da i Srbi preko likova kao što je Radoičić i Albanci preko likova kao što su Tači i Haradinaj budu primorani na kooperativnost. U suprotnom, biće otvoreni dosijei, saznaće se sve što se krilo, videće se da postoje dokazi za sve što je zvučalo samo kao glasina.

Možda je neko procenio da je to dobro, ali iskustvo običnih ljudi za sada nije takvo da bi otvoreno i glasno podržavali ljude čije ime ne smeju na ulici ili u kafani da pomenu. Predstavnici "međunarodne zajednice" dolaze iz zemalja koje imaju kolonijalno iskustvo i sigurno su se susretali i sa gorim likovima nego što su Haradinaj ili Radoičić i svakako znaju kako da njima manipulišu. Za građane Kosova i Srbije to nikako nisu dobre vesti jer nema reda i poretka u državama koje vode ljudi sa kriminalnim dosijeima i ljudi koji nasilje stavljaju ispred dijaloga i kompromisa.

S druge strane, iskustvo nas uči da ova vlast, u poslednjih šest godina, zna da bogato nagradi svakoga ko joj pomogne u nekom teškom poslu: nekom tender, nekom hotel. Nekom grad. Zavisi od usluge. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Sa obe strane žice

Od svega vredi upamtiti samo četiri reči koje je Fadilju Vokriju uputila Rada Trajković, majka, lekar i borac za multietničnost Kosova i Metohije: "Počivaj u miru, zemljače!"

Foto: Visar Kryeziu /AP

Fadilj Vokri (rođen u Podujevu 23. jula 1960), nekadašnji fudbaler Prištine (1980–1986, 172 utakmice, 55 golova) i Partizana (1986–1989, 55 utakmica, 18 golova), reprezentativac Jugoslavije (12 utakmica, šest golova), te predsednik Fudbalskog saveza Kosova (od 15. januara 2016), iznenada je preminuo u subotu 9. juna 2018. godine u Prištini, od posledica srčanog udara tokom treninga.

Već sutradan sahranjen je na groblju u prištinskom naselju Dragodan, a komemorativni govor održao je kosovski premijer Ramuš Haradinaj. Ta nedelja 10. jun zvanično je proglašena za dan žalosti na Kosovu.

Samo u jednom kratkom periodu, tu negde između subote i nedelje, na obe strane provalije koja već decenijama karakteriše odnose između Srbije i samoproklamovane države na teritoriji njene južne pokrajine, Beograda i Prištine, Srba i kosmetskih Albanaca (zaokružiti model po ličnom nahođenju) usledile su reakcije kakve su uobičajene na neočekivanu vest o smrti neke veoma poznate i bitne osobe. Iznenađenje, trenutak iskrenog priznanja za ono što je činio i učinio i u Beogradu i u Prištini, uljudna i normalna reakcija FK Partizan, čitulja u "Politici", na sahrani prisutni nekadašnji generalni sekretar kluba Žarko Zečević i bivši potpredsednik kluba Branko Ružić... U tim trenucima, u gotovo svim tekstovima na internet sajtovima citirano je ono što je Fadilj Vokri izjavio o vremenu koje je proveo u Partizanu, sa kojim je osvojio jednu titulu šampiona (1986/87) i posle pune 32 godine Kup maršala Tita (1989): "To su najlepše tri godine u mojoj karijeri. O Partizanu sam mislio sve najbolje i pre nego što sam došao u Beograd, a ono što sam doživeo u njemu, bilo je mnogo lepše od toga".

Već u ponedeljak sve se vratilo na staro, lik i delo Fadilja Vokrija prekrilo je podsećanje na 9. maj ove godine i odbijanje Fudbalskog saveza Kosova da dozvoli odigravanje humanitarne utakmice u Gračanici između fudbalera Crvene zvezde i lokalnog srpskog tima, uz obilato citiranje Vokrijeve izjave da neće dozvoliti provokacije (intoniranje himne "Bože pravde" i skandiranje "Kosovo je srce Srbije"), koje su karakterisale prethodne dve utakmice istih protivnika i sličnog karaktera.

U utorak malo ko je želeo da pročita sjajan tekst kolege Borisa Jovanovića (na sajtu sportske.net), iz koga prepisujem sledeći pasus: "Sa Vokrijem je umrlo sećanje na vreme u kome je fudbal bio nešto između bitne i podnošljive stvari, makar danas emitovali lovačke priče o kvalitetu tog življenja i loptanja u njemu. To što smo ga posle doživljavali kao neprijatelja, čoveka koji nam je ukrao neki imaginarni fudbal na koji nikada nismo ni obraćali pažnju, sasvim je druga priča. Fadilj Vokri nije ratni zločinac, ma koliko oni koji su satirali nevine želeli da ga uključe u svoje društvo. Sada više nema potrebe ni da pokušavaju, biće da su odahnuli... Malo je ovde priče o fudbalu, talibani će proslavljati današnju vest, jer budalama je lako, za njih je buka i dobošarenje kada treba ćutati način da impresioniraju svet. Vokrijeva smrt, osim tragedije za njegovu porodicu, tragedija je za nas same, ne kao navijače nekoga ili nečega, već ljude. Pokazaće nam koliko ogorčenosti, žuči nosimo u sebi, sad će se rasprsnuti onaj gnojni čir na mozgovima većine. I u Srbiji, i na Kosovu. Nema veze sa Vokrijem, o nama je reč, sa obe strane žice."

Već u sredu vredelo je upamtiti samo četiri reči koje je Fadilju Vokriju uputila Rada Trajković, majka, lekar i borac za multietničnost Kosova i Metohije: "Počivaj u miru, zemljače!" ¶

IVAN MRĐEN

Govor kao sredstvo

„Praćenje promena učestalosti pojedinih pojmova može da posluži kao nagoveštaj budućih događaja. Da smo, na primer, pratili učestalost toponima „Kosovo“ od 1990. godine u nekoliko vodećih svetskih dnevnih novina, videli bismo da od 1996. godine njegova učestalost naglo raste“

U pripremi je finalna verzija *Frekvencijskog rečnika savremenog srpskog jezika*, odnosno, okončanje višedecenijskog projekta koji realizuje dopisni član SANU Aleksandar Kostić sa saradnicima u Laboratoriji za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Postojećem frekvencijskom rečniku koji je svojevremeno napravljen na uzorku poetskih tekstova i tekstova dnevne štampe, priključiće se i uzorak literarnih tekstova. Time će se dobiti pouzdaniji uvid u učestalost reči savremenog srpskog jezika i njihovih gramatičkih oblika jer će rečnik, pored frekvencije odrednica, sadržati i frekvencije svih njihovih oblika koji su se pojavili u pomenutim uzorcima. Pored naučnog značaja u lingvističkim i psiholingvističkim istraživanjima, jezički korpusi i iz njih izvedeni frekvencijski rečnici imaju i strateški značaj – što je i povod našeg razgovora.

„VREME“: Frekvencijski rečnik savremenog srpskog jezika je u „Vremenu“ prvi put pomenut pre 17 godina, što nedvosmisleno ilustruje obim ovog posla.

ALEKSANDAR KOSTIĆ: Reč je o projektu koji je sredinom pedesetih godina prošlog veka započeo Đorđe Kostić, moj otac, koji je u Institutu za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora osmislio i vodio projekat automatskog prepoznavanja teksta i mašinskog prevođenja. Zahvaljujući tom projektu, nastao je korpus od 11 miliona reči u kome je definisan gramatički status svake od njih, ručno gramatički obrađen na pelirima. U pitanju je korpus koji zahvata srpski jezik od 12. veka do savremenog jezika. Ovaj projekat, na kome je radilo oko 400 saradnika, prekinut je 1962. godine, ali je materijal sačuvan. Njegova digitalizacija počela je 1996. godine u Laboratoriji za eksperimentalnu psihologiju i Institutu za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora, da bi već 1999. godine izašla prva verzija frekvencijskog rečnika savremenog srpskog jezika. Početkom 2000-ih pristupili smo izradi frekvencijskih rečnika srpskoslovenskih tekstova, tačnije, srpskih hagiografija među kojima se nalaze dela Sv. Save, Domentijana, Teodosija, arhiepiskopa Danila II, Stefana Prvovenčanog i drugih autora. Uz nadzor prof. Đorđa Trifunovića, koji je bio stručni savetnik i predanom radu stručnjaka za srpskoslovenski jezik ovaj deo projekta je završen. Ostalo je da se završi dru-

predviđanja

Fotografije: Marija Janković

gi deo uzorka srpskoslovenskih tekstova koji sadrži stare srpske povelje i pisma u izdanju Ljubomira Stojanovića.

Za ovaj projekat se svojevremeno zainteresovao Službeni glasnik, tačnije, njegov ondašnji direktor Slobodan Gavrilović, koji je objavio pomenute frekvencijske rečnike u osam tomova sa pratećim softverskim aplikacijama koje omogućuju pretragu po odrednicama i gramatičkim oblicima, kao i uvid u konkordancije i kolokcije. Ovde želim posebno da pomenem gospodina Gavrilovića, čoveka sa nesvakidašnjim osećanjem za značajne kulturne poduhvate, čoveka širokih zamaha, sa dugoročnim vizijama u kulturi koje nam danas toliko nedostaju. O tome, između ostalog, svedoči i njegova namera da Službeni glasnik digitalizuje sve srpske službene novine od 1813. do 2012. godine. O ovom kapitalnom projektu Slobodana Gavrilovića malo se zna i mislim da je ovo prilika da se šira javnost upozna s jednim njegovim izuzetno značajnim delom u kome je napravljen korpus slavenosrpskog jezika.

U realizaciji projekta digitalizacije srpskih službenih novina problem je nastao sa digitalizacijom „Novina serbskih" u periodu između 1813. i 1868. godine kada su izlazile na slavenospskom jeziku, dakle, jeziku pre Vukove reforme, koji nije imao standardizovanu ortografiju, tako da je ista reč pisana na više različitih načina. Postavilo se pitanje kako omogućiti savremen m korisniku da pretražuje „Novine serbske" pisane jezikom kojim se više ne govori (ali se razume) i ortografijom koja nije standardizovana. Problem je rešen tako što su svi raspoloživi primerci „Novina serbskih" (1813-1868), od prve do poslednje strane daktilografski uneseni u digitalnom obliku. Time je dobijen korpus slavenosrpskog jezika od oko 35 miliona reči. Svakoj imenici pripisana je odrednica na slavenosrpskom koja je prevedena na savremeni srpski jezik, čime je omogućeno da se upit postavi na savremenom srpskom jeziku i da se dobiju svi tekstovi u kojima se tražena reč pojavljuje. Do 2012. godine završeno je oko 70 posto ovog projekta. Nažalost, gospodin Gavrilović je te godine smenjen, a novi direktor, prof. Radoš Ljušić je na grub način zaustavio oba projekta – i projekat daljeg izdavanja frekvencijskih rečnika srpskoslovenskih tekstova i projekat digitalizacije „Novina serbskih".

Nestručna javnost se zainteresovala za Frekvencijski rečnik zbog mogućnosti praćenja učestalosti upotrebe reči u jeziku, čime bi mogli da se nagoveste neki događaj ili pojava nekog političara od koga će zavisiti naša svakodnevnica.

Može da zvuči čudno, ali frekvencijski rečnik je i kvantitativni opis određenog vremenskog trenutka u datoj sredini. Ako biste u regularnim vremenskim segmentima obnavljali rečnik, dobili biste dinamiku promena verovatnoća pojedinih reči koje su ponekad dramatične, a koje zapravo odražavaju promene u sredini u kojoj se dati jezik koristi. U kontekstu vašeg pitanja, od posebnog interesa bili bi onomastički pojmovi, posebno toponimi i antroponimi. Praćenje promena učestalosti pojedinih onomastičkih pojmova može da posluži kao nagoveštaj budućih događaja. Da smo, na primer, pratili učestalost toponima „Kosovo" od 1990. godine u nekoliko vodećih svetskih dnevnih novina, videli bismo da od 1996. godine njegova učestalost naglo raste. Ekstrapolacijom funkcije mogli bismo sa određenom verovatnoćom da zaključimo kada će pitanje Kosova postati dramatično. To važi i za antroponime, tj. lična imena.

Bilo bi dobro ako bi se osnovao centar za praćenje promena verovatnoća onomastičkih pojmova u domaćoj i svetskoj štampi. Siguran sam da bi se time dobile značajne informacije o promenama koje su u toku i mogućnost predviđanja pravca u kome se kreću.

Od kako je Ana Brnabić u svom inauguracionom govoru najavila digitalizaciju, Ministarstvo kulture i informisanja je preduzelo korake da se taj proces proširi i na kulturne ustanove, što je pozitivna promena u načinu na koji se kod nas čuva i istražuje nasleđe.

Inicijativu premijerke Ane Brnabić svakako treba pozdraviti. Treba pozdraviti i inicijativu Ministarstva kulture i informisanja da se veća pažnja posveti digitalizaciji kulturnog nasleđa. Ministarstvo je krajem 2016. godine osnovalo Komisiju za digitalizaciju kulturnog nasleđa u kojoj su bili predstavnici ustanova kulture, a u ime Srpske akademije nauka i umetnosti bili smo gospodin Radoslav Zelenović, upravnik Audiovizuelnog arhiva SANU, i ja. Iz meni nepoznatih razloga, izabran sam za predsednika ove Komisije. Već na samom početku rada Komisija je došla do zaključka da ne postoje opštevažeći standardi digitalizacije, kao ni pravni okvir koji bi regulisao digitalizaciju kulturnog nasleđa. Predložio sam »

formiranje dve ekspertske grupe – jedne koja bi sačinila jasan pravni okvir i druge koja bi definisala tehničke standarde digitalizacije kulturnog nasleđa. Početkom ove godine, Komisija je Ministarstvu predala elaborat sa definisanim standardima i pravnim okvirom. Elaborat je sadržao i analizu trenutnog stanja i preporuke kako bi digitalizacija kulturnog nasleđa morala da se obavlja. Nažalost, ova analiza nije mogla da bude celovita jer od Ministarstva nismo dobili pregled finansiranja digitalizacije kulturnog nasleđa u poslednjih pet godina, niti smo dobili uvid u to šta je sa dodeljenim sredstvima urađeno iako smo nekoliko puta insistirali da nam se dostave ovi podaci.

Pri kraju rada Komisije saznali smo da je za 2018. godinu predviđeno nešto više od 20 miliona dinara za digitalizaciju kulturnog nasleđa. Za ova sredstva konkurisalo je nekoliko stotina ustanova kulture. Tog trenutka sam hteo da raspustim Komisiju jer sam shvatio da je sav naš trud bio uzaludan. Sa tim sredstvima ne može ništa da se uradi. To je bačen novac.

Posle svega, nisam siguran s kojim namerama Ministarstvo kulture i informisanja pristupa ovom poslu. Ako se ne traži uvid u proizvod za koji su data sredstva, ako Ministarstvo nema kriterijume vezane za standarde digitalizacije, ako finansira parcijalne projekte u minimalnom iznosu, to znači da ne postoji dugoročna strategija digitalizacije kulturnog nasleđa. Bojim se da će elaborat Komisije završiti u nekoj fioci Ministarstva.

Nedavno je osnovan Audiovizuelni arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti koji će digitalizovati naše kulturno nasleđe u čijem ste osnivanju učestvovali. Da li je to prilika da se uspostave standardi?

Srpska akademija nauka je od države dobila znatna sredstva za osnivanje Audiovizuelnog arhiva i centra za digitalizaciju. Dobra strana ovog poduhvata je što se počinje od početka sa namerom da se u svakom segmentu delatnosti Arhiva postave vrhunski standardi. Ovi standardi ne odnose se samo na proces digitalizacije već i na procedure koje prate digitalizaciju, njene pravne aspekte, organizaciju i pristup digitalizovanom materijalu itd.

Ukoliko Ministarstvo ne počne da primenjuje standarde koje je u svom elaboratu predložila Komisija o kojoj smo govorili, a po svemu sudeći neće, to će učiniti Audiovizuelni arhiv SANU. Cilj nam je da Audiovizuelni arhiv bude nukleus iz koga će se širiti primena postavljenih standarda jer će oni biti vidljivi, tačnije, pojaviće se uočljiv kontrast u odnosu na postojeće standarde digitalizacije.

Pomenuli ste da ne postoji pravni okvir koji bi regulisao digitalizaciju kulturnog nasleđa. Zašto?

Postoje, čini mi se, dva razloga: odsustvo jasne slike kako bi digitalizacija trebalo da izgleda i kako bi trebalo da se organizuje. Sa druge strane, bojim se da postoje interesne grupe kojima odgovara odsustvo jasnog pravnog okvira. Uzmimo za primer bibliotečki softverski sistem COBIS. Reč je o slovenačkoj firmi koja je u Srbiji prisutna od početka devedesetih godina prošlog veka i koja pokriva oko 70 odsto biblioteka u Srbiji, pri čemu država odvaja nekoliko stotina hiljada evra godišnje za korišćenje ove baze. U Novom Sadu je u isto vreme napravljen bibliotečki softverski sistem (BISIS) čiji razvoj počiva na entuzijazmu nekolicine profesora sa tamošnjeg Univerziteta i koji se koristi mahom u Vojvodini. COBIS sada pokušava da uđe u Srbiju i sa bazama za muzeje, a sutra možda i za arhive. Duboko sam uveren da strateški softver, a bibliotečke baze su bez sumnje to, mora da bude proizveden i razvijan u Srbiji. To bi moralo da bude zakonski regulisano.

„Postoje, čini mi se, dva razloga: odsustvo jasne slike kako bi digitalizacija trebalo da izgleda i kako bi trebalo da se organizuje. Sa druge strane, bojim se da postoje interesne grupe kojima odgovara odsustvo jasnog pravnog okvira“

Traje Godina evropskog kulturnog nasleđa. Nacrt Strategije Ministarstva kulture i nformisanja istina nije usvojen, ali je jasno istakao nacionalnu kulturu. Kako to izgleda u praksi?

Moj utisak je da država, a samim tim i Ministarstvo kulture i informisanja, nema jasnu svest o tome da su kultura i identitet glavno čvorište ovog civilizacijskog trenutka. Poslednjih 30 i više godina svedoci smo otvorenog i sistematskog ataka na našu kulturu, a samim tim i na naš identitet ali toga, izgleda, nismo svesni jer ništa ne preduzimamo da to sprečimo. Mnogo toga bismo naučili ako bismo se podsetili pregnuća srpske elite iz druge polovine 19. veka. Jedan od ciljeva Društva srpske slovesnosti, na primer, bio je sakupljanje srpske srednjovekovne pisane baštine, odlazilo se u Dubrovački arhiv iz koga su doneti prepisi srpskih tekstova, setimo se samo šta su sve uradili Jovan Cvijić, Đura Daničić i Stojan Novaković. Kada danas sagledamo šta je na polju kulture urađeno od polovine 19. veka do početka Prvog svetskog rata, videćemo da je postojala jasna strategija u stvaranju napredne evropske države. Ako imate jasnu ideju o tome šta je država i viziju kako ona treba da funkcioniše, onda kultura nužno postaje jedan od nosećih stubova takve zajednice. Nažalost, danas smo daleko od toga. Bojim se možda nepovratno. Uzmimo za primer odnos prema jeziku. Nemamo rečnik srpskoslovenskog jezika kojim smo pisali do 18. veka, nemamo rečnik slavenospskog jezika kojim smo pisali do druge polovine 19. veka, nemamo rečnik savremenog srpskog jezika u digitalnom obliku.

Ovo je poslednji trenutak da se učine radikalne promene u odnosu prema kulturi i da se ona kao bitan segment postavi u širi sistem funkcionisanja države. U protivnom, nastavićemo da lutamo, a da to nećemo ni znati. ¶

SONJA ĆIRIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Strahovi arhipelaga Vučić

Svi njegovi ljudi moraju neprestano da ispuštaju zvuke silne zabrinutosti za njegov život, ali unutar te dogme imaju slobodu izbora varijacija

Hajde da se ne lažemo, ovo što zlatousti Vučić A. kaže o blokadama puteva po Srbiji, sve je skroz tačno: iza njih stvarno stoji Dragan Đilas lično. Kako znam? Lepo, i ja sam deo tog zločinačkog poduhvata. Doduše, govorim o godini 1992, nekako baš u ovo doba godine, kada smo moji prijatelji i ja blokirali puteve i ulice a žustri studentski lider Đilas bio među „usmerivačima gneva". Behu to takođe *lipanjska gibanja*, mada se nije radilo o ceni goriva; pre će biti da je zalog bio cena ljudske kože. A ta je tvar tih godina bila baš jeftina, skoro džaba, osim kože sa vrlo izuzetnih, prikladno zaštićenih guzica. Đilas se tada penjao na Dedinje da se najavi na kafu kod tzv. Slobe i Mire (ovi su se pravili da nisu kod kuće), demonstrantska boranija, čije sam bio zrnce, kada je shvatila da neće dobiti ni sikterušu stuštila se niz dedinjsko-topčidersko-senjačke padine i blokirala Gazelu i okolinu (trudnice i ostalu nejač smo, dakako, propuštali; bumbare i bizgove nismo), a Vučić... bogo moj, šta li je tada radio mlađani Vučić Aleksandar, dika Zvezdinog severa, tada još nehirotonisana u ponosnog srpskog radikala? Kanda se već prenemagao gore po Palama i okolini sa svojom parastosnom patetikom, u obličju velikonacionalnog aktiviste i Rista Đoga u pokušaju, dajući svoj dragoceni patriotski doprinos trajnom zagađenju srpske istorije.

Četvrt veka kasnije, Vučić je mašala napredovao u karijeri, čak ni ja nisam baš stajao u mestu, jedino mučeni Đilas i dalje jedno te isto, ko Švaba tra-la-la: kad ne zna šta će od sebe, blokira ulice i puteve... I još vodi onog Jeremića kao maskotu. Kad bismo se šalili, ili kad bismo bili Aleksandar Vučić, što već nije šala – pre je sprdnja. Od biografije.

Kad smo već kod biografija: a šta li je tog davnog leta devedeset i druge, dok sam ja po Đilasovom naređenju i za njegove krvave dolare i evre (da, on je već tada imao evre, đubre špijunsko!) blokirao puteve i onemogućavao trudnice, dojilje, vojne penzionere i patrijarhe u slobodnom kretanju, radila današnja ministarka i duša (čuj mene: duša!) tzv. prozapadnog krila Vučićeve kamarile, Zorana Energična Mihajlović? Pojma nemam, možda ništa interesantno za javnost, jer je možda još bila premlada, ili nije, kako god, ne bih da se raspitujem za njenu životnu dob?

Zorani se mora priznati da je među retkima u Gospodarevom okruženju koji uvek imaju šta da kažu, čak i kad ih se ne pita, ili kad to nešto nije mnogo više od ništa. Tako je Z. M. ovih dana u intervjuu Basarinoj omiljenoj žutari rekla kako se mnogo plaši za Vučića, a zašto se plaši za Neustrašivog – zato što proučava ponašanje Vojislava Šešelja (Zortana, naime; nije tipfeler, nego je ministarkin strah za Vučićev mladi život dobio nominacijski oblik) i zaključuje da ovaj Vučiću „sprema neko zlo". Pojma nemam šta bi to moglo da bude – možda da ga pobedi u šahu? Nekad ga je Šešelj navodno redovno deljao, ali to je bilo dok je Vučić još bio radikal, tako da je bio suženih mentalnih sposobnosti; tek posle je procvetao u svakom smislu i pravcu, pa bi ishod partije sad možda bio mnogo neizvesniji.

Ne, sasvim ozbiljno: šta nam to poručuje Mihajlović Zorana? Nije ništa novo da najbliži Vučićevi saradnici „strahuju za njegov život", ali je Mihajlovićeva prilično originalna u izboru izvora pretnje: zar baš Vojvoda, koji je posle početnog perioda larmanja (trebalo je reakomodirati se na izmenjene otadžbinske atmosferske prilike) ubrzo postao omiljeni Vučićev avlijski čuvar čeljadi i imovine? Pa, rekao bih da Vučiću veća opasnost preti od punjenih lignji njegove majke nego od Šešelja, i to znaju obojica, a teško je verovati da ne zna i Zorana. Čemu onda ovakvo bizarno konfabuliranje? Mislim da se radi o vlastitom pozicioniranju na ideološko-geopolitičkoj mapi „arhipelaga Vučić": svi njegovi ljudi moraju neprestano da ispuštaju zvuke silne zabrinutosti za njega, ali unutar te dogme imaju slobodu izbora varijacija: jedni će kukati jer mu o glavi radi zli, mrski i potuljeni Zapad uz pomoć domaćih slugu, drugi, daleko malobrojniji, opasnost po njega vide na istoku ili čak kod kuće, štaviše, među njegovim otvorenim ili ovlaš prikrivenim saradnicima, ali onim iz „suprotnog" tabora. Kao da su mu saradnike birali dušmani, kao da sve to nije njegova politička posluga?! Nije zgorega čak i da se saradnici s vremena na vreme međusobno podžapaju (kao večiti *cartoon* neprijatelji Zorana i tzv. Đuka) i da iskažu otvorene političke razlike i drastično suprotstavljene projekcije, sve dok su složni u tome da je On taj koji na koncu o svemu presuđuje.

Kako god okreneš, nije to mnogo više (niti išta pametnije) od dvorskih igara. Ono oko čega će i „istočnjaci" i „zapadnjaci", i „Sloveni" i „Evropljani", i „populisti" i „neoliberali" lako i bez oklevanja da se ujedine jeste da je ovakva Srbija najbolja i najpoželjnija od svih stvarnih i mogućih Srbija, i da je Njima na čelu s Njim suđeno da njome vladaju doveka, ili bar dok ne pozaboravljamo da je ikada postojalo vreme kada su kreature poput njih tavorile na sebi mnogo primerenijim mestima na margini civilizovanog društva. A svako ko ne misli tako, gledano iz pozicije Istočnog, Zapadnog ili Središnjeg Vučića, sigurno je neki Đilas ili Jeremić ili tako već neki čupavac iz kutije. I sigurno blokira puteve i muči trudnice, đubre jedno neopevano. ¶

Ustav, zakon i toaleti

Neke od tema okruglog stola "Efekti privatizacije na radna prava u Srbiji" bile su da li radnik sme da ide u toalet za vreme radnog vremena, neplaćeni prekovremeni rad i zabrana sindikalnog organizovanja

Da li radnik sme da ide u toalet za vreme radnog vremena? Zbog čega mu ne beleže sve prekovremene sate i zašto ih poslodavac ne isplaćuje? Kako je moguće da pojedini poslodavci zabranjuju pravo na štrajk i sindikalno organizovanje, što su temeljna ljudska prava zapisana u Ustavu Republike Srbije? Šta se dogodilo sa solidarnošću? Na ova i mnoga druga pitanja učesnici okruglog stola "Efekti privatizacije na radna prava u Srbiji" održanog 8. juna u Pres centru Udruženja novinara Srbije. Na skupu su govorili dr Zoran Ristić iz Ujedinjenih granskih sindikata Nezavisnost, Biljana Stepanović, urednica "Nove ekonomije", Stefan Aleksić, istraživač i član uredništva sajta masina.rs i Nikola Parun iz Libertarijanskog kluba Libek.

BEZ PROMENA U PRAKSI

Zoran Ristić je rekao da smo mi kao država u proces privatizacije ušli znatno pre 2001. i podsetio na zakon Ante Markovića iz '89. novi zakon iz '91. zatim jednu izmenu tri godine kasnije, pa još jedan novi iz '97. "Međutim, velike najave temeljne rekonstrukcije domaće ekonomije u pravcu efikasne tržišne privrede nikada se nisu desile u praksi", rekao je Ristić i dodao: "Mi, praktično, za sve godine pokušaja i sprovođenja privatizacije ništa nismo naučili. Nakon dolaska nove političke vlasti 2000. mi smo promenili ceo koncept. Pokušali smo da kroz kombinaciju privlačenja investitora koji su mogli da kupe većinski kapital preduzeća i otpuštanja zaposlenih kao pratećom merom da obezbedimo ono što nismo uspeli tokom čitave prethodne decenije, a što je još gore, imali smo iskustvo ostalih zemalja koje su pre nas ušle u proces tranzicije i privatizacije. Videli smo šta je to što kod drugih zemalja ne valja, a mi smo sve njihove greške ponovili, čak mislim da smo neke od tih grešaka učinili još gorim. U drugoj fazi privatizacije, a to je negde od 2010. godine, investitori su pokazali da imaju dovoljno snage da nametnu svoja pravila, a ne da poštuju pravila Republike Srbije. To je pokazao i primer Fijata u kome Zakon o štrajku ne važi i to su čak i predstavnici vlasti priznali. Privatizacija je dala velike probleme zaposlenim u društvenim preduzećima. Najveći deo tih ljudi je otišao iz tih preduzeća. Otpušteno je blizu 50 posto zaposlenih, a istraživanje Socioekonomskog saveta Republike Srbije iz 2012. govori da su poslodavci zamenili dve trećine radne snage."

Biljana Stepanović je dodala da je danas veliki deo radnika u sličnoj situaciji kao zaposleni u privatizovanim preduzećima: "Ne samo da imamo pritisak na radnike u privatizovanim preduzećima, već ga imamo u celom privatnom sektoru. Ja svakog dana slušam u kakvom hororu žive i pod kakvim pritiscima rade zaposleni u javnoj upravi. Došli su novi, partijski ljudi koji ih istiskuju na svaki mogući način i oni su pod strašnim pritiscima. Ne mogu ni na sve poslodavce da bacim anatemu. Mnoga preduzeća u Srbiji se bore za goli opstanak i plaćaju koliko mogu. Međutim, postoje poslodavci koji krše ili krajnje zloupotrebljavaju zakon. Apsolutna je katastrofa da radnici Jure nose pelene, da ne mogu da izađu čak ni u toalet. Onda ministarstvo ode u kontrolu i utvrdi da je tamo odlično i sve u redu. Ne može da se desi da se kod turskog investitora Kajzen radi za 25 000 dinara, da radnici moraju da rade prekovremeno što im se ne plaća, ne smeju da se bune. Tamo, takođe, ode inspekcija rada i nađu samo da žena koja čisti prostorije nije propisno odevena. Radnici Fijata moraju da se odreknu svog zakonskog prava na štrajk zato da bi poslodavac s njima uopšte hteo da razgovara. Plate od 300 ili 400 evra ne obezbeđuju život dostojan čoveka, one obezbeđuju samo prosto preživljavanje. Mi se takmičimo u siromaštvu – ko ima platu od 20 000 dinara, a ko ima 35 000 on je bogat čovek. To je apsolutna katastrofa. Delom je to posledica privatizacije. Većim delom je posledica loše ekonomske politike. Kod nas strani investitor ima status svete krave. On može sve. On može da dobije subvencije iz budžeta, ne znamo ni koliko, ni zašto, ni sa kakvim efektima. On može da od subvencije od nekoliko hiljada evra po radnom mestu radniku da 200. On može da ode kad reši da mu se čak ni to ne isplati. A zašto je to kod nas moguće i dozvoljeno? Zato što mi nemamo elementarne uslove za privlačenje stranih investicija, mi nemamo elementarnu pravnu sigurnost i dajemo sami signale da je kod nas sve dozvoljeno."

RADNICI SU UVEK U MINUSU

Na okruglom stolu Stefan Aleksić je predstavio prošlogodišnje istraživanje koje je uradio sa Bojanom Tamindžijom, a bavi se uslovima rada u tekstilnoj industriji. "To nisu mali proizvodni pogoni", rekao je Aleksić i naglasio: "Najveći koji sam ja analizirao ima 1700 zaposlenih. Unutar tih preduzeća situacija je katastrofalna: zabrana sindikalnog organizovanja, rad bez ugovora, zabrana korišćenja toaleta, nekad uz veoma cinične komentare. Po zakonu je definisano da u fabrici mora da postoji toalet, ali ne piše da mora da bude otključan u toku radnog vremena. To je vrhunski cinizam koji smo sreli u jednom manjem podugovaračkom pogonu. Firme koje primaju subvencije po ugovoru su obavezne da isplaćuju minimalnu platu uvećanu za 20 procenata za osam sati rada. Međutim, uglavnom se radi po deset sati dnevno i subotom, a taj prekovremeni rad se vrlo često aljkavo beleži. Paradigmatična je izjava jedne radnice iz Kajzena koja kaže da koliko god radili, oni uvek budu u minusu. Uvek ispadne da oni nešto duguju menadžmentu. U toj fabrici menadžment je eksplicitno zabranio sindikalno organizovanje, a to je krivično delo. U podugovaračkim firmama situacija je još gora: najniža zarada

PRESS CENTAR: Tribina nedeljnika Vreme
Foto: Marija Janković

koju smo zabeležili je nešto više od 18 000 dinara, postoji redovan pritisak ukoliko neko zahtevate bolovanje. Jedna devojka je imala rak i menadžment ju je zvao u toku lečenja da se što pre vrati na posao. Gde je solidarnost nestala? Ja moram da stanem na stranu radnika i da kažem da solidarnost nije nestala već je socio-ekonomska situacija radnika takva da njima egzistencija zavisi od tog posla, kakav je da je. Većina radnika radi dva posla i tu je nestala solidarnost."

"Činjenica je da smo mi prošli kroz decenije sistema koji nije imao veze sa slobodnim komunikacijama u ekonomiji, a onda i kroz deceniju ratova i potpunog razaranja već neodrživog sistema", utvrdio je Nikola Parun i dodao: "U izveštaju Agencije za privatizaciju za period 2001-2009. privatizovano je oko 2200 preduzeća, od kojih je dve trećine na neki način uspelo da se održi. Ta preduzeća su povećala svoje prihode za 70 posto, dok su neprivatizovana ostala na istom nivou, dakle, u vrlo lošem stanju. Tranzicija podrazumeva jednu sveobuhvatnu reformu sistema koja se sastoji od privatizacije i, u idealnom slučaju, postavljanje kompanija na neke tržišne osnove. U procesu tranzicije, u skoro svim državama istočne Evrope subvencije jesu bile jedan model za privlačenje stranih investitora. Taj mehanizam je definitivno netržišni. Problem sa subvencijama je i moralni, filozofski i načelni. Subvencije se daju iz budžeta koji pune svi građani. U ishodu te subvencije će plaćati siromašniji građani onim entitetima koji jesu bogati. Kod nas nije najbolji model subvencija, u istočnim zemljama je rađeno drugačije – nije se plaćalo po radnom mestu, investitori su imali obaveze da ostanu određeni broj godina i njihova imovina je bila vezana za državu od koje su dobili subvenciju. Dakle, nisu mogli da se pokupe kad se isplate subvencijama i odu u matičnu zemlju ili negde gde im je isplativije. Fijat je kod nas dobio seriju različitih privilegija koju drugi igrači na tržištu nemaju: renovirane hale, dobar put do postrojenja, plus subvencije po radnom mestu, plus oslobađanje od nekoliko lokalnih taksi. Na takav način nije teško voditi kompaniju, zar ne?

Ja imam drugu perspektivu na sindikalno organizovanje, na efikasnost i moralnost, ali činjenica jeste da ako nešto piše u Ustavu, onda to mora da se poštuje. Kada radnici nailaze na neprilike u preduzeću u kojem rade, najbolji lek je da promene poslodavca, da promene posao. Onog trenutka kada budemo imali uslove da to bude lakše, tada ćemo, posledično, imati veću borbu za dobrog radnika i bolju poziciju radnika. Do tada, možemo da se nadamo da će Ustavni sud ili sud u Strazburu da urade svoj posao onda kada bahati poslodavac zlostavlja radnika." ¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

Protočni bojler ljudskih prava

Čini mi se da se prostor za ozbiljno delovanje civilnog društva smanjuje i to me plaši. Velike organizacije su u teškim finansijskim problemima. Organizacije koje su vrlo glasne u domenu državne politike ili ka državnoj organima doživljavaju pretnje

Beogradski centar za ljudska prava osnovao je 1995. godine pokojni profesor Vojin Dimitrijević sa nekoliko kolega sa Pravnog fakulteta. To je bio sam početak razvoja civilnog društva uopšte, a pogotovo kad je o ljudskim pravima reč. Profesor Vojin Dimitrijević je u Centru okupio ljude raznih profila, i odatle je sve počelo: „To je bilo specifično vreme vladavine Slobodana Miloševića, a Centar je bio ne samo glas razuma već i jedna od prvih organizacija koja je pojam ljudskih prava dovela u žižu javnosti“, kaže za „Vreme“ Sonja Tošković, izvršna direktorka Beogradskog centra za ljudska prava, koja je na toj poziciji od januara ove godine.

„VREME“: Beogradski centar za ljudska prava bio je poznat po Izveštajima o stanju ljudskih prava; da li možete da podsetite naše čitaoce na to vreme?

SONJA TOŠKOVIĆ: Beogradski centar za ljudska prava je zahvaljujući profesoru Dimitrijeviću prepoznao značaj mehanizama koji postoje, pre svega mehanizama UN. Stručnjaci Centra su sastavljali takozvane alternativne izveštaje o stanju ljudskih prava u Srbiji i slali ih Komitetu UN. Sećamo se šta se sve dešavalo u tadašnjoj Jugoslaviji, a Centar je prvi skrenuo pažnju međunarodne zajednice na to. To je bilo vreme brutalnog kršenja ljudskih prava, pre svega građanskih i političkih. Centar je od početka spoznao važnost pisanih tragova o stanju ljudskih prava, te se od 1995. godine do danas sastavljaju godišnji izveštaji o stanju prava iz svih oblasti, koja su dostupna javnosti kao relevantan izvor. Izveštaj koriste institucije EU, Saveta Evrope, istraživači, UN... To je opšti godišnji presek stanja ljudskih prava u Srbiji, prate se mediji, zakonodavni okviri, implementacija zakona, ukazuje se na međunarodno pravo. Pored alternativnih izveštaja, Centar je bio prvi koji je pokrenuo različite programe obuka o ljudskim pravima i međunarodnim konvencijama. Veliki broj sudija, advokata, tužilaca i profesora kaže da i dan-danas ponekad koriste naše publikacije.

Škola ljudskih prava je takođe ono po čemu je Centar poznat.

Škole ljudskih prava slobodno mogu da nazovem brendom Centra, osnovane u cilju unapređenja kapaciteta i znanja. U njima se profilišu budući borci za ljudska prava, koji kasnije ostaju u civilnom sektoru ili odlaze u međunarodni, ali ostaju umreženi. Škola nije strogo pravnička, bavi se i kulturom ljudskih prava i istorijom jer je okupljala pravnike, filozofe, istoričare, psihologe...

Da li je moguće uvođenje predmeta Ljudska prava u sistem Beogradskog univerziteta, ili bar na Pravnom fakultetu?

Vojin Dimitrijević je bio profesor Međunarodnog javnog prava, ali je u vreme Miloševićevog režima proteran sa Pravnog fakulteta. Međunarodna ljudska prava su sredinom dvehiljaditih kao izborni predmet uvedena na katedri za međunarodna prava, što sam i ja učila kao student. Međutim, žar za ljudskim pravima pronalazila sam u okviru drugih predmeta i na tematskim Pravnim klinikama za diskriminaciju, za azile i migracije i druge teme. Tako su se te teme približile studentima koji nisu bili upućeni u rad udruženja građana. Pravni fakultet BU se, prema mom mišljenju, nedovoljno bavi ljudskim pravima za razliku od Univerziteta „Union“. Vojin Dimitrijević je ostavio veliki trag i pretvorio Beogradski centar za ljudska prava u instituciju. Uvek je govorio da je centar „protočni bojler“ u kojem su mnogi učili i odrastali.

U kom pravcu će se Beogradski centar za ljudska prava razvijati u perspektivi?

Civilni sektor je uopšteno govoreći, pa tako i Centar, prilično projektno uslovljen, oslanjamo se na donatore. Centar je u jednom trenutku počeo dosta da se bavi azilima i migracijama, što primarno nije naša uloga jer je naša organizacija šira i raznovrsnija. To je bitan program koji radimo od 2012. godine i imamo sjajan tim. Ono na čemu treba da radimo jeste da zainteresujemo donatore za druge teme koje su jako važne za ovo društvo. Predstoji nam usmeravanje Centra po prioritetima i donošenje teških odluka jer imamo cilj i misiju. Lakše je reći nego sprovesti, jer ako nemate institucionalnu podršku i stabilne izvore finansiranja, ne možete da sprovodite politiku onako kako bi trebalo. Moramo da se bavimo temama kao što su politička i građanska prava, socijalna i ekonomska prava, jer mislim da je to rak rana ovog društva. Centar mora da nađe način da bude glasniji i da pronađe način za saradnju sa državnim institucijama u toj oblasti. Imamo programe koji se bave kulturom ljudskih prava i na to sam veoma ponosna i zahvalna koleginici koja radi na tome, kroz razne radionice, forum teatar i uključivanje mladih ljudi. Centar je u dosadašnjem radu pomagao otvaranje kancelarija za ljudska prava u Srbiji i danas su to samostalne kancelarije, a sa druge strane, umreženi smo sa ostalim civilnim organizacijama na lokalu kojima pružamo uslugu obuke kako da pišu izveštaje i slično.

Foto: Branislav Puljević

Kakvu saradnju imate sa državnim organima i institucijama?

Saradnja sa državom je u izvesnim sektorima ozbiljno unapređena, na primer u oblasti migracija i azila, jer smo prepoznati kao partneri kod državnih organa koji se takođe bave ovom temom. Mi pokrivamo i druga fundamentalna ljudska prava: pravo na privatnost, pravo na ustavne reforme i reforme sudstva, ali sa Ministarstvom pravde nemamo uspešnu saradnju. S druge strane, tu su neki novi ljudi u ministarstvima koji nemaju potpunu informaciju o Centru ili neće da je imaju, pa mi opet moramo da dokazujemo da nismo nikakvo zlo. Sarađujemo sa Kancelarijom za saradnju sa civilnim sektorom i Kancelarijom za ljudska i manjinska prava, Odborom, prisutni smo i u parlamentu. Saradnja ide na bolje, ali nas mlađe koji dolazimo čeka mnogo posla jer boljitka nema bez obostranog interesa. Uključeni smo i u poglavlja 23 i 24 i to je dobra platforma za saradnju i otvoreni razgovor, ali od njih zavisi koliko ćemo biti uključeni u javne politike.

Koliko ste uključeni u rad zakonodavnih tela?

Bili smo uključeni u razne radne grupe koje se tiču ljudskih prava, i neki naši komentari i zaključci ušli su u zakonske tekstove. Pozvani smo na javna slušanja i taj proces je dosta unapređen u odnosu na Miloševićevo vreme. Mi smo 2012. godine ušli u program azila i migracija i prepoznati smo kao partneri, budući da su kapaciteti države bili tanki. Ali, iskreno, tanki su i u drugim oblastima, pa im nismo partneri. Mislim da su razumevanje i tolerancija sa naše strane ka njima takođe važni. Na primer, centri za socijalni imaju problema, Ministarstvo rada nema dovoljno resursa... To nije opravdanje za ozbiljne propuste, kad su ugroženi životi.

Šta su prioriteti Centra u narednom periodu?

Imamo projekte i timove koji se nekad dodiruju i horizontalno i vertikalno, a nekad rade samostalno. Moja ideja je da pokušam da programski uredim sve te projekte i da unutar programa napravimo timove. Civilno društvo nema strogo formalnu strukturu i to može da bude mana. Beogradski centar za ljudska prava je danas narastao u ozbiljnu organizaciju koji ima više od 20 zaposlenih i neophodna je struktura da bi svima bilo lakše. Imamo programe koji će do kraja godine biti definisani, a to su: azil i migracije, prava lica lišena slobode, fundamentalna prava (pravo na privatnost, ravnopravnost polova i drugi), programi za mlade koji se bave kulturom ljudskim prava, i škole ljudskih prava i izveštaji o stanju ljudskih prava. Ovi programi se dugi niz godina sprovode u Centru i imamo ozbiljan ljudski kapacitet. Međutim, pitanje je kad bismo nas dve sele za tri godine da li bi isti programi bili u toku. To je ono što pokušavam da uradim jer ako smo izgradili ozbiljne timove, moramo da nađemo načina da oni opstanu. Kad je reč o fundamentalnim pravima, treba naći način da Centar nastavi sa radom. Sarađujemo i sa UN mehanizmima za ljudska prava jer se bavimo alternativnim izveštavanjem o ljudskim prava, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, a nastavićemo da se bavimo praćenjem izvršenja preporuka koje su upućene državi. Jedna od mojih vizija je da još više radimo sa mladima na nivou osnovne i srednje škole, imamo mini školice za ljudska prava u Srbiji.

Kako biste opisali položaj civilnog sektora u Srbiji?

Čini mi se da se prostor za ozbiljno delovanje civilnog društva smanjuje i to me plaši. Velike organizacije su u teškim finansijskim problemima jer nemaju donacije i ne zna se da li će opstati. Organizacije koje su vrlo glasne u domenu državne politike doživljavaju pretnje.

Skoro je bila situacija sa Beogradskim centrom za bezbednosnu politiku, obijanje stanova, pretnje koje su ostavljane na kolima, kolege iz CINS-a su takođe doživljavale pretnje. Brine me što od toga da li će se država okrenuti ka evropskim integracijama ili ka Rusiji zavisi i civilno društvo u Srbiji. Imate primer Mađarske koja je članica EU, tamo se dešava strašan scenario u odnosu na civilno društvo. Orban je doneo zakon kojim se ljudi proganjaju, pritvaraju, preti im se krivičnim delima. Imate Tursku, gde je stanje civilnog društva u jezivom stanju. Ako se poredimo sa Turskom i Mađarskom, u boljem smo položaju, ali moramo da budemo oprezni. To što je danas bolje u odnosu na te dve zemlje, ne znači da će biti i sutra. U zavisnosti od toga šta radite i kako saopštavate informacije, zavisi kakav će vam biti položaj. To je izazov za nekog ko treba da pravi dugoročne planove, jer to zavisi od državne politike i od tema kojima ćemo se baviti. ¶

BILJANA VASIĆ

O narodu ostarele dece

Tužno je živeti u svetu praznih i razočaranih staraca. Možda nam je, ipak, taj svet još uvek dalek i stran. Možda se dečaci samo igraju. Odlučili su da se preruše u starce, stavili su masku, sedu kosu i brkove, navukli tup i prazan izraz lica

Piše: **Bojan Kovačević**

Autor je vanredni profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

"Nagon saznanja, bez mere i sposobnosti biranja, sa istorijskom pozadinom, znak je da je život ostario" (Niče, Knjiga o filozofu). Ljut je bio Niče na Sokrata koji je svojim dosadnim raspitivanjem o istini u sred "jednog mora neizmerne lepote" uništio divni grčki svet dečaka ubeđenih da rečju ili delom u svetu smrtnika mogu zaslužiti besmrtnost. Zato je taj ružni i glavati radoznalac na kraju zasluženo popio svoju kukutu. U svetu u kome je živeo Niče nije bilo više ničega što bi moglo omeđiti, ograničiti prostački nagon za saznanjem. Propali su bili svi dotadašnji pokušaji da religija, filozofija, sistem vrednosti, ideologija, običaj ili tradicija upere prst na ono što je dostojno da se zna. Niče je taj zadatak ostavio umetnicima.

Godine 2014. jedan od njih, Šveđanin po imenu Anderson napraviće film "Golub sedi na grani i razmišlja o postojanju" o dvojici prodavaca igračaka, trgovačkih putnika koji svoje proizvode umorno nude svetu praznih, otupelih staraca nesposobnih za smeh, oduševljenje, empatiju, veselje, tugu ili plač. Umetnik nam tako tužno saopštava da je uveseljavanje ljudi pomoću banalnih spoljašnjih nadražaja čula bila samo poslednja stanica pre konačnog pada Evropljana u bezdan pasivne ravnodušnosti.

Srpski narod iz epohe epa u istoriju ulazi kasno, baš negde u vreme kada Niče lamentira nad svojim ostarelim svetom. U turobnu geopolitičku, društvenu i ekonomsku stvarnost početka 20. veka taj narod dečaka nosi sa sobom svoju viteško obilićevsku misao, kao dragocenu amajliju. Sve dok je ima oko vrata, narod dečaka usmerava život ka nečemu uzvišenom, značajnijem i lepšem od banalnog empirijskog postojanja ljudi. "Taj život je sav u mogućnosti, u potencijalu, u zapinjanju životnog luka – zato mu nije lako uhvatiti smisao. Zato je lako i osuditi ga ili oduševiti se njime, a teško znati ga" (Vladimir Velmar Janković, Pogled sa Kalemegdana). Amajlija zadobija različite forme, ali je njen sadržaj uvek isti – želja za slobodom.

U vremenu komunizma dečaci oko vrata kače nadu da mogu stvoriti novo društvo, bez klasa i države, i novog čoveka koji oslobođen okova ekonomskih nužnosti ostvaruje sve svoje ljudske potencijale. Tako na smrt bolesni dečak Maho od svojih šezdesetak godina u Kusturičinom "Sjećaš li se Doli Bel" sa očima punim divne detinje nade u sirotinjskoj postelji, u bedom obojenoj sarajevskoj udžerici sluša sina dok mu čita kako će izgledati buduće komunističko društvo. Nekoliko godina nakon što je Kusturica snimio svoj veliki film, ostareli dečaci, partizani, političari, državnici koji su svoj život posvetili ostvarenju velike ideje besklasnog društva susreću inteligentnog novinara. On im dosađuje, zapitkuje ih, pokušavajući da od njih izmami anegdote, pikanterije, neobične privatne razgovore, tračeve ili ogovaranje saboraca. Halapljivoj novinarskoj radoznalosti te lične životne ispovesti potrebne su za pisanje knjige o "Deci komunizma" koja treba da razotkrije ono ljudsko, slabo, obično i banalno što se skrilo iza pola veka predanosti ciljevima revolucije.

U poslednjoj deceniji 20. veka, narod dečaka ostaje bez velike ideje i njenog zvaničnog tumača, ali je istorijom oblikovana duboka unutrašnja čežnja za nečim uzvišenim i dalje tu. Obilićeva amajlija visi oko vrata, ali se dečaci sada svađaju oko njenog značenja. "Koji je vaš utisak?", pametna i duhovita novinarka započinje svoju emisiju. Gosti su akademik, talentovani antropolog i mladi književnik. Oni ozbiljno raspravljaju o putu kojim društvo treba da krene nakon sloma komunističke ideologije. Vraćanje nacionalnoj tradiciji, zaštita ugrožene države, izgradnja demokratskih ustanova, vraćanje Evropi koja se ubrzano ujedinjuje ili mladalačko buntovništvo građanina sveta, rešenja su koja posvađani gosti sa žarom i iskrenim uverenjem predlažu gledaocima. Izgovorena reč je važna. Postoji zajednički svet koji će o toj reči suditi, poverovati joj, poći za njom. Nacija nedeljom uveče sedi za istim stolom i žučno raspravlja sa gostima emisije, oduševljeno odobrava njihove stavove, ljuti se, prezire ih, svađa se sa njima. Narod dečaka će sam odlučiti o svojoj sudbini. Uspeće da pronađe ideju koja se suprostavlja turobnoj stvarnosti. Biti gost u toj emisiji stvar je ugleda. Svi osećaju da od onoga što se tu kaže zavisi nešto važno.

Emisiju gledaju profesorka sociologije iz beogradske gimnazije, njen otac, bivši partizan i sin, srednjoškolac, bubuljičavi zvezdaš u drečavoj trenerci. Sve troje osećaju da je život nešto lepše i veće od onoga što im tmurna društvena stvarnost zemlje pod sankcijama govori. Liče na one žene u crnogorskom kršu, o kojima piše Andrić u eseju o Njegošu, što po suncu, siromašne i životom izmučene, peru veš dok im se grudi nadimaju od ponosa kad ih epske pesme podsete da pripadaju narodu Obilića i Lazara. Samo što se troje gledalaca "Uti-

STAROST, MLADOST, BESMRTNOST: Rembrant, *Suzana i starci*

ska nedelje" ne slažu o tome velikom za čim čeznu. Oni bi se ka svetu lepšem i drugačijem od onoga koji oko sebe vide zaputili različitim stazama. Stari partizan glasa za Miloševića, gleda Dnevnik RTS-a, seća se zločina ustaša i Nemaca i škrgućući zubima pati što ga godine sprečavaju da ode na ratište i sačuva slobodu koju je pre pola veka izborio puškom. Profesorka sociologije ide na ulične proteste, plaća čekovima, udara u šerpe, želi demokratiju, Evropu. Sin, dizelaš, navija za Zvezdu, mrzi Hrvate, veruje da je biti Srbin pravi odgovor na teške pubertetske muke i potukao bi se sa svakim ko ga tera da u to posumnja.

Početak je prve decenije 21. veka. Dečaci iz "Utiska nedelje" izborili su priliku da u stvarnost pretoče ono o čemu su sanjali, čemu su se nadali i u zanosu nas ubeđivali na trgovima. Jedan od njih pokušava da u vedrom, pametnom, sanjalačkom letu prenese narod dečaka u svet odraslih zajedno sa mangupskim osmehom koji bi taj svet obogatio. Ubijaju ga. Drugi detinje čisto i časno veruje da mi već jesmo u tom svetu odraslih. Da smo ravnopravni sa ostalima i da zaslužujemo poštovanje. Da nas takvima čini naša slavna istorija. Da su naš ustav i institucije važne isto koliko i one stare američke. Ozbiljnost dečaka, najboljeg đaka u razredu, nervira odrasle, smeta ostvarivanju njihovih banalnih geopolitičkih planova i zato ga sklanjaju sa političke pozornice kada shvate da on stvarno misli ono što radi i govori.

Sada se u priču vraća novinar, pisac knjige o deci komunizma. Sa njim dolazi i provincijalni despot. Despot nikada nije bio dečak. Zato je i zabranio emisiju u kojoj se novinarka raspitivala o utisku nedelje. Gosti u toj emisiji ga podsećaju na svet zanesenih razgovora o knjigama, pozorištu, ljubavi, idejama i muzici, na svet besciljnog dečačkog gluvarenja, drugarske odanosti, zavereništva i šmekerskog buntovništva, na svet čija su vrata za despota zauvek ostala zatvorena. Dok su njegovi vršnjaci među iznošenim stvarima tražili kombinaciju u kojoj će na uličnim protestima izgledati kul, starmali despot bubao je ispite na Pravnom fakultetu i sa divljenjem gledao u nekog banalnog čoveka koji ga je uveravao da su za duhovnu pustoš njegovog mladog života krivi Hrvati, komunisti, Zapad, lideri opozicije...

Novinar uživa dok puši elektronsku cigaru i reklamira njenog proizvođača. Niko od njegovih gostiju zaista ne veruje da govori o nečemu važnom, što može oplemeniti ljude, preusmeriti istoriju na stazu čovečnosti, promeniti društvo, probuditi mu nadu. Novinarova ljubopitljivost je bezobalna, ne »

postoji više nikakvo načelo, vrednost, ideja koja bi je ograničila na ono što je dostojno da se sazna. Politička i društvena stvarnost lenjo se izvalila u okvire novinarovog unutrašnjeg sveta. U politici više nema ozbiljnih dečaka sa iskrenim i pametnim pogledom koji svoje reči i dela sa strašću stavljaju u službu neke velike ideje. Novinar likuje. Njegov svet je pobedio. Tu su najveći pozorišni režiser, istoričari, pisac, neka bezlična figura iz nevladine organizacije, trećerazredno piskaralo iz žute štampe, ambiciozni, netalentovani i neshvaćeni istraživač društvenih prilika, bivši vojnik i priprosti analitičar koji mašta o geopolitici i svetskoj zaveri. Tu je i despot sa svojim roditeljima, pred izbore. Sve je u istoj ravni, despotov raspust u Bosni, sudbina Kosova, potraga za grobom Draže Mihailovića, ispovest novinara koji se druži sa kriminalcima, bombardovanje Beograda, ubistvo premijera, članstvo u NATO-u, Mlada Bosna... Svi su gosti, nezavisno od uzrasta, starci. Oni često govore zanimljive stvari, uveseljavaju nas pikanterijama iz života državnika, iznose nam iščašene poglede na istoriju, prepričavaju anegdote sa bazena kriminalaca koji su ubili premijera, rasvetljavaju vezu između tajnih službi, novinara i politike, razotkrivaju gde je Milošević pogrešio, ko je kriv za raspad Jugoslavije a ko za ekonomski slom i srpske poraze... ali u njihovom pogledu nema više dečačke iskre. Ljudi gledaju emisiju, ali više niko ne očekuje da čuje važnu reč. Radoznalost ljudi postala je bezobalna i prostačka. Novinar, profesor univerziteta, istoričar amater, propali poslovni čovek, umetnik; o tome koga od njih slušati odlučuju trenutni nagoni.

Nema više zajedničkog sveta u kome se rečju i delom dečaci bore za besmrtnost. Sto oko koga se nedeljom uveče za vreme "Utiska nedelje" okupljala nacija preselio se u glavu despota. Za tim stolom se više ne razgovara o idejama, liberalnim, nacionalnim, socijalističkim, konzervativnim, bilo kojim. Rasprava se u despotovoj glavi vodi oko toga kako što lukavije sprovesti u delo geopolitičke zamisli i želje vođa sveta umornih staraca iz Andersonovog filma sa početka ove priče. Despot njima sada veruje i prepušta im odluku o sudbini svojoj i svog naroda kao što je nekada verovao onom čoveku koji je svojom lakrdijaškom pameću na zamišljenoj mapi širio granice srpstva po unesrećenoj Jugoslaviji.

Srpsko društvo odjednom je ostarilo. Ljudi su se pretvorili u životom razočarane starce koji su poverovali iskustvu što im potmulo šapuće da nema ničeg višeg od onog prizemnog i dosadnog što vide oko sebe. Stari su i studenti i njihovi asistenti što im prenose svoj priprosti i naivni realizam po kome od života, društva, istorije i politike ne treba očekivati ništa novo, uzbudljivo i veliko. "Naučite da se prilagođavate činjenicama ostarelog, dovršenog, predvidljivog sveta i njihovim vladajućim tumačima, spremite ono šta imate za trampu, pa svi zajedno na 'politički vašar u režiji dosade'(Konstantinović)", odzvanjaju reči predavača u slušaonicama fakulteta političkih nauka, istorije, prava sociologije, filozofije... Stari su i bankari, građevinari, inženjeri predani gomilanju novca i nezapitani za probleme sveta. Stari su i ogorčeni nesrećnici sa društvene margine, izbeglice, nezaposleni, žrtve tranzicije, što na izborima puni mržnje glasaju za one koji ih lažu dok im pokazuju koga treba mrzeti. Dečačke partizanske veselosti nestalo je i iz pogleda penzionera što šetaju pored Dunava ili na Kališu igraju šah. Niko više ne prepoznaje lepotu divnih stihova Jove Jovanovića Zmaja "Ala je lep ovaj svet, onde potok tamo cvet...". Narod dečaka koji je u istoriju ušao kasno, ali sa velikim očekivanjima od sveta, izgubio je svoju amajliju. Bez nje se pretvara u narod staraca iz Andersonovog filma. Otužno u tom filmu deluju istrošene smejalice, igračke namenjene razveseljavanju onog animalnog u čoveku, koje više niko ne kupuje. Narod ostarelih dečaka dospeće do te faze ravnodušne tuposti onda kada izgubi interesovanje čak i za lične ispovesti, anegdote, hvalisanja, samosažaljevanja i pikanterije učesnika emisije novinara sa elektronskom cigarom.

Tužno je živeti u svetu praznih i razočaranih staraca. Možda nam je, ipak, taj svet još uvek dalek i stran. Možda se dečaci samo igraju. Odlučili su da se preruše u starce, stavili su masku, sedu kosu i brkove, navukli tup i prazan izraz lica... Možda samo čekaju da uz ruganje i veseli dečji smeh oteraju svog despota, da ga pošalju u neku sudnicu u prigradskom beogradskom naselju i puste ga da tamo u ulozi provincijskog advokata egzaltirano viče na sudije i okrivljene. Možda dečaci odluče da zbace masku, počnu ponovo da se igraju i zabavljaju i tako promene svet koji sada izvor beskrajne zabave predstavlja još samo despotovom novinaru. Nadi osnova daje naša istorija. Ono čisto, nevino, detinje vraćalo se na pozornicu srpske istorije u tužno rešenim očima Gavrila Principa, na licima Beograđana 27. marta 1941. ili 9. marta 1991. godine, demonstracijama u zimu 1996/1997... Bez te nade ne bih mogao da pronađem razlog da iz sveta siromašnih tužnih staraca ne odem u uređeni zapadni svet bogatih praznih staraca, koji idu kod odličnih lekara, šalju decu u škole zadovoljnim učiteljicama, kupuju skupe stvari po bleštavim prodavnicama, letuju u luksuznim odmarališta, skijaju, sa ruksacima putuju po svetu kada odu u penziju i tupo čekaju da se ova dosada od života završi. ¶

Reagovanje

Haiku za Vesnu Dedić

Seksizam i cena knjige, "Vreme" br. 1431

Nakon pisma "poznate TV autorke" Vesne Dedić "Vremenu", pitao me frend sa društvene mreže: Da li će biti polemike? Odgovorio sam mu kratko i sadržajno: Nemo' se vređamo!

DRAGAN TODOROVIĆ, novinar

Delta DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje koji objedinjuje usluge prodaje, brend menadžmenta, logistike i merčendajzinga.

Distributivni centri

DC Nova Pazova
Prva centralna radna 4
Tel. +381 (11) 33 14 329

DC Novi Sad
Šumadijska 16a
Tel. +381 (21) 42 02 25

DC Čačak
Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš
Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica
Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel. +382 (20) 89 13 93

DISTRIBUCIJA VREDNA NAJBOLJIH

DELTA DMD

www.deltadmd.rs

Banatski Nemci i nacionalsocijalizam

„Drugi svetski rat i godine odmah posle njega ostavili su traga na istočnoj i jugoistočnoj Evropi, između ostalog, tako što je raznoliko stanovništvo ovih predela donekle 'pojednostavljeno', jer su neke grupe uništene ili raseljene. Tokom rata, to se desilo pogotovo kroz masovno ubistvo Jevreja, kao i opšte nasilje počinjeno u Poljskoj, Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji. Posle rata, izgon, bekstvo ili poluprinudna emigracija osoba nemačkog porekla, kao grupa povezanih sa nacističkim režimom bez obzira na pojedinačna dela i nedela, uklonili su Nemce i njihovo kulturno nasleđe iz nacionalnih priča o tome 'ko smo mi i naša zemlja'. Iako nisu svi Nemci bili samoproklamovani nacisti, dovoljno njih se ponašalo kao nacisti da je njihova kolaboracija osudila celu nacionalnu grupu u očima njihovih suseda i žrtava"

Dr Mirna Zakić je profesorka istorije na Univerzitetu Ohajo, SAD. U svojim istraživanjima bavi ,se modernom Nemačkom, nacizmom, odnosima između ideologije, društva i rata, pitanjima okupacije i kolaboracije, etničkim Nemcima (*Volksdeutsche*), drugim etničkim manjinama u 20. veku, odnosima između centra i periferije u nacionalnom širenju i izgradnji nacije.

Ugledna akademska izdavačka kuća Cambridge University Press objavila je 2017. godine njenu knjigu *Etnički Nemci i nacionalsocijalizam u Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu* (*Ethnic Germans and National Socialism in Yugoslavia in World War II*). Knjiga se gotovo isključivo bavi banatskim Nemcima u Drugom svetskom ratu i njihovim odnosom prema nacizmu.

„VREME": Kakav je bio položaj nemačke manjine u Kraljevini Jugoslaviji?

DR MIRNA ZAKIĆ: Pripadnici nemačke manjine, takozvani folksdojčeri, u Kraljevini Jugoslaviji bili su potomci uglavnom nemačko-govorećih doseljenika, koje je Habzburška monarhija naselila iz Srednje Evrope duž prirodne granice sa Osmanskim carstvom, na Dunavu, u 18. veku. Do trenutka kada je stvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, međutim, ne može se govoriti o ujedinjenoj nemačkoj manjini na teritorijama koje 1918. godine pripadaju Kraljevini SHS. Iako je većina živela na severu zemlje, u Sloveniji, Slavoniji i Vojvodini, neki su prethodnih decenija živeli pod austrijskom, a neki pod mađarskom vlašću.

Bilo je među njima i katolika i protestanata, a bilo je i nemačko-govorećih Jevreja. Neki Nemci su bili imućniji, neki siromašniji, no pripadali su uglavnom istom staležu i bavili se poljoprivredom, stočarstvom, trgovinom, preradom hrane, te raznim zanatima i lakom industrijom. Obrazovani Nemci često su radili u zadrugama i organizacijama koje su stvorili sami Nemci, da pruže svojoj zajednici potrebne usluge i olakšaju trgovinu sa inostranstvom. Iako su svi govorili dijalekte nemačkog jezika (neki su lako govorili dva ili više jezika), neki su pre 1918. iskusili mađarizaciju, dok su drugi početkom 20. veka razvili jači nacionalni identitet, smatrajući sebe članovima jednog većeg nemačkog naroda koji prevazilazi političke granice (ono što se na nemačkom implicitno kaže „Volk"). Tokom postojanja prve Jugoslavije, nemačka manjina je još prolazila kroz proces stvaranja jedinstvenog, grupnog, etno-nacionalnog identiteta.

Ovome su doprineli donekle i različiti odnosi jugoslovenskih vlasti prema nemačkoj manjini, zavisno od dela države gde su Nemci živeli. Pošto je Slovenija ranije pripadala austrijskom delu Dvojne monarhije, u ranim godinama Kraljevine SHS vlast je gledala na tamošnje Nemce s većom sumnjom nego što je bio slučaj u odnosu vlasti prema Nemcima u Vojvodini, gde je nemačka manjina viđena kao protivteža želji Mađarske da povrati tu teritoriju.

Tokom 20-ih godina prošlog veka, odnosi između vojvođanskih Nemaca i vlasti u Beogradu bili su dosta dobri. To se menja u 30-im godinama, posebno tokom godinu i po između početka Drugog svetskog rata, u septembru 1939, i Aprilskog rata 1941. godine. Ponovo se vide razlike u raznim delovima Jugoslavije gde su Nemci živeli. U svojoj knjizi najviše se bavim Banatom, pa ću o banatskim Nemcima najviše govoriti. Promene nastaju zbog više događaja, što domaćih, što međunarodnih, što generacijskih. Poenta je da je u pitanju jedan proces, odnosi između jugoslovenskih vlasti i nemačke manjine ne menjaju se preko noći, niti zbog samo jednog faktora.

Kako je tekao proces nacifikacije banatskih Nemaca?

Dolazak na vlast nacista u Nemačkoj u januaru 1933. godine imao je odjeka među nemačkim manjinama u Evropi i svetu, pa tako i među jugoslovenskim Nemcima. Nije u pitanju bila neka univerzalna promena stava, već činjenica da su agresivni stav nacista u Nemačkoj, njihov uspeh da do kraja 30-ih izvedu svoju zemlju iz ekonomske krize i postignu brojne diplomatske uspehe zadivili mnoge pripadnike nemačkih manjina, bez obzira jesu

Foto: Vladimir Milovanović

li se zanimali za nacističku ideologiju ili je razumeli. Pritom, odnosi između jugoslovenskih vlasti i nemačke manjine pogoršali su se tokom 30-ih godina, delimično zbog nemačkih napora da okrenu jugoslovensku ekonomiju i diplomatiju u svoju korist, delimično zbog sumnje da će nacizam otuđiti jugoslovenske Nemce od Jugoslavije.

Važno je naglasiti da nacisti, dok su očekivali da nemačke manjine u drugim državama prigrle nacizam, nisu želeli da agitovanje nemačkih manjina naruši nemačke odnose sa zemljama gde su te manjine živele i čiji su državljani bile. U Jugoslaviji, nacisti su očekivali da će pripadnici nemačke manjine postati gorljivi nacisti, ali da će se suzdržati od bilo kakvog ponašanja koje bi pokvarilo Hitlerove pokušaje da mu Jugoslavija postane saveznik. Kao deo priprema za rat, tokom 30-ih godina Adolf Hitler je stvarao mrežu saveznika: Italija, Rumunija, Finska, Mađarska, od 1939. do 1941. Sovjetski Savez. Jugoslavija je trebalo da bude jedna nit u toj mreži.

Iako zvuče kontradiktorno, ova međusobno suprotstavljena očekivanja – da će jugoslovenski Nemci biti nacifikovani, ali ne tako da pokvare odnose između svoje države (Jugoslavije) i države za koju su ih vezivali jezik, poreklo, sada i ideologija (Nemačke) – vrlo su tipična za stav nacista prema nemačkim manjinama. Oni su ih hteli uz sebe, da uvećaju nemački narod i ojačaju uticaj nacizma u svetu, ali uvek samo na način koji odgovara Trećem rajhu, zahtevajući da se pripadnici nemačkih manjina uvek iznova dokazuju kao „pravi" Nemci, što je u ovom periodu najčešće značilo da se dokazuju kao nacisti.

U Kraljevini Jugoslaviji, jedna grupa Nemaca je oberučke prihvatila nacizam i otvoreno se zauzela za bližu saradnju svoje nacionalne grupe sa nacističkim režimom. Zvali su se Erneurer, Obnovitelji, i bili su mahom mlađi ljudi (na primer, Jozef „Sep" Janko, zvanični vođa jugoslovenskih, kasnije samo banatskih Nemaca tokom Drugog svetskog rata, imao je 1933. samo 28 godina). Njihov nacizam ticao se ne samo ideologije, već i generacijskog sukoba za radna mesta i prestiž u nemačkoj manjini između mlađih, nacifikovanih Nemaca i starijih, konzervativnijih, već etabliranih vođa manjine.

Obnovitelji nisu imali velikog uspeha da ubede sve ili većinu jugoslovenskih Nemaca – njih pola miliona, prema jugoslovenskom popisu iz 1931. godine – da prihvate nacizam kao jedinu ideologiju ili politički stav. Kada je Sep Janko u avgustu 1939. godine postao Volksgruppenführer jugoslovenskih Nemaca, dakle zvanični vođa Kulturbunda, ali prema nacističkom kriterijumu pripadanja toj, rasno definisanoj nemačkoj zajednici, njegov novi položaj imao je više veze sa pokušajima Hitlerove vlade da podstakne nacifikaciju nemačke manjine nego sa nekim velikim entuzijazmom za nacizam među samim jugoslovenskim Nemcima. Međutim, od trenutka kada su Obnovitelji preuzeli kontrolu nad nemačkim manjinskim institucijama, oni su mogli da diktiraju kako i o čemu će Nemci govoriti u javnosti, tako da su nacistička ideologija i pogled na svet postali deo svakodnevnog javnog diskursa. U isti mah, nacifikovani Kulturbund morao je da nastavi da održava ravnotežu između nacističke Nemačke i Jugoslavije. Tek u periodu neposredno pred Aprilski rat, vidi se da su Janko i njegovi najbliži saradnici rešili da sasvim okrenu leđa Jugoslaviji.

Kakva su bila očekivanja banatskih Nemaca posle okupacije Kraljevine Jugoslavije?

Manje od mesec dana prošlo je između demonstracija protiv potpisivanja Trojnog pakta i kraja Aprilskog rata, odnosno poraza Kraljevine Jugoslavije i njenog rasparčavanja u nemačke, mađarske, bugarske i italijanske okupacione zone, te Nezavisnu Državu Hrvatsku. U tom vrlo kratkom periodu, mnogi banatski Nemci, i svakako njihove vođe, razrešili »

Hitlerova omladina ("Hitlerjugend")
Foto: Arhiv Muzeja Vojvodine

su komplikacije u svojim odnosima prema Nemačkoj i Jugoslaviji. Sep Janko i druge vođe otvoreno su se nadali nemačkoj okupaciji, te stvaranju nezavisne države Dunavskih Švaba, koja bi obuhvatila sve podunavske predele naseljene Nemcima, pod protekcijom nacista. Neki obični folksdojčeri su, s podrškom Berlina, prebegli u Rumuniju da bi izbegli jugoslovensku mobilizaciju. U Perlezu, stanovnici srpskog, hrvatskog i nemačkog porekla zajedno su sastavili dirljivu deklaraciju da su svi seljani pošteni i lojalni Jugoslaviji i treba da budu zaštićeni od nasilja. Većina banatskih Nemaca je čekala da vidi šta će se desiti i nadala se sledećem ishodu: samo ne Mađari!

I u Banatu i u Bačkoj – sedište Kulturbunda bilo je u Novom Sadu – mnogi Nemci strahovali su da ne potpadnu pod mađarsku vlast, što se napokon desilo u Bačkoj. Hitler je morao da nagradi Hortija, saveznika u napadu na Jugoslaviju i planirani napad na Sovjetski Savez, povraćajem dela teritorije koju je Mađarska izgubila 1918. godine. Hitler je želeo i da stvori tampon-zonu između Mađarske i Rumunije, da bi sprečio sopstvene saveznike da zarate zbog želje za teritorijalnom ekspanzijom. Hitleru takođe nije bio prioritet da zadovolji folksdojčerski san o sopstvenoj državi, što bi donekle izjednačilo nemačke manjine na Dunavu sa Trećim rajhom.

Iako ih je to dosta razočaralo, među banatskim Nemcima primećuje se u proleće i leto 1941. godine, dok je Mađarska još pretila da će ipak pripojiti Banat, izvesno olakšanje što je Banat pripojen Srbiji u jednu, nemačku okupacionu zonu. Sep Janko prešao je iz Novog Sada u Petrovgrad (današnji Zrenjanin), da predsedava folksdojčerskom administracijom, u korist nemačkih okupatora.

Kako je funkcionisao okupacioni režim i ko ga je činio?

Nemački okupacioni režim u Srbiji i Banatu bio je vrlo složen. Formalno je najznačajnija nemačka institucija u Srbiji bio Vermaht, nemačka vojska – niz nemačkih i austrijskih generala komandovao je nemačkim snagama u zemlji i oni su donosili sve velike odluke – ali postojala je još i nemačka civilna administracija, SS (pod koji su potpadali i Gestapo i obična nemačka policija), te posebne kancelarije i opunomoćenici zaduženi za ekonomiju (zapravo ekonomsku eksploataciju) i diplomatiju. Ovo preplitanje nadležnosti vrlo je tipično za nacistički pristup vlasti i u Nemačkoj i u okupiranoj Evropi. Štaviše, kao što je Hitler stvarao – i ponekad kršio – savezništva sa drugim državama, nacističke vlasti tražile su svugde u Evropi kolaboratore, koji bi preuzeli neke zadatke za koje sami Nemci nisu imali dovoljno ljudstva (na primer, svakodnevnu administraciju) ili nisu uvek želeli sami da ih izvrše, iako su ti zadaci bili prioritet za nacističku vlast (na primer, ubijanje Jevreja).

U okupiranom Banatu, ulogu kolaboratora preuzeli su domaći Nemci pod vođstvom Sepa Janka. Razlog za to nije samo kulturno-jezička veza između okupatora i folksdojčera, pa ni činjenica da su delovi banatske nemačke zajednice prihvatili nacizam još pre okupacije. Jednako značajni faktori uključuju manjak ljudstva iz Rajha, jer Srbija nije bila Hitlerov prvi prioritet ni pre, a pogotovo posle napada na Sovjetski Savez, te je okupator u Srbiji večito kuburio da popuni radna mesta u administraciji, policiji itd.; potrebu da se u Banatu nađu kolaboratori koji nisu ni Mađari, ni Rumuni (Hitler nije želeo da se ijedni previše osile), a ni Srbi, koje su nacisti smatrali rasno inferiornim, nasilnim i nevernim; nesposobnost Nedićeve vlade da kontroliše i Staru Srbiju i Banat, te želju nacista da uzdignu nemačku manjinu, kao svoj rasno-nacionalni rod, na visok položaj i daju joj više moći u Banatu, ali opet tako da banatski Nemci prvenstveno zadovolje potrebe Trećeg rajha, pa tek onda, eventualno, sopstvene želje i ambicije.

Banatska nemačka administracija nije funkcionisala kao nezavisni agent jednak Trećem rajhu. Naprotiv, paradoks banatskih Nemaca pod okupacijom upravo je to što su ostali podređeni nacističkim željama i potrebama, ali unutar tih ograničenja imali su veliku moć nad članovima drugih narodnih grupa u Banatu. Banatski Nemci postali su birokrate, učitelji, policajci, pogranični čuvari, čuvari u koncentracionim logorima, sve zahvaljujući i u korist Trećeg rajha. Kao seljaci oni su – ponekad prinudno – davali ekonomski doprinos Hitlerovom ratu, hraneći nemačku vojsku u Srbiji, ali i prodajući useve i stoku po povoljnim cenama. Dobili su više nemačkih škola, bolje su snabdevani od drugih, mogli su da kupe više zemlje, ali sve te privilegije nisu se mogle meriti sa zahtevima koje im je Rajh nametao, niti su te privilegije garantovale da će banatski Nemci zauvek uživati izvesni status tu, u Banatu.

Iako nacisti nisu nameravali da rasele banatske Nemce tokom rata, taj strah je ostao, a i privilegije koje su uživali ostale su upravo to – privilegije koje su nacisti uvek mogli da oduzmu. Tako je nacistički režim držao nemačke manjine u neizvesnosti i podsticao ih da se dokazuju i kao Nemci i kao nacisti. Ovo je u Banatu postalo posebno očigledno kada je, početkom 1942. godine, stvorena divizija Vafen-SS-a „Princ Eugen", zvanično puna dobrovoljaca, ali zapravo puna mobilizovanih banatskih Nemaca, koji su onda učestvovali u nacističkom nasilju, prvo u Srbiji, a onda u Bosni i Hrvatskoj. Mobilizacija banatskih Nemaca i drugih nemačkih manjina u Vafen-SS potvrdila je takođe da su nemačke manjine bile od koristi Trećem rajhu kao seljaci, kao tema za propagandu, kao kolaboratori – ali i kao topovsko meso.

Kakvu su ulogu banatski Nemci igrali u holokaustu u Banatu?

Nesumnjivo je da je holokaust u Srbiji i Banatu, kao i holokaust u celoj Evro-

VRŠAC, 1942. GODINE:
Pripadnici SS divizije "Princ Eugen"
Foto: Arhiv Muzeja Vojvodine

pi, delo nacističkog režima. Nacisti su ga osmislili i sproveli u delo zbog svoje ubeđenosti da su Jevreji koren sveg zla (ili bar svega antinacističkog), da su Jevreji prava moć u svetu, te da je sistematsko, masovno ubijanje Jevreja način da se dobije rat, da se poraze neprijatelji Nemačke, te da se zauvek dokaže superiornost Nemaca nad svima ostalima.

Međutim, iako je holokaust osmislila i sprovela Nemačka, nisu samo državljani Trećeg rajha (uključujući Austriju) učestvovali u ubijanju, ponižavanju i pljački Jevreja. Za takve zadatke nacisti su često tražili i nalazili voljne kolaboratore. Takav je slučaj bio i u Banatu. Prisustvo Nemaca u drugim zemljama u Drugom svetskom ratu često je služilo kao „okidač" za progon Jevreja, ohrabrivalo je lokalne antisemite i bilo način da potencijalni kolaboratori ubede naciste da zaslužuju mesto u Hitlerovoj Evropi. Na primer, Višijevska Francuska donela je antisemitske zakone još pre nego što su im nacisti to tražili, u delovima Poljske i baltičkim sovjetskim republikama lokalno stanovništvo krvavo je napalo susede Jevreje odmah posle početka nemačke invazije, dok su u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ustaške vlasti započele progon i Srba i Jevreja pre nego što su Hitler i njegovi saradnici doneli odluku o „konačnom rešenju jevrejskog pitanja" za celu Evropu.

Preživeli Jevreji i neki Nemci, kasnije naseljeni u Zapadnoj Nemačkoj, svedočili su posle rata kako su u Banatu, u danima odmah nakon kraja Aprilskog rata, neki folksdojčeri napadali i pljačkali susede jevrejskog porekla. Neki su to radili zbog ideologije, neki zbog pohlepe, neki zbog osiljenosti, a neki zbog sva tri faktora. Kada je u kasno leto 1941. godine trebalo pohapsiti sve banatske Jevreje i sprovesti ih u Beograd, gde je velika većina skončala, što streljana, što ugušena u „dušegupki", što pomrla u logoru na Sajmištu, te planove nisu kovali banatski Nemci, ali mnogi jesu pomogli da se ti planovi sprovedu u delo. Često su folksdojčeri prvi imali pristup pokretnoj imovini i nekim nekretninama koje su Jevreji ostavili za sobom. Za nemačke okupacione vlasti, dozvoliti banatskim Nemcima da se materijalno okoriste preko jevrejske nesreće bio je jedan od načina da vežu banatske Nemce za sebe – oni su dobili na taj način još jednu privilegiju, ali su takođe postali saučesnici u najgorim zločinima nacista.

Kakav je bio položaj drugih etničkih grupa u Banatu tokom rata?

Iako je propaganda banatskih Nemaca tokom rata insistirala da je Banat zapravo nemački, jer su ga navodno samo Nemci orali, obrađivali i kultivisali, banatska nemačka administracija nije mogla da zaobiđe činjenicu da je njihova zajednica predstavljala tek jednu petinu banatskog stanovništva. O stradanju Jevreja već sam nakratko govorila, pomenuću još da su Romi takođe progonjeni u Banatu. Što se drugih grupa tiče, usredsrediću se na tri.

I mađarskoj i rumunskoj manjini u Banatu išlo je u korist što su Mađarska i Rumunija bile Hitlerovi saveznici, te su nemačke vlasti u Srbiji morale ovim manjinama da pruže izvesne privilegije. Obe manjine ljubomorno su pazile šta i koliko je dobila ona druga i redovno se žalile Nemcima. Mađari su obično dobijali malo više od Rumuna jer je, za razliku od Rumunije, Mađarska učestvovala u okupaciji Jugoslavije i još se nadala da će joj jednog dana pripasti Banat. Međutim, činjenica da je Banat ostao pod nemačkom okupacijom delimično i zato da bi se sprečio sukob između Mađarske i Rumunije značila je da ni Mađari, ni Rumuni u Banatu nisu mogli da zahtevaju previše od nemačkih vlasti, niti da se nadaju jednakom statusu sa nemačkom manjinom.

Nemačke okupacione vlasti razumele su da je doprinos srpskih seljaka neophodan, da bi se iz Banata „izvuklo" sve što su Nemci želeli. Ne samo da je Banat plodan, već snabdevanje hranom i drugim potrepštinama u Banatu uglavnom nisu prekidale operacije pokreta otpora, za razliku od situacije u Staroj Srbiji. Srbi i Hrvati takođe su činili gotovo polovinu banatskog stanovništva. S druge strane, nacistički stav prema Srbima bio je vrlo negativan, te znamo za mnogobrojne primere nasilja protiv pojedinaca i imovine. No, upravo zato što su nacisti želeli mir u Banatu, da bi ga lakše ekonomski eksploatisali, te da su, u poređenju sa Starom Srbijom i Bosnom, u Banatu partizani i četnici relativno malo operisali, nacistička sklonost da vide sve Srbe kao komuniste i bandite manifestovala se mahom u propagandi i u ponašanju Nemaca u drugim delovima okupirane Jugoslavije. Banatskim Srbima nije bilo lako pod okupacijom, no nije im bilo ni kao stanovnicima delova ruralne Bosne, Hrvatske i Srbije.

Kako ocenjujete politiku nemačkih nacista prema banatskim Nemcima? Da li su nacisti vodili računa o njihovim interesima ili su ih samo instumentalizovali i podredili interesima Rajha?

Iako nisu svi Nemci sebe smatrali nacistima, ponašanje Trećeg rajha i mnogih koji su, iz kakvog god razloga, rešili da stanu uz njega, donekle je sravnilo te nijanse tokom rata. Potvrditi nečije pravo da bude deo Volka, nemačkog naroda kako su ga nacisti zamislili, vrlo često je značilo dokazati se kao nacista. Banatski Nemci morali su da nađu put kroz te tenzije. To naglašavam zato da ukažem da jugoslovenski Nemci nisu bili ni beslovesne marionete, ni „prirodni", neminovni nacisti. Oni su pravili izbore i odluke, kao pojedinci i kao grupe ljudi, svojom voljom i iz raznoraznih razloga, no konačni je rezultat bio da je većina našla načine da se prilagode ili čak da profitiraju i istaknu se kao kolaboratori.

Što se nacista iz Rajha tiče, njihov stav prema nemačkim manjinama, pa tako i banatskim Nemcima, ostao je do samog kraja rata ambivalentan. S jedne strane, »

„Iako nacisti nisu nameravali da rasele banatske Nemce tokom rata, taj strah je ostao, a i privilegije koje su uživali ostale su upravo to – privilegije koje su nacisti uvek mogli da oduzmu. Tako je nacistički režim držao nemačke manjine u neizvesnosti i podsticao ih da se dokazuju i kao Nemci i kao nacisti. Ovo je u Banatu postalo posebno očigledno kada je, početkom 1942. godine, stvorena divizija Vafen-SS-a 'Princ Eugen', zvanično puna dobrovoljaca, ali zapravo puna mobilizovanih banatskih Nemaca, koji su onda učestvovali u nacističkom nasilju, prvo u Srbiji, a onda u Bosni i Hrvatskoj"

želeli su da se hvale velikim nemačkim narodom – velikim kulturno i brojčano – s druge strane, zadržali su predrasude i izvestan otpor prema ljudima nemačkog porekla, koji nisu rođeni u Nemačkoj ili Austriji. Mada su nacisti tvrdili da je „Volk" važniji od državljanstva, poreklo, mesto prebivanja i državljanstvo ostali su veoma značajni za diplomatiju Trećeg rajha, ali i za njihov odnos prema ljudima koje su želeli kao saveznike ili tvrdili da su im rasni rod, a kamoli ljudima koje su mrzeli. Tako je Treći rajh uvek zahtevao da se nemačke manjine dokazuju – jesu li dovoljno Nemci i/ili nacisti da ih prime u „Volk" – ali im je takođe postavljao uvek nove zahteve. Trebalo je ići na nacističke mitinge, davati ekonomski doprinos, pokazati se kao antisemita, ići u rat kao član Vafen-SS-a itd. Biti Nemac nije bila apsolutna kategorija, nešto za šta su ljudi mogli da ustvrde „e, sad je to sigurno i gotovo, ne moramo više o tome da brinemo".

Nacisti su svakako podredili interese i želje banatskih Nemaca sopstvenim interesima. Taj je odnos ostao nejednak, i Rajhu u korist. Ipak, napominjem još jednom da su banatski Nemci rešavali šta da rade i kako da se ponašaju, i kao pojedinci i kao grupa, unutar ograničenja onoga što im je Treći rajh omogućavao.

Kakva je bila sudbina banatskih Nemaca posle oslobađanja Banata 1944. godine?

Otprilike dve trećine banatskih Nemaca ostalo je u Banatu u jesen 1944. Ostatak je bio već mobilisan ili je rešio da beži, kada su stigle vesti o približavanju Crvene armije i partizana. Razlozi što više ljudi nije pokušalo da beži su, između ostalog, strah od nepoznatog, nesposobnost da se pojmi kakav tretman Nemci – iz Rajha i domaći – mogu da očekuju, neverica da je rat zaista izgubljen, želja da se sačuva imovina, sećanje da kraj Prvog svetskog rata nije bio tako loš, ali i to da su nemačke okupacione vlasti do poslednjeg trenutka branile organizovanu evakuaciju iz Banata, jer im to nije bio prioritet.

Život pod partizanskom vlašću značio je za banatske Nemce prvo nesistematsko proganjanje – nasilje, silovanje, pljačku – a onda, od 1945. do 1948. godine, masovno zatvaranje u logore, gde su prinudni rad, nasilje i teški uslovi bili rutina. S obzirom da Potsdamski dogovor, kojim su se Sovjeti, Britanci i Amerikanci dogovorili o organizovanom progonu Nemaca iz Poljske, Čehoslovačke i Mađarske, nije pokrivao Jugoslaviju, logori su služili kao privremeno rešenje dok je Jugoslavija lobirala da se i njoj odobri progon nemačke manjine, ali i kao prilika za osvetu nad grupom ljudi koju je vlast druge Jugoslavije proglasila za izdajnike, kolaboratore i sve do jednog fašiste. U isto vreme, socijalistička Jugoslavija oduzela je folksdojčerima svu imovinu, ne samo zato da bi nagradila partizanske veterane i njihove porodice, već i da bi implicitno sebi omogućila da ustvrdi kako je Vojvodina uvek bila slovenska oblast, u kojoj su Nemci bili tek dugogodišnji strani element.

Dok su tokom rata Nemci u Srbiji i Banatu svojatali Banat, posleratna Jugoslavija – kao i, na primer, Poljska u vezi sa zapadnim delovima te zemlje ili Čehoslovačka u vezi sa Sudetima, iz kojih su nemačke manjine prognane – utvrdila je svoj legitimitet kroz ideologiju bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda ujedinjenih u borbi protiv fašizma, ali i kroz isključivanje Nemaca iz redova tih istih jugoslovenskih naroda. Ubrzo je vlast omogućila banatskim Nemcima puštenim iz logora da zauvek napuste zemlju, što je većina i učinila. Jugoslovenski popis iz 1948. godine beleži da je u zemlji ostalo jedva 10 odsto jugoslovenskih Nemaca koji su tu živeli pre rata.

Drugi svetski rat i godine odmah posle njega ostavili su traga na istočnoj i jugoistočnoj Evropi, između ostalog, tako što je raznoliko stanovništvo ovih predela donekle „pojednostavljeno", jer su neke grupe uništene ili raseljene. Tokom rata, to se desilo pogotovo kroz masovno ubistvo Jevreja, kao i opšte nasilje počinjeno u Poljskoj, Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji. Posle rata, izgon, bekstvo ili poluprinudna emigracija ljudi nemačkog porekla, kao grupa povezanih sa nacističkim režimom bez obzira na pojedinačna dela i nedela, uklonili su Nemce i njihovo kulturno nasleđe iz nacionalnih priča o tome „ko smo mi i naša zemlja". Iako nisu svi Nemci bili samoproklamovani nacisti, dovoljno njih se ponašalo kao nacisti da je njihova kolaboracija osudila celu nacionalnu grupu u očima njihovih suseda i žrtava. ¶

MIROSLAV SAMARDŽIĆ

Ispravka

Grubom uredničkom greškom je u prošlom broju „Vremena" u tekstu „Sa dželatovim unukom" autora Ivana Ivanjija umesto fotografije Rudolfa Hesa, komandanta logora Aušvic, objavljena fotografija Rudolfa Hesa, Hitlerovog zamenika u nacističkoj partiji. Izvinjavamo se čitaocima i autoru.

DOBA SUTRAŠNJICE
DOBRO DOŠLI U RAJ
LIONSGATE PREMIERE GRINDSTONE ENTERTAINMENT GROUP AND AMBI MEDIA GROUP PRESENT A 513 FILMS PRODUCTION IN ASSOCIATION WITH BLACK SPARROW AND THE FYZZ FACILITY "FUTURE WORLD"
JAMES FRANCO SUKI WATERHOUSE JEFFREY WAHLBERG MARGARITA LEVIEVA SNOOP DOGG GEORGE LEWIS JR. CLIFF "METHOD MAN" SMITH WITH LUCY LIU AND MILLA JOVOVICH
EXECUTIVE DIRECTOR CYNTHIA HUFFMAN STUNT COORDINATOR STANTON BARRETT COSTUME DESIGNER DAVID PAGE PRODUCTION DESIGNER EVE McCARNEY MUSIC BY TOYDRUM VISUAL EFFECTS SUPERVISOR PETER NALLI EDITOR ALEX FREITAS DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY PETER ZEITLINGER
EXECUTIVE PRODUCERS LUCA MATRUNDOLA BARRY BROOKER STAN WERTLIEB WAYNE MARC GODFREY ROBERT JONES JULIEN FAVRE JEAN-ALEXANDRE LUCIANI
PRODUCED BY SCOTT REED ANDREA IERVOLINO MONIKA BACARDI VINCE JOLIVETTE JAY DAVIS
WRITTEN BY BRUCE THIERRY CHEUNG JEREMY CRAIG CHEUNG JAY DAVIS
DIRECTED BY JAMES FRANCO BRUCE THIERRY CHEUNG
MCF
grindstone
Motion Picture Artwork © 2018 Lions Gate Entertainment Inc. All Rights Reserved.
AMBI MEDIA GROUP
513
LIONSGATE PREMIERE
U BIOSKOPIMA OD 28. JUNA

Rezultati

DEJSTVO

Karikatura: Vladimir Stankovski

Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije i Centar za empirijske studije kulture jugoistočne Evrope objavili su rezultate analize najnovijeg konkursa Ministarstva kulture i informisanja u oblasti savremenog stvaralaštva. Evo nekih zanimljivosti

Ovogodišnji konkurs Ministarstva kulture i informisanja za finansiranje i sufinansiranje projekata bolje je realizovan nego prethodni konkursi koje smo analizirali. Prvi put su objavljeni podaci o svim podržanim i svim odbijenim predlozima projekata, prvi put su objavljena obrazloženja za podržane i za odbijene predloge projekata, prvi put su objavljena imena članova komisija, a mali je broj projekata organizacija kojima kultura nije osnovna delatnost ili koji su registrovani ili preregistrovani neposredno pred objavljivanje konkursa a dobili su sredstva. Dovoljno je samo uporediti ove sa rezultatima najnovijeg konkursa Sekretarijata za kulturu Grada Beograda za finansiranje i sufinansiranje projekata u oblasti kulture, na kome je 30 procenata ukupnih sredstava dodeljeno "sumnjivim" organizacijama, pa da postane jasno da se radi o napretku. Pa ipak, razloga za pohvale nema baš mnogo, pošto je u stvari reč samo o ispunjenju zakonskih obaveza na koje je Asocijacija Nezavisna kulturna scena (NKSS) godinama upozoravala.

KRITIKE

Sklon sam da procenim da je ovoj pozitivnoj promeni značajno doprinela kritika NKSS povodom nedostataka prethodnih konkursa Ministarstva i Gradskog sekretarijata. Zamislite koliko bi se te promene odvijale brže i bolje da su joj se pridružili i drugi akteri kulture. Na ovom mestu treba još podsetiti da je povodom prethodnih analiza, NKSS nazivan grupom nezadovoljnika koji neprestano dižu galamu zato što nisu dobili sredstva koja su očekivali. Ove godine obim sredstava koje su članice NKSS dobile gotovo je istovetan kao prošle godine, približno 148.500 evra za 48 projekata, pa se nadam da će napokon postati jasno da NKSS samo insistira da se zakonima predviđene procedure poštuju.

U realizaciji konkursa bilo je i nedostataka. Poslednji rezultati su, umesto krajem aprila, kako je pisalo u uslovima konkursa, objavljeni krajem maja što, imajući u vidu vreme potrebno za prebacivanje sredstava nosiocima projekata i letnju pauzu, organizacijama ostavlja svega nekoliko meseci za realizaciju projektnih aktivnosti. Zatim, u slučaju nekoliko oblasti savremene produkcije neobično veliki obim sredstava, u slučaju savremenog plesa čak više od 40 odsto, dodeljen je kulturno-umetničkim društvima i organizacijama čiji projekti u oblasti folklora suštinski spadaju u oblast očuvanja, zaštite i promocije kulturne baštine. I treće, većina obrazloženja za podršku projektima i odbijanje predloga projekata pisana je šematski i ponavljana bezbroj puta, tako da ipak ostaje pitanje da li su svi projekti čitani. Na primer, na konkursu u oblasti likovnih, primenjenih i vizuelnih umetnosti, dizajna i arhitekture, tekst kojim je objašnjeno zašto je projekat odbijen, ponovljen je 142 puta! Taj tekst glasi: "Upitna usklađenost projekta sa opštim interesom u kulturi i ciljevima i prioritetima konkursa. Upitan kvalitet i sadržajna inovativnost projekta. Upitan stepen uticaja projekta na kvalitet kulturnog života zajednice."

Mislim, takođe, da je krajnje vreme da se prekine sa zloupotrebom budžetske linije 481 – dotacije nevladinim organizacijama. Na ukazivanje Asocijacije NKSS i drugih aktera u kulturi da se za rad organizacija civilnog sektora u kulturi odvaja nedopustivo malo novca, od predstavnika vlasti stalno dolazi odgovor da to nije tačno i da se nevladinim organizacijama, preko budžetske linije 481, dodeljuju ogromna sredstva. Tajna je, zapravo, u tome što se preko budžetske linije 481 finansiraju gotovo svi – osim pravih nevladinih organizacija. Centar za razvoj neprofitnog sektora utvrdio je u istraživanju "Linija 481" da je Srbija od 2010. do 2013. godine iz budžeta izdvojila skoro 400 miliona evra za razvoj "civilnog društva". Međutim, kako piše u izveštaju pomenutog istraživanja, "detaljniji pogled na dobitnike ovih budžetskih sredstava otkriva da najveći deo novca u okviru budžetske linije 481, koja se u budžetu zove 'dotacije za NVO' odlazi na finansiranje sportskih udruženja, verskih zajednica i političkih stranaka, dok za ostale NVO – kako ih budžet naziva – ostaju tek mrvice".

U ovom trenutku budžet Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije manji je za 100 miliona evra od budžeta Ministarstva kulture Republike Hrvatske, a skoro 20 miliona evra manji od budžeta za kulturu Grada Zagreba

Ovo istraživanje je takođe pokazalo da je daleko najveći korisnik budžetske linije 481 Srpska pravoslavna crkva koja je – kao nevladina organizacija – u periodu od 2008. do 2011. godine, od različitih ministarstava Vlade Republike Srbije, dobila 618.970.514,36 dinara. U ovogodišnjem budžetu Ministarstva kulture i informisanja, na primer, predviđeno je 80 miliona dinara za obnovu i zaštitu manastira Hilandara, 68 miliona dinara za održavanje Dvorskog kompleksa na Dedinju i 56 miliona dinara za podršku radu Matice srpske – sve u okviru stavke "dotacije nevladinim organizacijama". Nemam baš ništa protiv da država finansira obnovu manastira Hilandara i obezbeđuje podršku radu Matice srpske, oni su dva izvora srpske duhovnosti, ali mislim da je stvarna sramota da im se ta sredstva dodeljuju kao navodnim nevladinim organizacijama. A, s druge strane, imam ozbiljne sumnje da bi iz premalog budžeta Ministarstva kulture trebalo odvajati pola miliona evra za održavanje Dvorskog kompleksa na Dedinju – da podsetim još samo da je do dolaska ministra Vladana Vukosavljevića, člana Krunskog saveta porodice Karađorđević, za tu namenu odvajano duplo manje – 34 miliona dinara.

Osnovni problem pritom ostaje: mala sredstva koja se dodeljuju na konkursima i nedopustivo mala finansijska sredstva kojima generalno raspolaže Ministarstvo kulture i informisanja. (U ovom trenutku budžet Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije – 63.508.000 evra manji je za 100 miliona evra od budžeta Ministarstva kulture Republike Hrvatske – 163.680.000 €, a skoro 20 miliona evra manji od budžeta za kulturu Grada Zagreba – 80.933.000 evra). Na primer, ukupna sredstva na konkursu za finansiranje i sufinansiranje projekata u oblasti savremene umetnosti čine četiri procenta budžeta za kulturu kojim raspolaže Ministarstvo. Od toga je svim organizacijama koje pripadaju civilnom sektoru u kulturi za realizaciju projekata dodeljeno dva procenta budžeta, nevladinim organizacijama koje se bave kulturom »

jedan procenat, a projektima članica NKSS 0,2 procenta budžeta za kulturu kojim raspolaže Ministarstvo kulture i informisanja.

Od ukupnih sredstava Ministarstva ove godine je više od 70 procenata dodeljeno republičkim kulturnim institucijama. Za zaštitu kulturnog nasleđa nešto više od 10 procenata, za podršku savremenom kulturnom stvaralaštvu osam, za međunarodnu kulturnu saradnju pet, za kapitalne projekte četiri, a za priznanja za doprinos kulturi oko tri procenta. Osim za kapitalne projekte, ovi iznosi su ranijih godina bili još manji. Na primer, 2015. godine za zaštitu kulturnog nasleđa odvojeno je 8 procenata budžeta za kulturu, za savremenu kulturnu produkciju 7 procenata, a za međunarodnu saradnju u oblasti kulture dva procenta. Kakva je to zemlja koja za međunarodnu saradnju odvaja 2 do 5 procenata budžeta za kulturu, koji pritom iznosi samo 0,64 procenta ukupnog budžeta države? Još više zabrinjava činjenica da je taj procenat manji nego prošle godine, tako

Preko budžetske linije 481 finansiraju se gotovo svi – osim pravih nevladinih organizacija

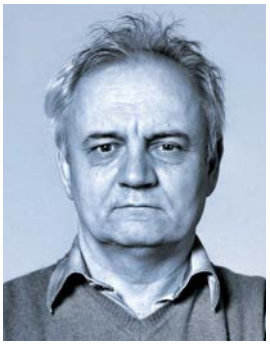
da se projekcije koje su date u Nacrtu strategije kulturnog razvoja Republike Srbije o povećanju budžeta za kulturu, pokazuju samo kao spisak lepih želja.

Ako republičke kulturne ustanove koje dobijaju 70 procenata ukupnog budžeta za kulturu Ministarstva ne mogu s tim novcem da funkcionišu normalno, što se najbolje može videti na primeru Narodne biblioteke Srbije, šta je onda ostalo za preostale aktere u polju kulturne produkcije u Srbiji koji dobijaju mrvice? Da li je potreban bolji dokaz da će se bez značajnog povećanja budžeta Ministarstva kulture i informisanja, Srbija pretvoriti u kulturnu pustinju? ¶

Dr PREDRAG CVETIČANIN

Opšti mukajet!

Članovi komisije Ministarstva kulture "izneli su stav" – dakle unisono, da navođenje imena članova komisije koji su ojadili časopis "Kvartal" 2017. "ne predstavlja dobru praksu". A to znači: u pamet se časopisi koji 2018. niste podržani! Nemoj slučajno da neko zucne, da se usprotivi, jer to "ne predstavlja dobru praksu"!!!

Piše: **Vasa Pavković**

književnik i kritičar

Foto: V. Danilov

Došlo neko čudno vreme – većina povila glave, ćuti i trpi u tišini.

Svake godine kad bi raznorazne "komisije od vlasti" ispred Ministarstva kulture itd. razrezale finansijska sredstva za održavanje manifestacija, objavljivanje časopisa, pečatnju kapitalnih izdanja itd., ustalasala bi se javnost, sazivali zborovi umetnika i njihovih asocijacija, pokrenule polemike u preostalim slobodnim medijima. I ponekad bi, istina retko, pod tim pritiskom i bilo rezultata, po rebalansu budžeta ili na neki drugi manje proziran način. Ove godine – *opšti mukajet*.

Da li zbog duha vremena ili sveopšte apatije? Ili možda zbog odluka komisija?

Teško je dati nedvosmislen odgovor – ali da se prenemo iz mrtvila i pregledamo odluke komisije koja je u ime Ministarstva kulture i informisanja odredila *sredstva za podršku* časopisima, odnosno negativnim odlukama počinila diskriminaciju nekih periodičkih izdanja, komisije koja je o tome ažurno objavila izveštaj na sajtu istog ministarstva. Sada ću, uzimajući u obzir jednu od odluka komisije, načiniti NAJRIZIČNIJI korak u ovom osvrtu – navešću imena njenih članova. Zašto je to strahovito *opasan korak*, videćete pri kraju teksta, ali evo, skupljam hrabrost i pišem da su članovi Komisije bili: Vladimir Simić (predsednik) i članovi Goran Maksimović i Miroslav Toholj. Sad kad sam se *drznuo na transparentnost*, reći ću još da su dodeljena sredstva za 49 časopisa, dok 50 njih nije podržano. Ministarstvo će za srećne dobitnike dati ukupno 9,7 miliona dinara.

Pogled na spisak časopisa koji su konkurisali pokazuje da je kao i prošlih godina došlo do svojevrsnog "mešanja" naučnih časopisa sa časopisima za umetnost i književnost. Među ovim drugim našli su se i časopisi koje bi prevashodno trebalo da podržava Ministarstvo nauke – recimo "Književna istorija" (izd. Institut za književnost) ili četiri dragocena zbornika Matice srpske. U tu grupu bi spadao i "Novi zvuk" (izd. Fakultet muzičke umetnosti) ili pak "Muzikologija" (izd. Muzikološki institut SANU). Slično je i sa časopisom "Zograf" (izd. Institut za istoriju umetnosti, Filozofski fakultet). Da ne širimo priču – vidljivo je *namerno* miksovanje naučnih i stručnih izdanja koja se nikako ne mogu podvesti pod grupu književnih i umetničkih časopisa, magazina ili glasnika. (Sa tim, naravno, komisija koja je određivala "kvote" nema nikakve veze, ona je samo sledila nasleđeno stanje.)

Sume koje su izdvajane za naučne i kulturne časopise kreću se od 150.000 dinara (koliko je dobila srećna većina) do 475.500, koliko je dobio "Gradac". Generalno, dakle, utisak je znatno povoljniji od 2017. godine, kada je o biti ili ne biti časopisa u Srbiji odlučivala komisija kojoj zbog ovogodišnje komisije *ne smem* da navedem

imena... Ali, kada se izveštaj pogleda podrobnije i uporede sume za pojedina izdanja, videće se da je godinama klinički mrtav "Savremenik plus" dobio 200.000 dinara, a mrtvije od najmrtvijih tzv. "Književne novine" čak 350.000 dinara. Zato je, recimo, jedan od dva najbolja srpska književna časopisa, novosadska "Polja", dobio samo 150.000, a najbolje književno izdanje koje danas izlazi u glavnom gradu, "Beogradski književni časopis", samo 200.000. dinara. I kad se čovek iznervira zbog takvih odluka komisije, videće da je "Srpski književni list" dobio 400.000 dinara, što je za svaku pohvalu, a "Pismo" 250.000, gde se ipak malo i škrtarilo. Sa druge strane, odlični "Mostovi" su nagrađeni sa 350.000, a niška "Gradina", koja izlazi redovno, i sa raznovrsnim prilozima u 6 brojeva godišnje, samo 200.000. Za nijansu bolje prošla je kraljevačka "Povelja" sa 250.000 dinara, ali opet, i nejasno zašto, kragujevački "Koraci" su dobili 50.000 manje, iako izlaze dvostruko češće... Podrazumeva se da su kulturno marginalni časopisi sa severa Kosova dobili sredstva, a da su ona uskraćena žanrovski profilisanim časopisima kakvi su "Strip presing" ili pak veoma dobar almanah "Naučna fantastika"...

Pomenuo sam "Polja", koja su prošle godine ostala bez ijednog dinara, kao i časopis "Priča", koji je komisija koju *ne smem* da pominjem diskriminisala, ali ju je ovogodišnja vratila na listu od strane Ministarstva kulture finansiranih izdanja. Tako ovogodišnja komisija u stvari *kritikuje* neke od pogrešnih i štetočinskih odluka prošlogodišnje komisije – jer se ni "Polja" ni "Priča" u međuvremenu nisu poboljšali, nego su ostali ono što su bili – kvalitetni i dobrodošli časopisi za književnost.

Ako se pogleda koji pak časopisi, po mišljenju ovogodišnje komisije, ne zaslužuju pomoć, naći ćemo tu, na svoje čuđenje, i ne samo svoje, i "Scenu" (englesko izdanje), i zaječarski "Razvitak", i zrenjaninsku "Ulaznicu" i "Novi filmograf" i vršačke KOV-ine, glasilo Književne opštine Vršac, koje čuvaju uspomenu na Petrua Krdua i njegovu kulturnu misiju. Konačno, tu je i pančevački umetnički časopis "Kvartal", čiji sam glavni urednik.

Vidljivo je namerno miksovanje naučnih i stručnih izdanja koja se nikako ne mogu podvesti pod grupu književnih i umetničkih časopisa, magazina ili glasnika

U stereotipnim objašnjenjima komisije zašto je neki časopis zaslužio milost pomoći države, a neki nije, izdvojen je podugim objašnjenjem baš "Kvartal".

Objašnjenje ima dva dela – prvi koji je glavniji, udaran, temeljan i koji precizno dokumentuje etičke stavove članova komisije. I drugi koji bi da "zamaže stvar" i učini da se Vlasi ne dosete šta je posredi. Evo kako Komisija objašnjava zašto je drugu godinu zaredom eliminisala pančevački časopis iz konkurencije: "Komisija je uočila da je u podnetoj publikaciji odštampan tekst u kojem se navode imena članova Komisije koja je prošle godine razmatrala konkursnu prijavu za sufinansiranje časopisa, i gde se na poseban način ističe da je donela odluku da časopis ne bude sufinansiran u 2017. godini. Tim povodom članovi komisije izneli su stav da je reč o svojevrsnom pritisku na rad Komisije kroz javno etiketiranje i da takav način rada ne predstavlja dobru praksu u oblasti izdavaštva."

Kao što se vidi, "članovi Komisije izneli su stav" – dakle unisono da navođenje imena članova komisije koji su ojadili "Kvartal" 2017. "ne predstavlja dobru praksu". A to znači: u pamet se časopisi koji 2018. niste podržani! Nemoj slučajno da neko zucne, da se usprotivi, jer to "ne predstavlja dobru praksu"!!! Ovogodišnja komisija dakle tvrdi za prošlogodišnju da je *nedodirljiva*, a šta tek onda da mislimo o nedodirljivosti ovogodišnje komisije?!

Ovogodišnja komisija smatra da je redakcija "Kvartala" trebalo da *ćuti i trpi*. Komisija, takođe, smatra da je iznošenje gole i neprijatne istine u "Kvartalu" o odlukama komisije iz 2017. godine pritisak na komisiju iz 2018! Na stranu to što je "Kvartal" ne vređajući nikoga izneo istinu i na stranu to što ova komisija nije bila ni formirana kad je inkriminisani broj "Kvartala" objavljen. Na stranu i to što komisija smatra da oni koji su ugroženi moraju da trpe i ćute dok ona ima pravo da prizna grešku svojih prethodnika, razrezujući BITNO drugačije sume za listove i časopise i vraćajući na listu, recimo, "Polja" i "Priču". (S ovim časopisima je "Kvartal", inače, ponajviše i protestvovao prošle godine, zbog nepravde koja mu je tada, baš kao i sada, naneta. A postojao je i dogovor tri redakcije da se obrate javnosti i kritikuju odluke komisije iz 2017, koja je, da ponovim, radila mnogo gore i netransparentnije od ove, sadašnje, *osvetnički* raspoložene.)

Elem, kao posledica favorizovanja ketmanskog ponašanja, koji demonstrira ovogodišnja komisija, "Kvartal" verovatno više neće izlaziti, ili će, ako uz pomoć grada Pančeva izađe, objaviti, kao i prošle godine, jedan jedini broj.

Vršeći ponovo "neprincipijelan pritisak" na komisiju koja će tek biti formirana za godinu dana, a "neprincipijelno" i u ovom osvrtu navodeći nedodirljiva imena članova ovogodišnje komisije, pitam gospodu Simića, Maksimovića i Toholja: šta misle, da li će uz navođenje naziva institucija koje pomažu "Kvartal", što objavljujemo u svakom broju, počev od prvog, redakcija navesti i njihova cenjena imena?

Ili ćemo, kako nam oni nalažu, "mudro" (čitaj: kukavički) ćutati i trpeti njihovu "nedodirljivost"?! ¶

Gosti među domaćinima

Povodom punoletstva reizdavanja knjiga regionalnih pisaca u Srbiji

Književno Regionalno Okupljanje Koje Otklanja Dosadu i Letargiju ili jednostavno KROKODIL festival je koji, između ostalog, predstavlja pisce iz okolnih država čije knjige objavljuju srpski izdavači. Ovog petka u Beogradu će početi 10. KROKODIL. Svaki od njegovih učesnika iz regiona ima i ovdašnjeg izdavača i ovdašnju publiku. Na primer: knjige zagrebačke spisateljice Slavenke Drakulić su u Beogradu objavili "Rende" i "Samizdat", Dubravke Ugrešić – "Booka", Vedrane Rudan – "Rende" i "Laguna", i Borisa Dežulovića – "Rende", bosanski pisac Abdulah Sidran je autor beogradskog "Službenog glasnika", pesme Mostarca Marka Tomaša objavljuju "Lom" i "Kontrast", beogradski izdavač Rumene Bužarovske iz Makedonije je "Booka", i tako dalje.

Reizdavanje naslova iz regiona je već ustaljena pojava među ovdašnjim izdavačima. Slađana Novaković, vlasnica i urednica izdavačke kuće "Rende", koja je na Balkanu uvela ovu praksu, kaže da je "Rende" osnovala 2000. godine upravo "sa željom, verom i ubeđenjem da knjige najbrže mogu da povežu pokidane veze između naroda u novouspostavljenim državama posle raspada SFRJ, da mogu da učine da ljudi budu tolerantniji jedni prema drugima u svakom aspektu života, da imaju moć da nas naprave boljima nego što jesmo. Namera nam je bila da prokrčimo put budućim generacijama i da izdavanje regionalnih pisaca postane izdavački i literarni standard. Čini mi se da smo to uglavnom ostvarili", kaže Slađana Novaković. Do danas, "Rende" je objavilo dela autora koji su se u međuvremenu potvrdili kao književni autoriteti u regionu – Dževdet Bajraj, Vedrana Rudan, Miljenko Jergović, Aleksandar Hemon, Ante Tomić, Tatjana Gromača, Goran Vojnović, Ivančica Đerić, Emir Imamović Pirke, Ivana Simić Bodrožić, Muharem Bazdulj, Renato Baretić, Boro Radaković, Drago Glamuzina, Vojislav Pejović, Slavenka Drakulić, Boris Dežulović, Aleš Čar...

Saradnja među izdavačima u regionu nije prestajala ni u najturbulentijim vremenima, naglašava Aleksandra Rašić, direktorka i urednica Književne radionice Rašić: "Čak i devedesetih smo se sretali jednom ili nekoliko puta godišnje u Beogradu i Zagrebu, a onda u Frankfurtu na Sajmu knjiga. Danas jedni drugima šaljemo knjige elektronski, i čak se i privatno družimo." Slađana Novaković naglašava da tokom proteklih 18 godina "Rende" i pored svih teškoća nije promenilo kriterijume i da uređivačka politika kuće nije podlegla ni kompromisima ni trendovima. "I danas, kao i na početku, borimo se, nažalost i sa problemima koji nemaju nikakve veze sa kreativnim aspektom izdavaštva. Prvih godina borili smo se za plasman naših autora i njihovih naslova, njihovu prisutnost, prihvaćenost i vidljivost na srpskoj kulturnoj sceni. Teškoće sam pravdala ratovima, neznanjem, nerazumevanjem. Danas se, između ostalog, borimo i sa knjižarskim rabatima koji su sumanuto visoki, koji su iz godine u godinu sve viši i neretko iznose i 55 odsto. To je, dakle, faktor koji izdavača ozbiljno sputava i frustrira, a istovremeno ograničava napredak i rast izdavačke kuće".

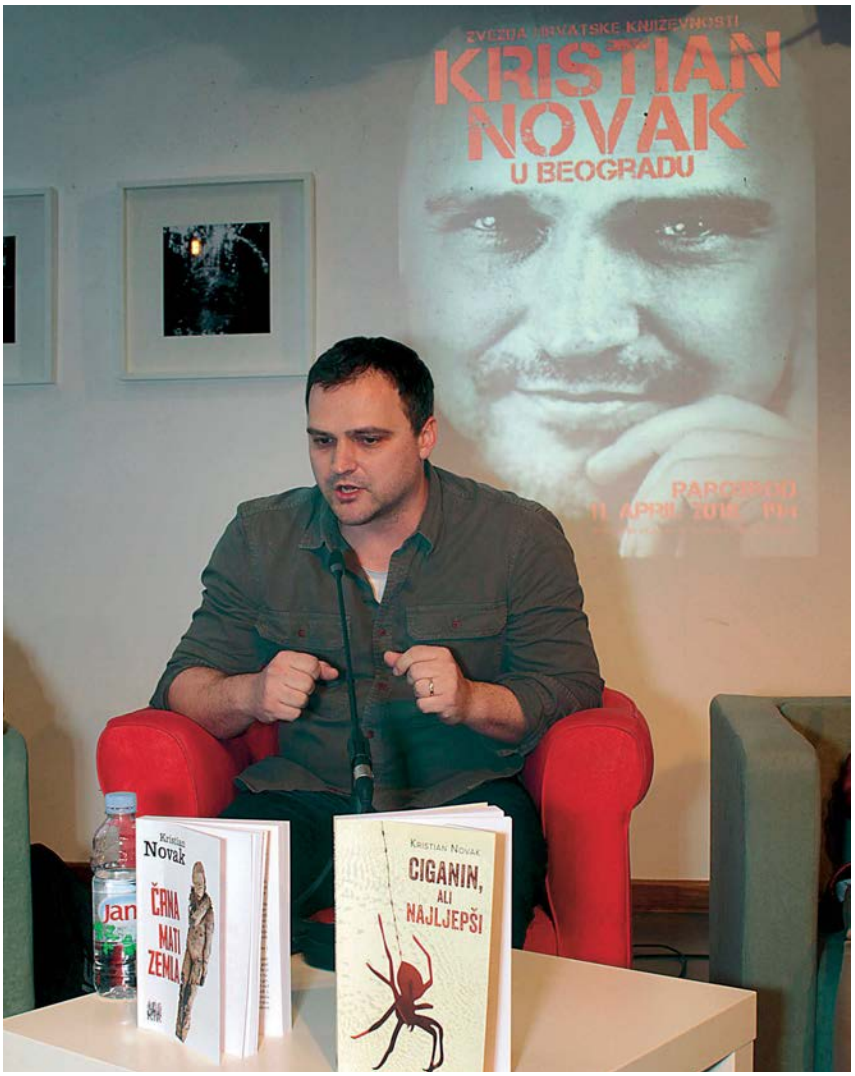

Foto: Časlav Petrović

Od svih regionalnih pisaca, na srpskom tržištu prednjače hrvatski autori. Objavljuju ih "Rende", "BOOK-a", Književna radionica Rašić, "Laguna", "LOM", "Arhipelag", "Službeni glasnik"... Cene knjiga srpskih izdavača su znatno niže od cena knjiga koje se objavljuju Hrvatskoj, što je tamošnje autore učinilo dostupnim našim čitaocima. Takođe, troškovi izvoza

SA BEOGRADSKIH PROMOCIJA: Kristian Novak, Renato Baretić, Miljenko Jergović Foto: Rende

knjiga iz Hrvatske su veliki, kao i troškovi izdavanja knjige. Ovo poslednje objašnjava zašto se u hrvatskim knjižarama nalazi mali broj naslova srpskih autora, a među njima su, na primer, David Albahari, Srđan Tešin, Marko Vidojković, Srđan Valjarević, Dragan Velikić, Svetislav Basara, Nikola Bertolino... "Srpski pisci u Hrvatskoj nisu popularni onoliko koliko su hrvatski pisci popularni među našim čitaocima, moguće baš zato i što su nedovoljno prisutni", ocenjuje Aleksandra Rašić. "Osim pomenute visoke cene izdavanja knjiga, druga važna prepreka je činjenica da hrvatskim čitaocima srpske knjige nisu skupe, pa se lako mogu naručiti iz Srbije. Zbog istog razloga hrvatski izdavači retko doštampavaju re-

izdate knjige – zna se da je jeftinije naručiti knjigu iz Srbije ili BiH i samo platiti poštarinu." Aleksandra Rašić naglašava da se reizdane knjige ne kroatizuju i ne posrbljuju. "Našoj publici je potpuno svejedno da li je knjiga štampana ijekavicom ili ekavicom. To su ljudi koji vole lepu reč i fin književni izraz, vole da čitaju i knjige kupuju zbog sadržaja – jote i narečja su na poslednjem mestu, ako su uopšte i kriterijum. Romani Kristiana Novaka *Ciganin, ali najljepši* i *Črna mati zemla*, koje smo nedavno objavili, delom su na kajkavskom narečju, a evo, odlično se prodaju."

Srpski izdavači jedino ne sarađuju sa kolegama iz Crne Gore, dok oni uveliko objavljuju srpske autore i izvoze ih u zemlje regiona. Nakon hrvatskih, kod nas su najzastupljenija reizdanja autora iz BiH, izdvojićemo samo Elvedina Nezirevića, "Laguninog" autora. Dešava se i da u poneku beogradsku izdavačku kuću stigne naslov autora iz Makedonije: Rumena Bužarovska u "Booku", Igor Isakovski u Književnu radionicu Rašić, Venko Andonovski u "Arhipelag", Sašo Dimoski u "Lagunu"... Najmanje se objavljuju knjige slovenačkih autora, na primer "Laguna" je objavila roman Jurija Hudolina, a "Geopoetika" priče Andreja Blatnika. Izdavači objašnjavaju da je mali broj slovenačkih i makedonskih izdanja posledica činjenice da je sa ovih jezika potreban prevod, a subvencije Evropske mreže za književnost Traduki su jedino na šta se mogu osloniti.

Tiraži štampanih reizdanja u Srbiji kreću se između 300 i 500 primeraka. Aleksandra Rašić podseća da sa razvojem digitalnih tehnologija štampani tiraž više nije indikator čitanosti, jer sve više ljudi kupuje i čita elektronske knjige.

Osim KROKODIL-a, u Srbiji se održava više književnih okupljanja čiji su učesnici pisci iz regiona: festival kratke priče "Kikinda Short", festival "Na pola puta" u Užicu, Beogradski festival evropske književnosti, festival poezije i knjige "Trgni se! Poezija!" u Beogradu, a pre svega – Beogradski sajam knjiga. "Koliko god ga kritikovali zbog svega i svačega, Sajam i dalje ima auru najvećeg književnog dešavanja u granicama onoga što se nekada zvalo SFRJ", smatra Rašićeva. Ona primećuje i da Srbija ima očuvano zdravo čitalačko jezgro i da srpska publika prati dešavanja na regionalnoj književnoj sceni. "Vidim to ne samo po interesovanju za naslove koje izdajemo, već i po radoznalosti čitalaca za autore koji su im verovatno bili nepoznati pre nego što su dobili neku od književnih nagrada koje se dodeljuju u regionu. Međutim, književne nagrade nisu bitan kriterijum prilikom odlučivanja da li da objavim neku knjigu ili ne. Na primer, bilo mi je vrlo važno da objavim roman *Uglik na suncu* hrvatskog autora Ivana Vidaka, bez obzira što je vrlo moguće da do tada ovde niko nije čuo za njega." Uostalom, to i jeste posao izdavača. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

Mnogo poezije, malo drame,

Predstava Ateljea 212 po novom tekstu Milene Marković otvorila je niz pitanja o prirodi (ne)dramskog teksta i njegovom scenskim potencijalu

Što sam stariji, to sam svesniji važnosti faktora vremena u pozorištu (a i u životu, uostalom): koliko traje jedan pozorišni minut? Ako je kraći od šezdeset sekundi, odlično; ako im je jednak, može da prođe; ako tih sekundi ima više od šezdeset, a svaka za sebe kao da mi oduzme po godinu, onda je nevolja na pomolu. Paradigmatičan slučaj relativnosti (a krucijalnosti) pozorišnog vremena bio je onaj famozni *Galeb* Tomija Janežiča od pre nekoliko godina: njegovih sedam sati prošlo mi je bolje, punije, te utoliko na neki način i brže od, recimo, jedne otužne predstavice koju sam gledao baš veče uoči *Galeba*, a trajala je "samo" osamdesetak minuta; s tim da je svaki od njih imao po nekoliko hiljada sekundi.

Mereno ovim vremenskim kantarom, *Pet života pretužnog Milutina* Milene Marković u režiji Aleksandre Milavić Davies i produkciji Ateljea 212 nesumnjivo su uspeli: težinu njihova dva sata nisam ni osetio. To svedoči o jednoj važnoj stvari: prisustvovali smo teatarskom činu u koji je uloženo ekstraordinarno mnogo dara i mara, pameti i vere, i možda još i ponajviše, zanosne energije mladosti koja srčano traži medijum za iskazivanje svojih mogućnosti. Međutim, međutim: šta je tačno taj medijum? I koliko nam on donosi, a koliko možda predstavlja smetnju? Ali, kako zaboga smetnju, kad bez njega predstave ne bi ni bilo?

Dramski tekst Milene Marković čitao sam ne bez čuđenja, ne bez povremenog oduševljenja, ne bez rezignacije, ne bez sve jače strepnje, koja je dodatno rasla kako sam se približavao zgradi Ateljea: kako će od onoga da nastane punokrvna predstava?

Šta će ovo reći – da tekst Milene Marković ne valja? Naprotiv, odličan je to tekst, pod uslovom da ne insistiramo baš mnogo da je u pitanju dramski tekst. Jer ako bismo na tome insistirali, možda bismo rekli i da se radi o vrlo problematičnom, "dramski nemoćnom i scenski sputavajućem" (Ana Tasić) tekstu, čak o "samoljubivoj psihodeličnoj odiseji" (A. T.)? Sve je to, drži ovaj čitalac, u osnovi tačno, pronicljivo i pošteno, kako dolikuje poziciji ozbiljnog i trezvenog kritičara, i da je i još oštrije napisano, ne bi bilo pogrešno. A opet – nešto tu izmiče; možda nas žulja baš ta (ne)dramskost teksta i dometi scenskog čitanja nečega na čiju ugrađenu izmigoljivost unapred pristanemo, ili pak ne. Ali, šta je onda ovaj tekst, ako nije ono što se od njega *prirodno* očekuje da bude? Možda poema, solo recital za više glasova, furiozna stilska vežba ispunjena vitalnom, "skarednom" telesnošću, odmaknutim i rableovski karnevalizovanim ali zapravo nipošto ciničnim (cinizam i M. M. – to baš ne ide) tumačenjem naše povesti (čije – naše? Nacionalne, ako hoćete; ljudske, ako tumačite malo manje doslovno) i pučkog života, dražesno bestidnog u svojoj biofilnoj karnalnosti. Ko su ti ljudi, ili te monade koje nastanjuju ovaj tekst, ovu skurilnu poemu koja traje kroz više generacija, baš kao taj magični rog vitalnosti što ga je majka-čarobnica podarila sinu, da ga ovaj pred kraj života podari čoveku boljem od sebe, i tako redom do kraja vremena? Neki koji bi mogli biti, morali biti "naši preci", to su ti ljudi, takve su im generalije (a kanda i genitalije), što će poneku lepu dušu silno da uvredi, ali zapravo su samo robovi zatočeni duboko u mračnom rogu Nemesta i Nevremena, negde postrance ili sasvim izvan istorije shvaćene kao povesti koju prosvećeni i pismeni beleže o sebi i drugima, hereditarni zatočenici koji nastoje da preguraju istoriju sopstvenog zatiranja, mada neće propustiti priliku da tom zatiranju ne pripomognu. Jer, ničega patetično-dostojanstvenog nema u tim bićima što se pare kad se ne istrebljuju, a i sa životinjama kućnim i šumskim stupaju u svakojake čudne simbioze. Ne mari Milena Marković za gadljivost finijih duša, što je rekao bih sasvim u redu, ali achtung!, ne mari ona više mnogo ni za prohodnost, čitljivost, značenjsku ili čak elementarnu sižejnu razgovetnost vlastitog teksta, i to je belaj na horizontu. Ubrzo ćete se pogubiti ko je tu kome otac, sin, brat, majka, kćer ili sveti duh, pa vam je na volju da se držite tvrdo potrage za nedvojbenim kauzalnostima ili da od nje uz oprezan osmeh dignete ruke i prepustite se autorkinoj bujičnoj najezdi na sva čula, pa kako bude.

kratkoća pozorišnog minuta

Fotografije: Atelje 212

Milena Marković osebujna je i čudesna pesnikinja, to znamo, ali jedno je – kažu nam sabranost i kućni red u glavi – pesništvo u pesmama, a drugo u tekstu namenjenom opozorišnjenju, samo što izgleda da je njoj to već sasvim svejedno, kao da piše jedino sebi samoj i ne bi li zadovoljila svoje demone, a za vas koji čitate i gledate šta ostane ostalo je, što ste razabrali to vam je, možda ćete zaključiti da se tu i nema šta razabrati nego da je sve zajedno jedan gromoglasni mambodžambo, i to je u redu, takvo čitanje nije za odbacivanje, ali bi možda ipak trebalo upotrebiti bremzu tu i tamo.

A onda je tekst došao pred rediteljku, dramaturga (Dimitrije Kokanov), glumce... I tu se, rekao bih, srećno pojavljuje onaj faktor vremena s početka naše priče. Davies je skoro pa volšebno uspela da se s velikim uvažavanjem odnosi prema tekstu, kako i dolikuje praizvedbi, a da ga istovremeno teatarski oživi i pokrene u svim mogućim pravcima, da ga proigra, propriča, propleše i prodiše, i da oktetu fascinantno posvećenih glumaca (valja ih sve pomenuti, oni su so i biber i med ove predstave: Uroš Jakovljević, Miodrag Dragičević, Jovana Gavrilović, Tamara Dragičević, Ivan Mihailović, Ana Mandić, Mladen Sovilj, Jovana Stojiljković) otvori široko polje za igru, koje su oni ispunili onako kako se može samo kada se, uz podrazumevano znanje i umeće, veruje u smisao i dosegljiv domet onoga što se radi. Kako se do toga došlo? Ovom se gledaocu čini da je mogući pokušaj racionalnog i *strejt* tumačenja i uprizorenja ove poetsko-dramoletske strukture brzo naleteo na zid i prigodno se skršio, pa je primenjena zaobilazna strategija, vibrantno čulna, čak i spektakularizujuća, ali samo do granice iza koje zjapi jeftinoća. Je li to dovoljno da predstava transcendira inherentne slabosti teksta, one koje pozorišna kritika – što joj je i posao – dobro i razložno uočava? Mnogo je načina da se odgovori na ovo pitanje, verovatno koliko i dosadašnjih i budućih gledalaca ove predstave, i nikome ne bih podario pravo privilegovanog tumačenja. Moje je, rekao bih, u dobroj meri sadržano u prvom pasusu teksta, u suočavanju s ekonomijom pozorišnog vremena, koje ne radi protiv ovog scenskog zbitija.

A što se Milene Marković tiče, ona kao da je u "baroknoj" fazi, malkice nalik onim blaziranim rok veličinama iz kasnih šezdesetih i ranih sedamdesetih, kojima je, eto, dojadilo da ih svi gledaju kroz tri akorda, praskave gitarske rifove i ljubavno-generacijske teme (a oni to, bre, redom poprevazilazili!), pa bi sad radije da, uz pompeznu simfo muziku, nešto kažu o smislu i sudbini sveta, možda uz orgulje ili sitar... I bilo je šta je bilo – poneko je, krećući se tim putem, stvorio remek dela, a većina se pogubila u prostranim bespućima Nebuloze. A onda ih je sve, krive i nedužne, stigao pank, kao zaslužena kazna. Ih, čemu trošiti reči, zna Milena sve o tome, ona je stara pankerka. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Tihi čovek velikih dela

Kao selektor Sterijinog pozorja bukvalno je promenio krvnu sliku jugoslovenskog teatra i drame stavljajući akcenat na kritičko preispitivanje savremenog društva

Napustio nas je profesor, kolega i kritičar Vladimir Stamenković – tihi čovek velikih dela. Bio je kritičar NIN-a, profesor na Katedri za dramaturgiju Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu, umetnički direktor i selektor Pozorja. Njegovo delo utkano je u temelje srpskog pozorišta i drame. Sve što se danas smatra relevantnim u srpskoj teatrologiji, drami i pozorištu na mnogo načina je povezano sa Vladimirom Stamenkovićem.

Izveo je na pozorišni put trideset generacija dramaturga, praktično sve dramaturge, dramske pisce, kritičare i teatrologe starije i srednje generacije. Kod njega su studenti učili osnove teorije građanskog pozorišta i drame, a da bi to razumeli on im je pričao šta znači biti građanin, imati građansku kulturu i vaspitanje, poznavati sopstvenu tradiciju a poštovati tuđu, i biti spreman da se doprinese u borbi za razvoj demokratije u sopstvenoj zemlji. Ne možete razumeti delo Didroa, Lesinga, Šilera i Getea ako nemate razvijenu svest o tome šta znači biti građanin na način na koji nas je tome učio profesor Vladimir Stamenković. Knjiga *Teorija drame XVIII I XIX veka* koju je priredio profesor Stamenković više od trideset godina je glavni izvor za neposredno proučavanje dela gore pomenutih utemeljivača evropskog građanskog pozorišta. Sa profesorom Stamenkovićem studenti dramaturgije su se susretali na trećoj godini, u delikatnom trenutku kada pišu prve celovečernje drame i kad se javljaju prve stvaralačke krize i lična preispitivanja. Urbana je legenda da je sa nekim od tih studentskih radova profesor Stamenković zakucao na vrata pozorišnih uprava i da su neki od tih studentskih radova postali ključna dela savremene srpske drame. Ali nećemo o njima jer ovo nije tekst o studentima, već o profesoru.

Vladimir Stamenković je u pozorište odlazio pre svega kao kritičar i on je pokazni primer da se kritičar ne pamti ni po pozitivnim ni po negativnim kritikama već po tome da li razume sopstveni pozorišni trenutak i da li ima viziju njegovog budućeg razvoja. Upravo to je pokazivao kritičar Vladimir Stamenković. Na počecima Bitefa, kada se beogradska čaršija sprdala ili glasno negodovala zbog golotinje, kritičar Vladimir Stamenković je odlučno stao u odbranu festivala. I u narednim godinama i decenijama nastavio je da temeljno, studiozno i posvećeno prati Bitef. Njegova knjiga *Kraljevstvo eksperimenta* je obavezno štivo za proučavanje uticaja Bitefa na razvoj srpske kulture i pozorišta. Drugi nesumnjivi doprinos kritičara Stamenkovića srpskoj drami i pozorištu ogleda se u posvećenom praćenju i analizi savremene pozorišne produkcije. Zato je njegova knjiga *Pozorište u dramatizovanom društvu* osnovna literatura za razumevanja savremene srpske dramaturgije i pozorišta.

Istorija savremenog srpskog pozorišta i drame bila bi bitno drugačija da Vladimir Stamenković nije bio selektor Sterijinog pozorja u (neuobičajeno) dugom četvorogodišnjem mandatu. U selekciji Vladimira Stamenkovića bile su predstave *Pučina* u režiji Dejana Mijača, *Dundo Maroje* u režiji Miroslava Belovića (obe u izvođenju JDP-a) i *Misa u A-molu* po delu Danila Kiša, a u režiji Ljubiše Ristića u izvođenju KPGT-a, tri postavke *Oslobođenje Skoplja* u režiji Slobodana Unkovskog, Ljubiše Ristića i Ljubiše Georgijevskog u jednoj selekciji. Praizvedbe domaće drame imali su Milica Novković *Kamen za pod glavu*, Dušan Jovanović *Oslobođenje Skoplja*, Goran Stefanovski *Divlje meso*, Deana Leskovar *Slike žalosnih doživljaja*... Od 1977. do 1981. godine Stamenković je kao selektor Sterijinog pozorja bukvalno promenio krvnu sliku jugoslovenskog teatra i drame. Akcenat je stavljen na kritičkom preispitivanju savremenog društva kroz domen pozorišta i drame. Istovremeno zahvaljujući uspehu navedenih predstava kod nas je konačno počela da sazreva svest da reditelj može i treba da bude autor predstave, a ne tek "nevidljivi" uprizoritelj piščevih reči. Zahvaljujući takvim predstavama pozorište je tada ušlo u žižu društvenog interesovanja. Veliki uzlet srpske dramaturgije osamdesetih godina može se smatrati i zaslugom Vladimira Stamenkovića kao selektora sa vizijom, hrabrošću, ambicijom i jasnim konceptom koji su branile same predstave.

To je bilo, pa prošlo i novo vreme je došlo u kome dominiraju bukači bez pokrića, mediokriteti za istančanim osećajem za preživljavanje od danas do sutra i oni što umeju da svoja skromna dela uzdignu i odbrane tako što ponižavaju i poništavaju druge. U tom i takvom vremenu napustio nas je tihi čovek velikog dela i pridružio se svojim kolegama sa katedre. Sa odlaskom Vladimira Stamenkovića nebeska katedra za Dramaturgiju je kompletna. Neka mu je večna slava i hvala. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Golgota gospodske osobe

Književnica, koja se nije dala gurnuti na dno, veliki deo sebe ostavila je Beogradu

Umrla je Daša Drndić. Žalosna je njena Maša, žalosni su njeni prijatelji – od Beograda, Zagreba, Sarajeva, Kopra, Ljubljane, Rijeke, Rovinja, do Londona, Amsterdama, Toronta, Trsta. Meksika i dalje. Žalosna je moderna književnost, žalosna je istina, žalosna je antifašistička borba, žalosna ideja nepatvorene pobune, žalosna toplina ljudske duše, žalosna iskrenost sapatništva, žalosna je hrabrost, žalostan je ogromni autorski talenat, žalosne su vedrina i vera u život. Svi smo izgubili nasmejanu lepoticu oštrog jezika i velikog srca.

Daša je mirno živela i radila u Beogradu – u redakciji Dramskog programa Radio Beograda. Bila je ugledna urednica i autorka i producentkinja mnogih radijskih programa i dobitnica brojnih nagrada. Zasluženih za originalnost i umetnički nivo. A onda je krenuo raspad Jugoslavije, zemlje koju je stvarao i njen otac – Ljubo Drndić, heroj, organizator partizanskog ustanka u okupiranoj Istri. Na oglasnoj tabli njenog dramskog programa, na spisku imena zaposlenih, pored njenog i imena još jedne koleginice, osvanuo je rukom dopisan paraf – USTAŠKE KURVE!.. Zvala je stolara da joj popravi orman, a on, koji je već više puta radio popravke u njenom stanu, odgovorio je – ne radim za Hrvate! Njena kćer Maša u osnovnoj školi – tek što ju je Daša teškom mukom, kao samohrana majka, usvojila u jednom sirotištu u Hrvatskoj – bila je izvedena pred tablu gde ju je učiteljica označila kao kćer neprijatelja srpskog naroda. Jer Daša se nije skrivala. Nije ćutala – koristila je svaku priliku da odbrusi srpskim nacionalistima – javno, jasno i glasno. Bila je prisutna na svim mestima gde se okupljao narod u protestu protiv Miloševića i njegovog režima retrogradne restauracije velike Srbije. Na kraju, nije izdržala: našla je preko oglasa stan u Rijeci koji su nudili za zamenu. Pristala je na humano preseljenje! Njena Maša počela je da uči novohrvatski, ali Daša ga nije usvajala – govorila je književnu ijekavicu i, naravno, došla u sukob sa nacionalno uspaljenim domoljubima. Nije u Rijeci, koja je važila za grad internacionalnog sklopa stanovništva, našla nikakav posao – uspela je da se zaposli kao učiteljica engleskog jezika u obdaništu! Ostala je i bez domovina i bez prijatelja i bez posla i bez para.

Zatim je radila kao saradnik UNHCR-a u kampovima za izbeglice širom Hrvatske. Pokušavala je da od tog posla napravi humaniji projekat od nadmenih rutinera u svetskim centrima za bezimene izbeglice. Nisu joj dozvolili, pa je morala da ih napusti. Na kraju, podnela je molbu za iseljenje u Kanadu. Tek tamo je doživela pravu kalvariju. Radila je na crno u noćnim smenama po raznim podrumima – pravila je milione poštanskih koverata za razne reklamne poruke, zajedno sa drugim izbeglicama. Kćerka Maša išla je u kanadsku školu, imale su stan i finansijsku pomoć za izbeglice. Po prirodi plemenita i gospodska osoba, nije se dala gurnuti na dno. Naprotiv, prodavala je nasleđeni nakit, prsten po prsten, ali je htela da ima dignitet i slobodu. Radila je i kao autor dokumentarnih drama – naravno o izbeglicama sa Balkana! Sve su to bila njena braća i sestre po nevolji. I pisala je o svemu što joj se događa – par meseci pred smrt, objavljena je ponovo njena knjiga *Umiranje u Torontu*. I nije izdržala tri godine koje su joj trebale da bi dobila kanadsko državljanstvo – otišla je posle dve!

Vratila se u Rijeku i u njen voljeni Rovinj. Tamo su od dvospratne kuće ostale samo konoba i velika terasa. Ostalo se prodalo da bi ona i njen brat imali od čega da žive kao izbeglice iz Beograda. I tu je ostvarila svoje prirodno dostojanstvo i gospodstvo. Na toj divnoj terasi uspostavila je neponovljiv Salon – umetnici, prijatelji iz cele Jugoslavije, kao i iz Berlina, Pariza, Rima, Trsta, Londona... provodili su večeri i noći za bogatom trpezom koju je ona, uprkos oskudici, uvek neštedimice postavljala. Sećam se tih noćnih razgovora do vedre rovinjske zore na terasi sa pogledom na rovinjske krovove i sunce koje se rađa. Tu se diskutovalo o svim važnim stvarima morala, sveta, slobode i, naravno – umetnosti... umetnosti... u koju je verovala bez kraja i rezerve. Pisala je i pisala, sve jednu knjigu deblju od druge! Pisala je i putovala, istraživala sudbine nestalih i pobijenih... Jevreja, Cigana, Slovena, Italijana, Nemaca, Šahista, Studenata, Pesnika, Partizana, Letonaca, Litvanaca, Rusa... Pisala je i istraživala, i dobila rak! Uživljavala se u svaku pojedinačnu sudbinu i primala bol ubijenih i izmučenih ljudi, i obolela prvi put. Pobedila je taj prvi rak i pisala o toj bolesti, pišući o Andreasu Samu, njenom muškom dvojniku. Uzela je na sebe da rastavi na elemente istorijske zločine jer se bojala da će ih zauvek prikriti. Tako je došla u naše vreme i nemilosrdno šibala novofašističke režime svugde gde ih je videla. Nosila je barjak borbe za istinu, visoko podignut i prkosno isturen na vetrometini istorijskih laži protiv kojih se borila svim srcem i do kraja.

Poslednji put je bila u Beogradu na promociji svoje knjige *EEF* u Narodnoj biblioteci Srbije. Bila je srećna, iako već na smrt bolesna. Živela je kao da nikad neće umreti. Tako je i umrla. Umetnost koju je za sobom ostavila neće dozvoliti da ikad ode iz našeg sećanja. Draga Daša – zauvek. Dobrota, plemenitost, znanje, talenat i borba... borba... borba...! ¶

GORAN CVETKOVIĆ

Zaborav je najstrašniji

"Njegoš je bio ozbiljan čovjek, jedinstvena, genijalna, tragična osobnost koja je s najdubljom vjerom i misijom gradila i povezivala usred krvavih sukoba i podijeljenosti, a ovo danas su uglavnom barabe, prevaranti i ćoškaroši s figom u džepu"

Podnaslov nedavno objavljene knjige *Historija i savremenici* (SKD Prosvjeta, Zagreb) "Ogledi o srpskoj kulturi" otkriva šta je okupilo eseje Đorđa Matića među njene korice. Đorđe Matić je rodom Zagrepčanin, a Holanđanin po adresi. U biografskoj noti na kraju knjige naznačeno je samo da je pisao za mnogobrojne medije s područja bivše Jugoslavije, da je objavio nekoliko knjiga poezije i esejistike, i da je stalni saradnik beogradskog "Vremena" i zagrebačkog časopisa "Prosvjeta". Knjiga, zbirka eseja, koja prethodi ovoj zbog koje razgovaramo, zove se *Tajne veze* i ovog marta je promovisana u beogradskom Centru za kulturnu dekontaminaciju, ali smo se njome već bavili ("Vreme" br. 1402), pa nećemo opet.

"VREME": U uvodu kažeš da je pokretač i potreba da se ogledi napišu svest o važnosti ove kulture. Da li u toj oceni ima lične nostalgije?

ĐORĐE MATIĆ: Nema. Vrijednost najboljih imena i djela nacionalne kulture ide iznad ličnih stvari. Međutim, kad se težište prebaci sa subjekta na objekt, s autora na samu kulturu o kojoj se piše, javio se kod pisanja onaj naročiti fenomen na koji su, spram vlastitih nacionalnih kultura također mišljenih iz egzila, uputili i Brodski i Česlav Miloš: s distance, očišćena od svoje neposredne okoline i ukaljanosti svakodnevnim stvarima, ta kultura zablista posebno, kao da tek s daljine i s vremenskim odmakom "pravim sjajem može sjati", arsenovski rečeno. Pojavljuje se u svojoj punoj ljepoti. I problematičnosti naravno.

Većina tekstova iz knjige napisana je povodom jubileja. Da li obeležavamo godišnjice rođenja/smrti nekog čoveka važnog po kulturu/nauku/istoriju kako bismo, govoreći o njihovom delu, imali utisak da smo i sami važni, kao i da ih nismo zaboravili?

Važno je da ih nismo zaboravili, iznad svega. Zaborav je najstrašniji. A to kako se obilježava uglavnom je redom pogrešno, dakako. U prošlih desetak godina bilo je nekoliko ključnih godišnjica srpske kulture i ne zna se koja je bila gore ispraćena, baš onako kako bi kurentna vlast manipulirala preko velikih imena. Sjećam se kako je u vezi sramno loše obilježene Njegoševe godišnjice 2013. godine, Kusturica precizno i mahalski sarkastično sažeo tadašnju situaciju: "Tadić se boji slaviti Njegoša da ne bi Bakir pomislio da mu ovaj radi iza leđa." To vam je mjera ovdašnjih elita, i bivših i sadašnjih, spram godišnjica. Teško da može niže.

Moto eseja o Njegošu je citat iz pisma koje je 22. aprila 1834. godine vladika poslao podgoričkim i spuškim Turcima: "Ostavimo stare budalaštine i sve što je dosad nevaljaloga među nama bilo, a dovatimo se dobra i mira, jere mi oćemo ako ćete vi." Da li možeš da zamisliš nekog savremenog vladara da se protivniku obrati na ovaj način?

Ne, jer je Njegoš bio ozbiljan čovjek, jedinstvena, genijalna, tragična osobnost koja je s najdubljom vjerom i misijom gradila i povezivala usred krvavih sukoba i podijeljenosti, a ovo danas su barabe uglavnom, prevaranti i ćoškaroši s figom u džepu. Kod Njegoša je na kocki bilo sve – opstanak naroda i kulture, zemlje i jezika, prošlosti i budućnosti. Ovi sad se kockaju u sitno, čak i kad poturaju čitave narode kao žrtve, često dobrovoljne k tome, takve neodgovornosti i hazarderstva. Zato je Njegoš – Njegoš, a ovo je sitnavež "slinavog traga, kao iza puža", kako kaže Andrić.

Moguće da su svi pisci o kojima si pisao eseje u ovoj knjizi deo obavezne školske lektire. Kao što je poznato, lektira se doživljava kao nešto nametnuto. Koliko lektira pomaže, a koliko ne pomaže nasleđu?

Ja sam tu slab primjer za ovo jer ne vidim niti sam ikad vidio problem s lektirom. Kad sam pošao u gimnaziju već sam bio pročitao svašta, a opet, odmah u prvom razredu ponuđeni su mi i Marinkovićeva *Glorija* i Puškinov *Onjegin* i *Hamlet* – sve fundamentalna čitalačka i psihološka iskustva na kojima sam, bez obzira na mladalačku buntovnost, zahvalan sistemu i tom i takvom školskom programu književnosti. Pogotovo nakon svega što se dogodilo u međuvremenu tamo odakle dolazim – iz kulture koja je iz sebe izbacila Njegoša i Dositeja. To s nametanjem lektire je uglavnom izgovor tupih roditelja i lijene nezainteresirane djece da ne bi morala čitati. Lijenost duha, kako nam pokazuje Dositej, jeste i biblijski i svjetovni, "mirski" grijeh, protivan prosvjetiteljstvu i prosvjećenosti. Lektira je nužna. Bez nje, što znači bez čitalačkog, emotivnog, duhovnog formiranja, bez obrazovanja, nema ni održavanja naslijeđa. A bez kulturnog patrimonija smo ništa, "list na vetru"; kako bi Marinom Tucaković rekao Džej.

Danas politička situacija određuje ko će biti čitan i vrednovan, a ko zaboravljen.

Pa ipak, književnost je jača i uvijek nađe neku rupu na žici da se probije i zasvijetli ponovo, svim manipulacijama unatoč. A nešto je temelja društva i institucija svejedno stvoreno u dvjesto godina, nisu ih baš sve uspjeli razrušiti. No, to je najslabija karika ujedno, budući se ova kultura prije svega oslanjala na izuzetne pojedince koji su uporno, požrtvovano i strastveno, ponekad samoubilački spašavali nasljedstvo od zaborava i po-

Foto: Iz lične arhive

novo ga afirmirali i rekontekstualizirali – sjetimo se velikog Milana Kašanina naprimjer, kao jednog od najzaslužnijih za oživljavanje srpske srednjevjekovne baštine i kao nezaobilaznog mislioca nacionalne književnosti. Čak i kad su se pisci doslovce brisali iz povijesti, uvijek se našao netko da ih izvuče, onako kako je recimo Gojko Tešić decenijama kasnije izvlačio autore koji su objavljivali za vrijeme okupacije pa nakon Drugog svjetskog rata bili zabranjeni.

Koliko društvene okolnosti utiču na tumačenje književnog dela koje više nije savremeno?

Moja je knjiga i pokušaj da se pokaže da su ova djela i autori radikalno savremeni naprotiv, da su nam saputnici i smjerokazi čak i u tim "društvenim okolnostima". I da najbolji dio nacionalne književnosti moramo nanovo naučiti pročitati ako namjeravamo shvatiti njenu životnost, žilavost i njene neprolazne i samoobnavljajuće estetske valere. Ali i one etičke, o čemu također pišem: u *Gorskom vijencu* Crnogorci poviču svojima da ne pucaju u jarebice jer je i njih nevolja natjerala da uteknu od zla, "a ne da ih vi pobijete". Ta knjiga, 170 godina kasnije dakle, ima sposobnost da jednim jedinim citatom probudi prepoznavanje nečega ključnog i o današnjim egzodusima, o gibanjima izbjegličkih masa po planeti, neuporedivo jače nego sve što se u ovom trenutku tendenciozno piše na temu. Mihailovićeve *Tikve* pak najstrašniji su, jezivo precizni predskazatelj devedesetih. A danas, u eri sve češće relativizacije staljinističkih zločina, ima li časnije i odgovornije knjige od *Grobnice za Borisa Davidoviča*? Šta je u međuvremenu u ovoj naročenoj savremenosti napisano što bi tim remek-djelima pariralo?

Ako hoćemo, i sam kontekst ove knjige, cirkularno gledano, način kako i gdje izlazi prvo izdanje – kod izdavača u Hrvatskoj, financirano od hrvatskog Ministarstva kulture i namijenjeno najprije tamošnjoj publici – zaobilazno također govori o takozvanim društvenim okolnostima. O toj dinamici, da ne povjerujemo, piše još Dositej u *Životu i priključenijima* kad obilazi Slavoniju i opisuje odnose "Serblja i Horvaćana".

Pisac kao korektiv društva – da li su nam zato važni pisci?

"Korektiv" ima jednu neugodnu paternalističku crtu u tonu. Pisac ne podučava i ne popravlja nikoga, jer inače prestaje biti piscem, a postaje pedagog ili, gore, ideolog. To se dogodilo najvećem od svih – Tolstoj je htio biti "korektiv" pa je od ingenioznog literatora postao "vaspitač" i završio u sektaškom ludilu. Pisce ne treba precjenjivati. No ako se sjetimo negdašnje idiotske fraze "da sa tvoga puta ne skrenemo" – pisci su važni jer upravo "skreću s puta", pokazuju uporno da ima nešto iza i iznad pravolinijskog, monolitnog, uniformnog, iznad posvajanja totaliteta kojima streme ideologije.

Na zgradi u Londonu, na Klements lejnu 27 je tabla na kojoj piše da je 1784. godine tu živeo Dositej Obradović. Šta nam to govori?

Govori da su tamo mudri ljudi koji osim svojih poštuju i civilizacijske napore drugih. A govori nam da su takvi bili i oni porijeklom odavde koji su naumili podići tu ploču. Ona je enigma i ujedno tiha metafora jedne izuzetne neispisane teme – priče o nevjerojatnim tajnim tragovima srpske i šire južnoslavenske kulture u Londonu: od onog Dubrovčanina koji je držao tavernu u koju je dolazio Šekspir, preko samog Dositeja, sve do Mite Mitrinovića i Slobodana Jovanovića, do Crnjanskog i Pekića.

Šta je za tebe kulturno nasleđe?

Živa materija s kojom vodim neprestani dijalog, ponekad i u svađi, ali koja je u stalnoj promjeni. Vjerujem u ono što piše T.S. Eliot da se tradicija, paradoksalno, ne može naslijediti nego da tu treba oštro raditi, da tradiciju "tek treba zaslužiti". Istovremeno, moj je bitak u izdvojenosti iz kulturne matice suprotan drugoj Eliotovoj tvrdnji iz istog čuvenog eseja o tradiciji – suprotno njegovoj tezi, kod mene je kulturna baština i "činjenica samoće". U isto vrijeme, materijalni, a pogotovo nematerijalni patrimonij koji sam ponio sobom – jezik, priče, duh i tako dalje – i onaj dio stečen kroz čitanje, pokazali su se zaista neprocjenjivim, upravo samom točkom preživljavanja i opstanka. Na tom putu, Dositej, Njegoš, Andrić i drugi nisu naslijeđe "samo" – oni su više od toga: sveci-zaštitnici ili, bolje, kako bi rekao Makijaveli, prijatelji s kojima intimno razgovaramo. Ponekad jedini. ¶

S. ĆIRIĆ

Merkel yeah!

Scorpions, Arena, Beograd, 10. VI 2018.

Sve brže propadanje Srbije očituje se strukturom i učestanošću nemačkih delegacija koje nam isporučuju šta-i-kako da radimo, pa tako prošle nedelje i grupa oveštalih starorokera, pojačana deputatima Poljske i Britanije. Provokativno nazvana isto kao i ozloglašena paravojna jedinica iz naše zemlje, u godinama visoki (rađani od 1948) izaslanici dočekani su s počastima kakve svaki strani investitor samo poželeti može. Ponavrata sprečavalo da Scorpions okupiraju Balkan. On nikada nije bio izuzetan pevač, a danas su mu dinamika i raspon glasa botoksirani, pa informativno intonira *švaba-tra-la-la*. Zapravo, melodika Škorpiona otkriva da bi bolje bili pop-grupa, a lepljive im balade ionako su dostojne Selin Dion. Jedino im se mora priznati upornost; npr. Majne decenijama hoda u smeru suprotnom od svog kačketa. Aktuelna turneja se ponovo zove kao i na vrhuncu

Foto: Tanjug / Zoran Stanić

što su ikone Serbische popovske kulture Sv. Toma & Dragica svojevremeno kožirani posetili hard-rock koncert Deep Purple, a njihov nekadašnji posilni brže, bolje & jače avanzovao do heavy-me(n)tala, očekivalo se da najpoznatiji ovdašnji TV propovednik Aleks Volfi uveliča miting u beogradskoj Areni.

Laponaca radi, Scorpions su gastarbajtovanje u rokenrolu počeli još 1965. malterisanjem, gletovanjem i šalovanjem angloameričkih uzor-konstrukcija. Znanje jezika omogućilo im je napredak (isprazne tekstove i na engleskom), pa su krajem '70-ih već armirači, instalateri i metaloglodači. Njihovi komercijalno uspešni albumi – *Lovedrive*, *Blackout*, *Love At First Sting*, 1979/84. – s omotima zanimljivijim od sadržaja, licencno su objavljeni u SFRYugi, otud im i danas PUPS-obožavaoci. Ajne Klajne Klaus Majne tada je zapatio grlene probleme čije je lečenje u par 1990/91. *Crazy World* – pa otkud ovde, zar Srbija nije normalna zemlja?

Načelno, dakle, uz časne izuzetke, nemački doprinosi tradicionalnim vrstama popularne muzike uvek su bili drugorazredni, neoriginalni/derivativni i kruti gde ne treba. Tako je protekao i prvi školski čas kad su Scorpions Gmbh najzad nahrupili u halu gde ih je čekalo do 8.000 pretežno mladih posetilaca (s ulaznicama po ceni od 2.990 dinara na gore). Gitarski dvojac R. Šenker-M. Jabs izgledom i kretnjama još i imponuje, dok je Majne dobrodržeći za stalak mikrofona i koreografiju mu čine klimave nožice. Ni trunke van klišea i stereotipa, sve pompa i pozeraj, hi-tech efekti i projekcije urbanog slabo maskiraju da je heavy-metal po suštini duboko provincijalna stvar. Ukoliko Scorpions doživljavate kao kvalitetan RnR, onda verovatno i porniće iz njihove zemlje smatrate *nemačkim ljubavnim* filmovima (a svi znamo da su *švedski akcioni* bolji). Elem, solaže su trajale kao da Vlada Srbije subvencioniše svaki ton, bio čak i instrumental da neko promeni pelene, pardon odoru; s nitnama, jašta. Što se metala tiče, pod istim krovom behu i Rammstein, i šlus.

Posle par novijih numera kao *We Built This House* s albuma *Return To Forever* (2015) taman sam dumao jesu li ipak manje dosadni od Kraftwerk, kad achtung baby! Blok s akustičnim gitarama, balade kao *Send Me An Angel* (*Pošalji mi neku Angelu*) i ključna poruka spakovana kako to već diplo-mafia zna, a sigurno razume naš pevajući ministar spolnih poslova. Jer, *Winds of Change* nije o sankcijama protiv Rusije, i odavno nije doslovno *Sledim (reku) Moskvu...* a nije bogami ni Miljacku. Nego, brate, šetnja uz Ibar: leprša beli golub, na platnu iza onaj Mercedes brend sa jednom prečkicom viška, *Peace & Chips*, stabilokratija, *Da l' si ikad pomislio da bi mogli biti tako bliski, k'o braća... gde deca sutrašnjice dele svoje snove s tobom i sa mnom...* Majneu samo što ne izleti i *Pusti da tvoja zurla peva što moja dugmetara 'oće da kaže*. Ovaj istorijski kominike oduševljeno su prihvatili metalski radnici, dijalog smesta odmrznut – iako su umesto plamičaka svetleli mobilni telefoni. VIS Škorpioni onda udariše *Tease Me Please Me*, živnuli pa Miki Di (Mikkey Dee, ex Motorhead) prolebde sa sve podijumom, solodeonicom diktirajući da čak i n-ti Lemijev bubnjar zabija svirku (obrada *Overkill*) kao pneumatski čekić u poređenju s prethodnim turpijanjem i tupljenjem. Pozadinske projekcije – posveta pok. Lemiju podvukle su drugu bitnu poruku ovog sastanka: samo počivši su napustili EU.

Nategli su Scorpions nekako 85 minuta nastupa, štedro pobacali raji IPA-trzalice i polako se vratili za ne baš inkluzivni (svima oduševljeni) bis. Svoje izlaganje na ovoj konvenciji podvukli su politikom kontinuiteta – *Still Loving You* tj. ćirilicom *Volim i ja Vas* – a pošto se baterija mog telefunkena ispraznila, i valjalo se pripremiti za sledeći 10-časovni radni dan kod stranog poslodavca, protestantski sam se distancirao. Gezund! ¶

ŠACI KREMER

Našu pesmu noćas sviraju...

Ta širina ukusa je pokazala visok stepen tolerancije i sposobnosti da se Srbija i RTS i dalje vide kao baštinici kulture jedinstvenog kulturnog prostora bivše Jugoslavije

Odavno smo zaključili da je na Balkanu proces stvaranja nacionalnih država imao manje-više iste korake. Prvo se definisala nacionalna istorija, zatim se stvarao originalni jezik, neverovatno različit od komšijskih, a paralelno se stvarala nacionalna televizija. Pošto ne možete neprekidno da emitujete vesti, ma kako dramatične istorijske okolnosti bile, potrebno je definisati kulturu i folklor. Tako se u jeku rata jedna emisija na BK televiziji zvala "Ukrštene reči" . Ponekad se umesto rečima raspravljalo pesmama, a bilo je potrebno pokazati kako su naše pesme starije i lepše od "njihovih" .

Iako je rat puškama završen pre skoro 30 godina, pesmama se još ratuje. Hrvatski portal Njuz bar (njihova verzija Njuz neta) napravio je zanimljiv eksperiment. Prolaznicima u Zagrebu su čitali tekstove pesama Sinana Sakića, Tompsona, Josipe Lisac i Olivera Dragojevića. Gađajući "hrvatsku tisućljetnju kulturu" suočili su publiku sa predrasudama, jer su manje poznate pesme hrvatskih pevača u ovom "slepom testiranju" ocenili kao – nekulturne "cajke", što je sinonim za pevaljke iz Srbije. Nedavno preminuli Sinan Sakić je, naprotiv, ocenjen kao "visoko sofisticiran", a recitovala se strofa njegovog hita "Lepa do bola".

Ovim je pokazano da su naša samozavaravanja zaista epskih razmera, baš kao i kompleksi, koji su isplivali dok smo pratili naše fudbalske reprezentacije na Svetsko prvenstvo u Rusiju. U Hrvatskoj je nadležni ministar nogometašima dao ratnu zastavu iz Knina, dok je naš Predsednik ponudio za prvo mesto 10 miliona evra, uz obaveznu ubedljivu pobedu nad Švajcarcima, čitaj alpskim Albancima.

Nekako istovremeno, a kod nas je slučaj zaista vrhunski dramaturg, na RTS-u se završila višemesečna potraga za najpopularnijim narodnjakom svih vremena.

U čast 60 godina televizije, biralo se 60 najlepših narodnih pesama u nekoliko kategorija. U pošti ste mogli da glasate, video sam besplatne formulare, moglo je i preko interneta, pa čak i preko Radio Beograda. Dakle, kada se saberu svi glasovi, pa se odbiju oni iz arapskih zemalja – jer tu je bilo nekog muljanja, nisam shvatio baš kakvog – redosled prvih 10 je sledeći, pa izvol'te:

1. "Ružo rumena" Dragan Jovanović, 2. "Pukni zoro", 3. "Vidovdan", 4. "Kad bi znao kako čeznem", 5. "Janičar", 6. "Na rastanku", 7. "Razgranala grana jorgovana", 8. "Ja bez tebe ne mogu da živim", 9. "Devojka iz grada", 10. "Ej, kad sam sinoć pošla iz dućana".

Sigurno vam nikada ne bi palo na pamet da će apsolutni šampion biti Gagijeva pesma, koju je napisao i prvi put izveo u seriji "Moj rođak sa sela".

Dakle, nagradu je u izvesnom smislu dobio RTS, kao slavljenik. Pogledajmo još malo ovaj izbor naroda, jer u njemu imamo samo dve izvorne narodne pesme, a među autorima i izvođačima imamo i Šabana i Halida, Miroslava i Draganu Mirković iz faze sa Južnim vetrom. Dakle, u finalu smo ostali bez crnogorskog i makedonskog melosa iako je tokom višemesečnog emitovanja bilo pesama iz celog regiona. Prećutno su ispale albanske i hrvatske, jer je tu valjda socijalna distanca najveća. Mnogo smo tolerantniji prema drugim oblicima muzičkog nasleđa.

Ta širina ukusa je pokazala visok stepen tolerancije i sposobnosti da se Srbija i RTS i dalje vide kao baštinici kulture jedinstvenog kulturnog prostora bivše Jugoslavije. Ispalo je da smo, baš kao i u slučaju jezika, najmanje imali potrebu da veštački stvaramo distinkcije u odnosu na komšije. Na kraju, u to se možete uveriti u bilo kojoj beogradskoj kafani sa živom muzikom (mislim na pravu kafansku muziku) koja i dalje ima repertoar od Vardara do Triglava i od Đerdapa do Jadrana.

Ono što bi se moglo prigovoriti konceptu emisije "60 narodnjaka" jeste pomalo usiljen humor u vidu skečeva sa penzionisanim Cojletom i familijom. Po običaju je foto-robot gledaoca RTS-a neki neobrazovani penzioner, poput Firge kojeg je u "Vrućem vetru" glumio Čkalja. Narodnjaci su ušli u 21. vek, preživeli su digitalizaciju i treba prikazati ih novoj generaciji gledalaca. RTS je ovako pokušao da parira komercijalnim televizijama gde se peva non-stop, ali neka druga vrsta narodnjaka. Za mene je vrhunski primer negovanja narodne muzike bio "Šljivik", kojeg nažalost više nema, a tu je narodna muzika prezentovana u izvornom obliku uz prateći kulturološki okvir. Umesto toga, dobili smo ovo glasanje – a tu dolazimo do pomalo besmislenog izbora, koja je to pesma zaista najbolja.

Verujem da je za svakog gledaoca najbolja "ona njegova ili njena" koju naručuje u kafani, ili je peva kada se nađe u posebnom stanju derta, meraka ili sevdaha. Nema najbolje, pa je ovaj izbor u stvari čisti statistički artefakt. A ako mene pitate, samo u Beogradu možete u istoj kafani uz muziku da prođete ceo Balkan uzduž i popreko i da vam ne trebaju ni pasoš ni viza, niti će vas neko popreko pogledati zbog pogrešne pesme u pogrešnom trenutku. Jer ko pjeva, zlo ne misli. ¶

Kina i EU

SUMNJIČAVI PA

Kinezi investiraju u Evropi i kupuju preduzeća sa ciljem da pristupe novim tehnologijama, čemu bi Evropljani rado stali na put. Istovremeno, u vreme trgovinskog rata sa SAD, države članice Evropske unije žele kineski novac i "sigurnu kuću" za trgovinu u Kini

ARTNERI

INVESTIRANJE U EVROPSKE KOMPANIJE RADI UVIDA U NJIHOVU TEHNOLOGIJU: Nemački Simens
Foto: Siemens Press

Kroz kargo terminal u Duizburgu, kontinentalnoj luci na ušću reke Rur u Rajnu, najmoćnijem kineskom čvorištu u Evropi, svakodnevno prolazi roba vredna milijarde evra: odeća, laptopovi, igračke ili božićni ukrasi made in China, nemački autodelovi, francuska vina ili italijanski tekstil. Svu tu robu na kineski terminal sa skladištima od 2,1 milion kvadratnih metara dovozi i sa njega odvozi 25 vozova dugačkih kao osam fudbalskih terena.

Ti vozovi preko Kazahstana, Rusije, Belorusije i Poljske za jedanaest dana u Duizburg stižu iz grada Čongking u gornjem toku reke Jangce u centralnoj Kini, koji nazivaju i "prestonica laptopova", zato što je tamo Hewlett Packard organizovao centar za transfer kompjutera u Evropu. Nemački železnički titan Deutsche Bahn je 2016. godine prevezao 40.000 kontejnera duž železničkog Puta svile, uz pretpostavku da će se do 2020. godine taj broj povećati na 100.000, a da će se vreme transporta skratiti na sedam dana.

DO PIREJA PA NA ZAPAD

Kina je najavila da će u narednom periodu uložiti 900 milijardi dolara u strateški projekat nazvan Novi put svile, koji ima više krakova i obuhvata različite investicije u šezdeset zemalja. Pored pomenutog transsibirskog železničkog pravca interesovanje je pobudila inicijativa za povezivanje zapadne Kine sa Turskom južno od Kaspijskog mora. Sa druge strane, izgradnjom saobraćajnih koridora preko Pakistana i Mjanmara Kina radi na skraćivanju pomorskog Puta svile kojim sada brodovi, natovareni i sa 20.000 kontejnera, sporije ali jeftinije, prevoze robu od Južnog kineskog mora preko Indijskog kanala do Crvenog mora, prolaze pored Džibutija, gde Kina održava vojno prisustvo, pa kroz Suecki kanal, u čijoj ekonomskoj zoni Kinezi dosta investiraju, i tako stižu do Mediterana.

Kada je kineska državna firma Cosco zakupila grčku luku Pirej i u nju investirala veliki novac, londonski "Ekonomist" je pisao kako je kineski nastup u Evropi probudio sumnje da će neke evropske vlade postati zastupnici kineskih interesa. Taj list podseća da je tada Grčka stavila veto na izjavu Evropske unije o ljudskim pravima u Kini, a da je na pritisak Grčke i Mađarske potopljena rezolucija EU kojom se osuđuju kineski radovi na ostrvcima u Južnom kineskom moru.

S obzirom da su, kako je uočio Tomas Valasek iz fondacije Carnegie Europe, kineske investicije u istočnoj Evropi upola manje nego u zapadnoj, bila je neobična ta naglašena sumnja da će pirejska luka (i brza pruga Beograd- Budimpešta) dovesti u pitanje lojalnost prema EU malih zemalja kao novih kineskih klijenata.

Na prvi pogled, Evropljanima je zapravo smetalo što su u 89 infrastrukturnih ugovora na novom Putu svile. Na drugi pogled, igra je već viđena prilikom potapanja gasovoda Južni tok: ne dozvoljava se malima da čine ono što veliki uveliko rade.

Kina je, naime, mnogo prisutnija na Severnom moru nego na Mediteranu. Kako piše američka revija "Politiko", ona poseduje 35 procenata u kompaniji Euromax koja operiše u najvećoj evropskoj luci Roterdamu, kroz evropsku treću po veličini luku u Hamburgu prođe više robe iz Kine nego iz svih ostalih zemalja zajedno, a 2017. godine Kinezi su potpisali ugovor o izgradnji terminala za velike brodove koji prevoze kontejnere.

Na Mediteranu, kineske firme dominiraju u luci Valensiji, gde poseduju 45 odsto akcija i u italijanskoj luci Vado, koja poseduje najveća rashladna postrojenja na Mediteranu. U međuvremenu, sklopljen je i ugovor o prihvatu kineske robe u luci Trst koja će železnicom stizati do Duizburga.

380 KILOVOLTA

Nemački "Handelsblat" izveštava da postoje oštre razlike o izdavanju dozvola za kineske investicije u infrastrukturne projekte u EU. Američki "Politiko" pominje i to da su luke ne samo civilna, već i vojna infrastruktura i da se to pitanje tiče evropske bezbednosti.

Za evropske političare kineske investicije bile su dobrodošle za funkcionisanje privrede, a nepoželjne zbog sumnje da Kinezi teže da preuzmu ili osvoje sektore koji Evropljanima obezbeđuju tehnološku prednost.

Francuzi, Nemci i Italijani su u februaru 2017. tražili da se u Briselu centralizuju nadležnosti za kontrolu investicija u strateškim sektorima, ali se toj inicijativi velike trojke suprotstavila koalicija severnoevropskih zagovornika slobodne trgovine, Viktor Orban u Mađarskoj, Poljaci i južnoevropski korisnici kineskih kredita. Evropska komisija je posle toga predložila komplikovani nacrt pravila kojima se omogućava koordinacija tzv. skrininga strateških investicija na nacionalnom nivou.

Kada je Kineska državna korporacija najavila da će kupiti 20 procenata akcija u privatnoj kompaniji 50Hertz, koja kontroliše 10.000 kilometara visokonaponske električne mreže od 220 i 380 kilovolti, nemački ministar privrede Peter Altmajer je delovao iza scene. Kako piše nedeljnik "Špigel", uz nekoliko telefonskih poziva ubedio je belgijskog operatora prenosa električne energije Elia da korišćenjem prava preče kupovine uloži 1,2 milijarde evra u akcije u kompaniji 50Hertz i tako onemogućio Kineze da uđu u strateški energetski sektor i domognu se pristupa visokoj tehnologiji.

KONJ POBEĐUJE ZMAJA

Prema istraživanju fondacije Bertelsmann, u periodu 2014-2017. kineski biznis preuzeo je 10 procenata akcija u 170 nemačkih kompanija, od toga u 112 u deset ključnih sektora u kojima je 2015. Kina zacrtala da postane svetski lider do 2025. godine.

ChemChina je tako 2015. preuzela proizvođača guma Pirelli u Italiji, a 2016. za rekordne 43 milijarde dolara i švajcarsku »

EVROPSKA AUTOINDUSTRIJA POD LUPOM KINESKIH INVESTITORA: Mercedes, Pežo
Foto: stock

agro-biznis kompaniju Syngenta. U Švedskoj Kinezi su ušli u Volvo. U Nemačkoj je 10 odsto akcija u kompaniji Daimler tiho preuzeo kineski milijarder Li Šufu, a govori se da Kinezi nameravaju da u Mercedesu preuzmu kontrolni paket.

Prema francuskim poslovnim informacijama, 43,2 odsto kineskih investicija usmereno je na kupovinu akcija u industrijskim preduzećima, posebno tehnološki perspektivnim preduzećima koja imaju poteškoća ali ne propadaju.

Kada je Peugeot bio u finansijskoj krizi, proizvođač automobila Dongfeng Motor preuzeo je 14 odsto udela i u sklopu ugovora stekao pristup centru te kompanije za istraživanje i razvoj u Šangaju.

Najveći francuski proizvođač mašina za bušenje tunela, Neyrpic Framatome Mécanique, koji je bio na ivici kraha, pod kontrolom je kineske Severne grupe teške industrije.

Jedna kineska korporacija je preuzela 30 odsto udela u GDF Suez (sada Engie), što joj omogućuje pristup tehnologiji prerade tečnih prirodnih gasova.

Jantaj Taj Haj, lider u sektoru kineske civilne nuklearne energije, preuzeo je dve kompanije (Manoir Industries i CTI), specijalizovane za proizvodnju cevi i aplikacija za nuklearna postrojenja.

Kineski investitori su preuzeli i Club Med, turističku kompaniju Pierre et Vacances, hotelske lance Campanile i Kyriad, modnu kuću Sonia Rykiel.

Kineske investicije od 3,2 milijarde dolara 2015. činile su, doduše, samo 2 odsto ukupnih stranih investicija u Francuskoj i mnogo su manje od, na primer, japanskih 6 odsto, a minorne u odnosu na obim američkih investicija koje čine četvrtinu ukupnih stranih investicija u Francuskoj.

Kako je 2016. pisao "Mond dilomatik", kineski ulazak na francusko tržište izgledao je spektakularno, ne zato što su Kinezi preuzimali velika preduzeća, već zato što je "čajnataun" diskretno uspostavljen u srcu Pariza, praktično u senci Trijumfalne kapije, u trouglu između avenija Šanzelizea, Montenj i Žorž V, a nema nikakve veze sa imigrantima, niti sa prodavcima u 13. arondismanu niti sa rasprodajama tekstila u pariskom predgrađu Obervil.

Kada je u prvim danima januara 2018. došao u trodnevnu posetu Kini, francuski predsednik Emanuel Makron jeste ponešto natuknuo i na račun "nove kineske hegemonije", ali je u odnosu na raniji oštar stav prema kineskim investitorima koje podržava država "revidirao". Makron je tako hvalio Put svile, podsećao domaćine da je De Gol još 1964. prvi među zapadnim liderima priznao Narodnu Republiku Kinu, nudio saradnju u svim oblastima, uključujući nuklearnu, tražio mogućnost da smanji francuski deficit od skoro 30 milijardi evra u trgovini s Kinom. Zbog toga je sa njim tamo pošla delegacija od pedesetak poslovnih lidera, od nuklearnih giganta EDF i Areve, do hotelskih i automobilskih grupacija.

U knjizi koju su Kinezi preveli Makron piše: "Moramo promeniti svoje stavove o Kini. Ako odbacimo predrasude, postavimo nove prioritete, Kina nas neće videti kao pretnju već kao priliku".

Nemački konzervativni "Velt" citira te reči uz podsećanje da je Makron, kad je bio ministar, tražio da se pooštre mere prema kineskim kompanijama.

Američki multinacionalni ekonomski magazin "Forčjun" nalazi da je 2017. Kina bila dom za 115 od 500 globalnih igrača. Moćni fond China Investment Corporation se 2007, na primer, pokazao spektakularnim preuzimanjem akcija u američkoj banci Morgan Stanley.

"Velt", da li se šali, piše da Makrona tamo, u Šijanu, simboličnom mestu odakle je nekada kretao Put svile, pošto teško izgovaraju njegovo ime, na mandarinskom zovu Makelong, što, navodno, znači "Konj pobeđuje zmaja..." Da bi opravdao to svoje istočno ime, Makron je, piše "Velt", šefu kineske države Si Đinpingu poklonio konja iz štale francuske Republikanske garde.

MADE IN CHINA 2015.

Posle krize 2007. i 2008. godine kineski investitori su, izgleda, zaključili da se više i ne isplati toliko kupovati (praktično beskamatne) obveznice američkog trezora radi recikliranja velikog spoljnotrgovinskog viška (3 do 3500 milijardi nakon 2010), pa su počeli da svoje viškove više nego ranije investiraju.

U Evropi su, prema analizi konsultantskih kuća Baker McKenzie i Rhodium Group, 2017. kineske investicije dostizale 79 milijardi dolara (računajući tu i preuzimanja više od 10 odsto akcija u za njih zanimljivim firmama). U odnosu na prethodnu godinu, kineske investicije u EU su 2017. uvećane za 76 procenata, ali, kako uočava londonski "Ekonomist", one su još uvek niske u odnosu na američke i japanske investicije. Kineski nastup u Evropi, mada još uvek skroman, bacio je svetlo na okolnosti koje se brzo menjaju.

Prošlo je vreme kada je, kako podseća londonski "Ekonomist", kinesko prisustvo u Evropi ilustrovala tek poneka starudija od traktora na njivama u Albaniji, kao podsetnik na vreme kada je Albanija bila najveći kineski favorit u Evropi, zbog toga što su šezdesetih godina Kine-

zi pomagali režim Envera Hodže u zamenu za njegovu podršku Kini, dok je Tajvan još držao kinesko mesto u UN.

Odnos Kine i Nemačke, na primer, donedavno je izgledao gotovo simbiotički i uloge su bile jasne: Nemačka je prodavala visoko kvalitetne mašine i vozila u Kini, uključujući više od 5 miliona automobila 2017. Zauzvrat, Kina je u Nemačku izvozila nameštaj, frižidere i elektronske uređaje po neverovatno niskim cenama. U Nemačku, koja je njen glavni evropski trgovinski partner, Kina izvozi robu u vrednosti od 100 milijardi evra, a uvozi robu vrednu 86,6 milijardi. Zbog deficita u trgovini sa Kinom Nemačka, kao i druge razvijene evropske zemlje, nije mnogo brinula jer ga je nadoknađivala na drugim tržištima.

Kinezi su u međuvremenu shvatili da sa prosečnim BDP-om po glavi stanovnika koji je od 2001. skočio osam puta i 2017. dostigao 8830 dolara ne mogu više računati na prednost koju im na zapadnom tržištu obezbeđuje jeftina radna snaga. U nameri da "svetsku fabriku" preobraze u "tehnološkog lidera", Kinezi su proučavali strategije koje su primenjene u Južnoj Koreji, Japanu, a posebno u Nemačkoj i definisali strateški ekonomski cilj nazvan *Made in China* 2015, koji je, kako nemački "Špigel" nalazi, zapravo kopija nemačkog plana Industrie 4.0.

Kinezi se koncentrišu na biomedicinu i medicinsku opremu, mašine sa kompjuterskom kontrolom, robotiku, energetske sisteme, na osvajanje novih tehnologija upravljanja vozilima. Peking je kupio rudnike u Africi da bi osigurao snabdevanje litijumom i kobaltom, važnim sirovinama za proizvodnju baterija koje su najvažniji segment električnih automobila u koje ulažu milijarde.

Konsultantska firma McKinsey pretpostavlja da će do 2030. Kina postati najveće tržište automobila sa automatskim upravljanjem (self-driving cars) i servisa koji takav saobraćaj omogućuju. Kina takođe namerava da razvija takozvana digitalno umrežena vozila (digitally networked vehicles), iza čega stoje kineske kompanije Alibaba i Tencent, svaka vredna 500 milijardi dolara, sedam puta više od, na primer, vrednosti nemačkog giganta BMW-a.

Kineske kompanije Geely, Great Wall i BYD su, izgleda, naučile od Nemaca kako da prave velike fabrike koje proizvode stotine hiljada automobila godišnje i ubrzano osvajaju tehnologiju proizvodnje čak 100 modela električnih automobila koristeći dotacije kineske države bilo kroz fondove za istraživanja i razvoj, bilo kroz naredbe lokalnim vlastima da kupuju njihove automobile.

Huawei, ZTE, i China Mobile rade na razvijanju 5G tehnologije. Laboratorije firme Huawei koja u Minhenu zapošljava 300 stručnjaka, prema nemačkim izvorima, prijavi godišnje više novih patenata nego Bosh i Siemens zajedno.

Kineska vlada je mobilisala više od 10.000 naučnika i inženjera kako bi primenila uvezene strane tehnologije i razvila vlastitu tehnologiju brzih železnica. Danas je više od 50 posto ukupno izgrađenih brzih pruge na svetu izgrađeno u Kini.

KUKA KAO BRANDENBURŠKA KAPIJA

Dan koji je psihološki promenio istoriju nemačko-kineskih odnosa je dan kada je kineska kompanija Midea najavila da želi da preuzme kompaniju u oblasti robotike KUKA iz Augzburga, koja se u nemačkoj smatra pionirom nemačke strategije Industrie 4.0

To je postalo političko pitanje, kako piše "Špigel", gotovo kao da je u Augzburg ušao Trojanski konj, a Peking kupio Brandenburšku kapiju i ofarbao je u crveno.

Tadašnji nemački evropski komesar Ginter Etinger je izjavio da ne može biti dopušteno da KUKA padne u kineske ruke jer je to "uspešna kompanija u strateškom sektoru koja je važna za digitalnu budućnost evropske industrije".

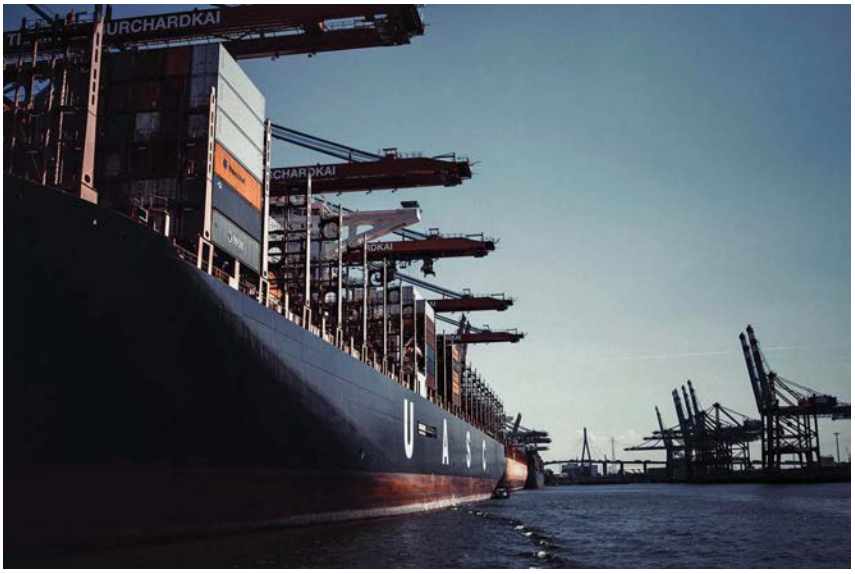
"Tehnološke inovacije i know-how su temelj naše ekonomije zasnovane na znanju. Ne možemo dozvoliti ni jednoj zemlji da primora naše kompanije da se odreknu svog teško stečenog znanja", rekla je tim povodom evropska komesarka za trgovinu Sesilija Malmstrom, protestujući protiv toga što Kinezi insistiraju da velike kompanije patentna prava prenesu na firme koje osnivaju u Kini.

Zbog bojazni da postane previše protekcionistička, Nemačka nije do kraja podržavala tadašnju Makronovu inicijativu o uvođenju čvršćih ograničenja kad su u pitanju strane infiltracije u ključnim sektorima. Usvojila je pravila o nadgledanju stranih kupovina udela većih od 25 procenata u oblastima koje se uglavnom tiču visoke tehnologije i infrastrukture.

Nemački ministar privrede u to vreme Sigmar Gabrijel je u nastaloj situaciji delovao indirektno – nastojao je da ohrabri nemačke kompanije kao što su Siemens ili Bosch da podnesu svoju ponudu, ali su svi odbili. A vlasnici kompanije KUKA su nastavili prodaju.

Studija koju je sprovela fondacija Hans Böckler pokazala je da su se investitori sa Dalekog istoka uglavnom uzdržavali od zatvaranja fabrika. Ulagali su u nove objekte i stvorili više radnih mesta.

Međutim, objavljeno je da će robotska kompanija KUKA u narednim godinama ipak prvenstveno ulagati u izgradnju novog proizvodnog pogona kapaciteta 400 miliona evra u kineskom gradu Fošan. Tamo će se do 2024. godine proizvesti oko 75.000 robota godišnje – tri »

TRGOVINSKA RAZMENA:
Kineski brod u nemačkoj luci
Foto: stock

puta više nego u Augzburgu. Budućnost robotike – i KUKA – je u Kini, to je jasno, iako postoji dogovor sa kompanijom Midea da KUKA još pet godina zadrži sedište u Augzburgu, zaključuje "Špigel".

Kada je nemačka kancelarka Angela Merkel tokom posete Kini u maju 2018. bila u Šenčenu u južnoj Kini, budućem čvorištu kineske visoke tehnologije, predsednik nemačke privredne komore Jan Hildebrant je rekao da je dobro da je bila tamo, da sama vidi kako se "svetska fabrika" transformisala u centar inovacija, čemu se, po njegovom mišljenju, Nemačka nije prilagodila. "Mi smo samo snabdevači", izjavio je. Jedno istraživanje nemačke privredne komore upozorava na to da 40 odsto nemačkih privrednika smatra da će Kina u narednih pet godina postati lider u inovacijama.

Kada su Nemci u pitanju, ne završava se sve na lamentima. Nakon što je Kina spojila dva proizvođača i formirala jedinstvenu železničku korporaciju, po nekima najveću železničku grupu na svetu, odgovor je stigao u obliku spajanja kompanije Siemens (koja proizvodi i brze vozove) i francuskog konglomerata Alstom (koji proizvodi TGV vozove). Njihov cilj: "železnički Airbus".

Nakon što je krajem maja 2018. nemačka kancelarka posetila Kinu, nemačka industrijska grupa Simens je već početkom juna 2018. potpisala najmanje deset ugovora sa kineskim kompanijama. Skupu koji je tim povodom organizovala nemačka kompanija u Pekingu prisustvovalo je više od 1000 predstavnika iz 30 zemalja i regiona da bi raspravljali o novom Putu svile.

BMW namerava da udruži snage sa kompanijama Volkswagen i Daimler radi izgradnje velike fabrike koja bi koštala oko 1,5 milijardi evra. "Ako mi ne pravimo fabriku baterija za električne automobile, onda će to učiniti Kinezi", izjavljuje jedan od direktora Manfred Šoč.

BMW, inače, namerava da u Kini gradi električne verzije svojih automobila mini i X3 compact SUV. Osetljiviji deo te proizvodnje ipak namerava da locira u Nemačkoj.

NEDOSTATAK RECIPROCITETA

Kao što su se nakon finansijske krize 2008. mnoge evropske prestonice okretale ka Kini, tako se dešava i u vreme kada se, zbog Trampovih carina na čelik i aluminijum, na horizontu pojavila mogućnost izbijanja trgovinskog rata EU sa Amerikom.

Investiranje u Kini za Evropljane predstavlja možda i sigurnu kuću u odnosu na Trampove carine. Jedan high-tech proizvođač kaže da više od 90 odsto mašina koje proizvodi u Kini idu na kinesko tržište, a ostatak ide u druge azijske zemlje kao što su Indonezija, Indija i Singapur.

Širi se i tržište evropske brendirane robe široke potrošnje. Agencija Blumberg zapaža da je 2012. železnicom išlo četiri puta više kineske robe u Evropu nego evropske u Kinu, ali da se u međuvremenu taj odnos smanjio na dva prema jedan, pošto je brendirana potrošačka roba, poput francuskih vina, škotskog viskija i italijanskog tekstila krenula na istok. Prodaja automobila BMW, koja u Evropi stagnira, povećana je za 15 odsto u Kini, u kojoj je tražnja skupljih modela u porastu. Taj trend diktiraju zahtevi sve brojnije srednje klase u Kini.

Uz konstataciju da su Kinezi postali bogatiji nego što se obično misli, agencija Blumberg skreće pažnju na podatak da sada više od 200 miliona kineskih stanovnika živi u oblastima sa visokim prihodima, uključujući gradove Peking, Tjančin i Šangaj, ili provinciju na obali Žutog mora Đangsu, koja ima 80 miliona stanovnika i BDP po glavi stanovnika od skoro 17.000 dolara – veći od BDP-a Argentine, Čilea i Mađarske. Na jugu Kine oko 12 miliona stanovnika Šendžena ima BDP po glavi stanovnika nominalno veći od 27.000 dolara.

Da bi proširili ta istočna vrata, Evropljani naglašeno govore o fundamentalnom nedostatku reciprociteta između EU i Kine. "Fajnenšel tajms", pozivajući se na nalaze istraživačke firme Rhodium Group i nemačkog instituta Mercator, piše da su kineski investitori četiri puta više ulagali u akcije evropskih firmi nego investitori EU u Kini. Kineske direktne investicije u EU porasle su za 76 odsto u 2016. godini, a nasuprot tome evropske u Kini su drugu godinu zaredom pale.

U odgovoru na protekcionizam američkog predsednika Donalda Trampa, evropski političari su na rečima pozdravili globalistički nastup kineskog predsednika Si Đipinga, ali je pitanje šta su pod tim podrazumevali. Nakon Trampovih carina na čelik i aluminijum, na Trampa su se ljutili, a odmah su u Svetskoj trgovinskoj organizaciju pokrenuli postupak sa ciljem da preduprede da EU bude preplavljena kineskim čelikom čija je proizvodnja u Kini uvećana sa 512 miliona tona u 2008. na 803 miliona tona u 2015. To je 300 miliona tona više nego što proizvode SAD i EU zajedno.

U trenutku kada se EU našla u procepu između opasnosti da trgovinski rat sa Amerikom osujeti njene poslove sa Kinom, evropski političari sve glasnije govore o strateškom partnerstvu s Kinom. To partnerstvo se, međutim, odvija uz krupne manevre i demarše i ulagivanja, uz multilateralističke zahteve da se evropskom biznisu u Kini obezbedi ravnopravan i nediskriminativan status, ali i uz protekcionističke mere protiv kineske infiltracije u sektorima u kojima Evropljani još uvek imaju prednost. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Sve se vrti oko Trampa

Donald Tramp nakon susreta sa Kim Džong Unom vidno uživa u ulozi mirotvorca: nakon što je dva dana ranije jednim tvitom minirao samit G7 sazvan zbog trgovinskog rata koji je započeo, ponovo je bio u centru svetske medijske pažnje. U Evropskoj uniji za to vreme škrguću zubima zbog neuračunljivosti 45. predsednika SAD koji je gura u nepredvidivo partnerstvo sa Kinom

Foto: AP

Sudeći prema ranijim izjavama i tvitovima predsednika SAD Donalda Trampa, Severna Koreja je pakao a Kim Džong Un đavo, ali mali đavo, to jest "budala" i "jadno psetance", koje će on, veliki Tramp, da zbriše sa lica zemlje ne bude li se pokorio volji Amerike. Vođa severnih Korejaca "ludaku" u Beloj kući nije ostajao dužan.

Nema veze. Ko se toga seća još. U svetu Tvitera, ili zemlji sa kontrolisanim medijima, nekoliko nedelja je čitava večnost. Kada se u utorak 12. juna Donald sreo sa Džong Unom u Singapuru, sve je bilo "sjajno". On, Donald Tramp, ispisao je istoriju. Što nijedan američki predsednik u poslednjih sedamdeset godina nije uspeo, njemu je pošlo za rukom: da se sretne sa vođom Severne Koreje.

Tramp se osećao "zaista sjajno", rekao je da će on i Kim Džong Un imati "sjajan odnos", čak ga je posle "veoma uspešnih" razgovora pozvao da ga poseti u Vašingtonu. Šou ala Tramp. Samo što sebe nije predložio za Nobelovu nagradu za mir. Sve je *great, great, great*.

NOT SO GREAT

Jedino što nije bilo tako *great* je dokument koji su Amerikanac i Severnokorejac potpisali: o obustavljanju nuklearnog programa u Severnoj Koreji i uništavanju nuklearnog oružja ni reči. Kim Džong Un je potpisao samo da je principijelno privržen deknuklearizaciji korejskog poluostrva, što može da znači sve i ništa. U svakom slučaju, Pjongjang za sada zadržava svoje oružje, a sankcije Sjedinjenih Država ostaju na snazi.

Tramp je svoj potpis stavio na obavezu SAD da Severnoj Koreji pruži "bezbednosnu garanciju", šta god to značilo, i da će obustaviti velike vojne manevre u regionu. Sankcije je spreman da olabavi, ali tek kada Severna Koreja počne da se razoružava. Niko se, dakle, ni na šta nije obavezao, niti je utvrđen neki vremenski period kada bi išta moglo da se desi. Ako je verovati Trampu, što malo ko mimo njegovih pobornika čini, sve će to "veoma, veoma brzo da se desi", za detalje nije se ovog puta imalo vremena.

Svakako je vredno pažnje što su jedan američki predsednik i jedan severnokorejski vođa bilo šta miroljubivo potpisali, samo da lajtmotiv Trampove politike nije "rekô pa porekô".

EU IZMEĐU SAD I KINE

Jedva dva dana pre samita u Singapuru, Tramp je stavio, ali onda još u avionu tvitom povukao svoj potpis na zajedničko saopštenje sa samita G7 u Kanadi, na kome su lideri Kanade, Francuske, Nemačke, Italije, Japana, Ujedinjenog Kraljevstva i, jelte, Donald Tramp pokušali da prevaziđu trgovinski rat koji je Tramp izazvao uvodeći poseban porez na uvoz aluminijuma i čelika u SAD i najavljujući da razmatra i povećanje carine na uvoz automobila. Tramp je tako bacio rukavicu u lice i Evropi i Kini, kojoj preti oglobljavanjem raznorazne robe za široku potrošnju.

U Evropi i Kanadi je preovladalo mišljenje da u Beloj kući sedi neuračunljiv i nepouzdan partner najkasnije kada je Tramp povukao SAD iz Klimatskog sporazuma. Sve što je kasnije radio (i tvitovao) samo je potkrepljivalo to mišljenje. Zato se postavlja pitanje koliko Trampov potpis na bilo šta uopšte vredi i da li će na sledećem ćošku promeniti politiku.

Trgovinski rat sa prirodnim, decenijskim, pouzdanim partnerom SAD koji se čini neizbežnim (tj. koji je već počeo) gura EU u zagrljaj Kine, koja nije nimalo prirodan (ne dele se iste "vrednosti") niti tradicionalan partner za evropske države, a odnosi se zasnivaju na čisto ekonomskim interesima uz veliku podozrivost Evropljana. Za razliku od Trampovih bombastičnih slogana kao što je *I'll make America great again*, Kina uverljivo i, čini se, nezaustavljivo izrasta u najjaču svetsku privredu.

Sve to u Evropskoj uniji baca debelu senku na Trampove mirotvorne pokušaje na korejskom poluostrvu. Sa jedne strane EU je uvučena u hladni rat sa Rusijom; sa druge u trgovinski rat sa SAD; sa treće je partnerstvo sa Kinom rabota sa neizvesnim ishodom. Pitanje izbeglica sa Bliskog istoka i sa severa Afrike daleko od toga da je rešeno, a jaz između bogatog severa i siromašnog juga kontinenta je sve veći. I za razliku od SAD, Rusije ili Kine, EU nema zajedničku spoljnu, bezbednosnu ili ekonomsku politiku, već svaka zemlja gleda pre svega sopstvene interese.

Pri svemu tome naravno da je lepo što su se Donald Tramp i Kim Džong Un rukovali i što narednih dana verovatno neće zveckati oružjem. ¶

ANDREJ IVANJI

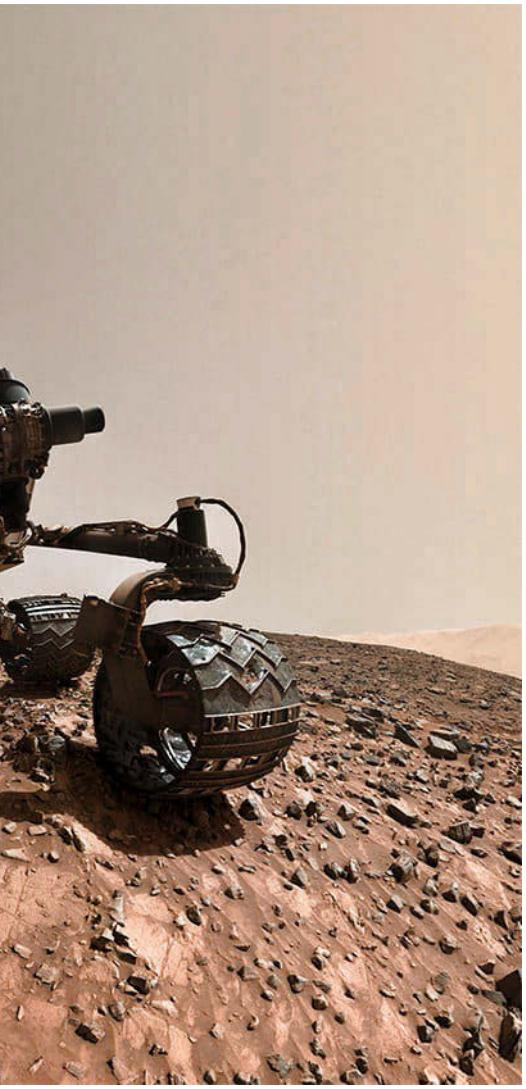
Marsovske hronike

Nova otkrića koja potkrepljuju ili opovrgavaju hipotezu o Marsovoj biosferi smenjuju se filmskom brzinom. I taman kada smo pomislili da je na celu priču stavljena tužna tačka nakon što su u Marsovim stenama otkriveni perhlorati, agresivna jedinjenja potpuno nekompatibilna sa živom materijom, NASA je prošle nedelje objavila nove rezultate do kojih je došao rover "Kjuriositi". Život na Marsu nije "vaskrsao", ali je priča o njemu ponovo postala interesantna. Štaviše, aktuelnija je nego ikada pre

Reč "Marsovac" prvi put se pojavila 1877. godine u Americi i Engleskoj, u novinskim tekstovima posvećenim otkriću dva Marsova satelita, Fobosa i Dejmosa. Imenica je sledeći put upotrebljena tek na sajmu električnih naprava i dostignuća održanom u Parizu 1881. Tokom četiri meseca izložbe, posetioci su imali priliku da vide takva čuda tehnike kao što su telefon, generator, sijalica sa užarenim vlaknom, veštački magneti, kompasi i razne mašine koje su umesto nafte, drveta ili uglja koristile električnu energiju. Jedan anonimni posetilac, oduševljen najnovijim dokazima nezaustavljivog tehničkog progresa, pustio je mašti na volju i napisao priču pod naslovom *Leto gospodnje 2081*, koja je stekla prilično popularnost. U njoj autor predviđa da će, tokom jednog kraćeg predaha od međusobnog ratovanja, Zemljani uspostaviti kontakt s Marsovcima kako bi s njima razmenjivali "učtive poruke".

Kako to sa ljudima obično biva, početna ljubaznost neće trajati dugo i ljudi će objaviti rat Marsovcima koji će imati strašne posledice po obe strane: "Svi ljudi sveta će se ujediniti kako bi napravili mamutske mašine koje će prosuti ogromne količine vode, usijanog metala i vatre Marsovcima pravo u lice. Ni oni nama neće ostati dužni: Zemlja će biti zasuta milionima meteo-

I DALJE NE POSUSTAJE: Kjuriositi na Marsu
Fotografije: NASA

rita od kojih će svaki biti težak tri hiljade tona. I ta kamena kiša padaće s Marsa sve dok Himalaji ne budu potpuno zbrisani sa lica Zemlje a od Mon Blana ne ostane samo jedna velika rupa."

KOSMIČKI RATOVI

Od tada nema mira između Zemljana i Marsovaca, neprekidni rat između naše dve "civilizacije" traje sve do današnjih dana nesmanjenim intenzitetom. U svojoj noveli *Rat svetova* iz 1898. godine, H. Dž. Vels opisuje invaziju Marsovaca na žitelje Zemlje. Od Velsa smo naučili da Marsovci liče na oktopode, da su tehnički superiorni i nemilosrdni, da su rešeni da nam preotmu planetu jer njihova postaje sve hladnija, ali i da imaju jednu fatalnu manu: nisu vakcinisani protiv naših bakterija. U to vreme, bile su popularne i priče Edgara Rajsa Barouza, Tarzanovog "biografa", čiji su glavni junaci egzotični stanovnici "Barsumija", tj. Marsa.

Ipak, Marsovce smo prihvatili kao "realnost" tek kada su neke mudre i viđene glave pronašle neoborive "dokaze" da Marsovci postoje. Ključni podsticaj dao je italijanski astronom Đovani Skjapareli, koji je kroz mutno staklo svog durbina na Marsovoj rđa-crvenoj pozadini ugledao složenu mrežu tankih tamnih pruga koje su obuhvatale čitavu planetu. Persival Lovel, uspešan biznismen, manje uspešan kao matematičar i astronom, postavio je smelu hipotezu da su ove pruge tragovi kanala kojima je drevna marsovska civilizacija dopremala vodu iz zaleđenih polarnih kapa. Iako za to nije imao praktično nikakve dokaze, Lovel je napisao čitave dve knjige na ovu temu i od Marsovaca načinio legitimne stanovnike Sunčevog sistema.

Međutim, mit o paralelnoj marsovskoj civilizaciji raspao se čim se čovečanstvo u drugoj polovini 20. veka otisnulo s matične planete. Sviđalo nam se to ili ne, i dalje smo sami u kosmosu. Mars nas je, zapravo, iznenadio svojom negostoljubivošću: ugledali smo hladnu kamenitu pustinju, takoreći bez ikakve atmosfere, neprekidno izloženu ubitačnom Sunčevom zračenju. Bilo je dovoljno samo nekoliko snimaka iz blizine pa da se Marsovci vrate tamo odakle su i došli, u maštu, SF literaturu i poneki loš film.

GREBANJE PO POVRŠINI

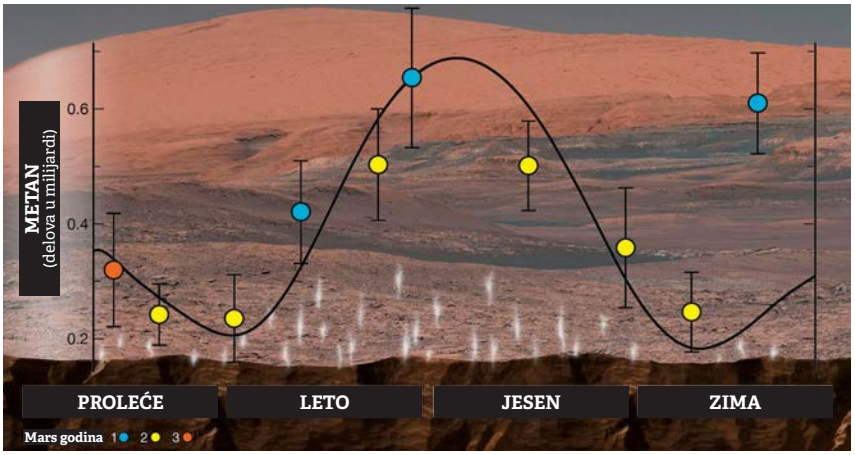
Pa opet, kako su istraživanja odmicala, i naša predstava o Marsu počela je lagano da se menja. Daleko od toga da smo tamo pronašli bilo šta što bi udahnulo novi život knjigama Persivala Lovela. Ali sada već imamo mnogo dokaza da Zemlja i Mars imaju sličnu prošlost i da su uslovi koji su na Zemlji pre oko tri i po milijarde godina doveli do nastanka života skoro sigurno postojali i na Marsu, upravo u to vreme. Kako je tačno nastao život na Zemlji, i dalje se nagađa, ali danas prilično dobro znamo na koji je način i kojom brzinom evoluirao od početne tačke. Rani Mars imao je sve ono što i naša planeta: čvrstu površinu, obilje tečne vode, reke i jezera, gustu atmosferu, umerenu klimu i organsku hemiju. Roveri koji i dalje krstare Marsom u više navrata otkrili su tragove minerala koji se na Zemlji formiraju isključivo u prisustvu tečne vode. Čak i danas, usred pustoši Marsa moguće je pronaći led na svega nekoliko centimetara ispod njegove površine.

RAT SVETOVA: Filmska verzija iz 1953. godine

Sa druge strane, otkrili smo da život na Zemlji opstaje i u potpuno ekstremnim uslovima: duboko u polarnom ledu, u tamnim dubinama okeana, u stenama koje su zakopane kilometrima duboko, čak i u ključaloj okolini termalnih stubova koji se kao dimnjaci dižu sa okeanskog dna. Sićušni "vodeni medvedi" u stanju su da prežive čak i u surovim uslovima kosmičkog vakuuma. Naučili smo da život voli izazove i da skoro uvek nađe način da se tim izazovima efikasno prilagodi. Zašto bi Mars u tom pogledu bio izuzetak? Znamo, na primer, da u atmosferi Marsa ima vodene pare. Na niskim temperaturama koje tipično vladaju na Marsu ona prelazi u led, ali i Mars ima svoje toplije dane kada led počinje da se topi. Tečna voda ne može dugo da opstane na površini Marsa, ali u kombinaciji sa tamošnjim solima i mineralima može da formira slana jezerca koja su mnogo dugovečnija. A u slanoj vodi život na Zemlji buja, čak i kada je koncentracija soli bizarno velika kao u Mrtvom moru.

I tako je ponovo oživela ideja da život na Marsu i dalje postoji, verovatno u nekoj jednostavnoj jednoćelijskoj formi, tik ispod površine tla. Ako su živi »

UZROK NEPOZNAT:
Sezonske varijacije metana u Marsovoj atmosferi

organizmi ipak izumrli kao kolateralna šteta izazvana postepenim nestankom Marsovih voda i atmosfere, onda je možda i dalje moguće naći njihove ostatke. Čak i takvo otkriće imalo bi epohalan značaj. Nažalost, ništa što smo do sada poslali na Mars, bilo da istražuje samu površinu ili vrši osmatranja iz orbite, nema taj instrument, to "oko" koje bi ovu misteriju moglo definitivno da reši.

TRAGOVI ŽIVOTA

Nova otkrića koja potkrepljuju ili opovrgavaju hipotezu o Marsovoj biosferi smenjuju se filmskom brzinom. I taman kada smo pomislili da je na celu priču stavljena tužna tačka nakon što su u Marsovim stenama otkriveni perhlorati, agresivna jedinjenja potpuno nekompatibilna sa živom materijom, NASA je prošle nedelje objavila nove rezultate do kojih je došao rover "Kjuriositi" tokom poslednjih nekoliko godina istraživanja. Život na Marsu nije "vaskrsao", ali je priča o njemu ponovo postala interesantna. Štaviše, aktuelnija je nego ikada pre.

Dva nova naučna rada potvrđuju da je "Kjuriositi" u Marsovim stenama starim tri milijarde godine otkrio šaroliko mnoštvo organskih molekula. "Kjuriositi" se, inače, trenutno nalazi u krateru Gejl, za koji danas znamo da predstavlja dno jezera koje je postojalo pre oko četiri milijarde godine, a onda postepeno presušilo. Pokretna laboratorija koju rover ima u sebi utvrdila je prisustvo elementarnih ugljovodonika kao što su propan i butan, ali i složenijih organskih molekula kao što su benzen ili toluen. Drugo otkriće još je zanimljivije: uočene su zagonetne sezonske oscilacije u količini metana u Marsovoj atmosferi, još jednog organskog jedinjenja koje, bar u Zemljinoj atmosferi, najčešće ima biološko poreklo.

Ove dve kockice novinari su iskoristili da iskompletiraju priču o životu na Marsu na jedan prilično naivan i brzoplet način, pa su internet i žuta štampa ubrzo bili preplavljeni vestima da je NASA konačno došla do nepobitnih dokaza da je život na Marsu ne samo postojao, već i da je još uvek tu. Ipak, zaključak je pretenciozan i preuranjen, a čitavo preterivanje najbolje je sumirao izraelski "Haarec": "Jedini nesporni tragovi života koje smo do sada otkrili na Marsu su tragovi točkova 'Kjuriositija' u Marsovom kamenjaru."

Kratki ugljenični lanci koje je "Kjuriositi" otkrio na Marsu teško da liče na organsku materiju onako kako je mi laički zamišljamo. Ne radi se ni o mastima, ni o šećerima, ni o aminokiselinama, kamoli nečemu što bi moglo da liči na RNK ili DNK, već o jedinjenjima koja se, prosto rečeno, uklapaju u naučnu definiciju organske materije. A po toj definiciji, sve što sadrži makar jedan atom ugljenika spada u organsku hemiju.

Takva jedinjenja svakako predstavljaju jedan od preduslova za nastanak života, bar kada je reč o životu koji postoji na našoj planeti. Ali ni organska jedinjenja, ni povoljna klima, ni prisustvo vode ne garantuju da će do nastanka života zaista i doći. Biologija je napravila ogroman napredak u poslednjih nekoliko decenija, ali do sada nijedan pokušaj da se u optimalnim laboratorijskim uslovima stvori život iz nežive materije, ma koliko ona bila bogata vodom i organskim sastojcima, nije urodio plodom. Za nastanak života potrebno je još "nešto", a šta je to "nešto" možemo samo da nagađamo (ne nagađaju jedino oni koji znaju da je Bog stvorio svet za nedelju dana).

Uz to, otkriće ugljenikovih jedinjenja bilo gde, pa čak i na Marsu, ne treba da bude veliko iznenađenje. Ugljenik je četvrti najzastupljeniji element u kosmosu, odmah posle vodonika, helijuma i kiseonika. Otkrili smo ga u značajnom procentu na zvezdama, na svim stenovitim planetama i satelitima u našem Sunčevom sistemu, a u tragovima čak i u atmosferi gasovitih džinova kao što su Jupiter ili Neptun. Ugljenik je sveprisutan u kosmosu, nalazimo ga u međuzvezdanom gasu i prašini koji prožimaju našu galaksiju, u svim mogućim formama, čak i onima koje su opasne po naš ovozemaljski život, kao što su ugljen-monoksid ili cijanid. Mi smo samo potvrdili da Mars u tom pogledu nije nikakav izuzetak.

Uostalom, i naučnici koji stoje iza studije koju je NASA upravo objavila, smatraju da je prerano za konačan zaključak: "Da li su ova jedinjenja trag života koji je na Marsu nekad postojao, da li je u pitanju hrana za život koji postoji ili ova jedinjenja opstaju u potpunom odsustvu života, mi to još uvek ne znamo. Činjenica je da smo ova jedinjenja otkrili u površinskom sloju u kome su uslovi za opstanak organske materije vrlo nepovoljni. Ono što smo sada pronašli verovatno je ostatak nečeg drugog, mnogo kompleksnijeg i zanimljivijeg. To samo znači da ćemo, ukoliko kopamo dublje i zađemo u slojeve koji su bolje zaštićeni od kosmičkog zračenja i atmosferskih uticaja, verovatno naići na organski materijal koji je složeniji i bolje očuvan."

METANSKI GEJZIRI

Priča o sezonskim varijacijama metana u Marsovoj atmosferi još je interesantnija. Pre četrnaest godina, grupa naučnika je korišćenjem zemaljskih teleskopa utvrdila da na Marsu postoje "gejziri" metana u čijoj je okolini koncentracija gasa stotinama puta veća od prosečne. Tokom merenja koja su trajala više od tri godine, "Kjuriositi" je utvrdio da je tokom letnjih meseci koncentracija metana tri puta veća nego u zimskim. Metan je, inače, nestabilan u Marsovim uslovima i, s obzirom da planeta nema ozonski omo-

LED KOJI GORI: Metanski klatrat kao izvor metana

tač, raspada se pod dejstvom ultraljubičastih zraka. Kada ne bi postojao proces koji redovno nadoknađuje njegov postepeni gubitak, na Marsu ga ne bi bilo već milijardama godina.

Metan u tragovima postoji i u našoj atmosferi, u koncentracijama koje su hiljadu puta veće od onih zabeleženih na Marsu. Metan je zapaljivi gas, čest uzročnik fatalnih eksplozija u rudarskim jamama, a na sobnoj temperaturi nema ni boju ni miris. Najveći deo našeg atmosferskog metana ima biološko poreklo: generišu ga neke bakterije, ali i pojedine vrste sisara, pre svega preživari. Tako je, na primer, masovni uzgoj krava doprineo značajnom porastu količine metana u vazduhu u poslednja dva veka. Kao i ugljendioksid, metan je gas "staklene bašte" i doprinosi globalnom zagrevanju planete, tako da se njegov udeo u sastavu vazduha sve pažljivije prati.

To ne znači da su živi organizmi neophodni da bi metan bio prisutan u atmosferi. U slučaju Marsa, metan verovatno nastaje periodičnim otapanjem metanskog klatrata, materije koja je poznata i pod nazivom "led koji gori". To je čvrsta supstanca u kojoj je velika količina metana zarobljena u kristalima leda. Nekada se verovalo da se značajne količine metanskog klatrata mogu pronaći samo u rubnim delovima Sunčevog sistema gde, usled niskih temperatura, led može da opstane neograničeno dugo. Pomalo neočekivano, velika nalazišta ove materije pronađena su i na Zemlji, ispod debelih sedimentnih slojeva na dnu okeana. Štaviše, danas se pretpostavlja da su količine ovog "zapaljivog leda" dvostruko veće od rezervi svih "klasičnih" fosilnih goriva na Zemlji. Veruje se da metanski klatrat nastaje cirkulacijom metana iz dubokih Zemljinih slojeva, tamo gde uzlazne struje toplog gasa dolaze u kontakt s hladnom morskom vodom. Tako su, na primer, metanski klatrati pronađeni i na Antarktiku u uzorcima leda starim milion godina. Pod visokim pritiskom metanski klatrat je stabilan i do 18°C.

Sličan proces verovatno je doprineo stvaranju metanskog klatrata i na Marsu, dok je planeta još uvek imala toplo jezgro i bila geološki aktivna (skoro je izvesno da na Marsu nije bilo nijedne vulkanske erupcije u poslednjih sto miliona godina). Mars ima godišnja doba nalik na ona koja postoje i na Zemlji i sasvim je moguće da periodične oscilacije u količini metana u atmosferi Marsa predstavljaju posledicu otapanja klatrata u proleće i leto, kada su temperature na Marsu nešto više (ilustracije radi, temperatura na Marsu tokom najtoplijeg dana u godini može nakratko da dostigne i prijatnih tridesetak stepeni, ali tokom većeg dela godine ne prelazi –60°C). Čak i bez klatrata, postoje drugi geološki procesi koji proizvode metan, bez ikakve pomoći živih organizama: dovoljno je da imate vodu koja teče preko određene vrste minerala kao što je, na primer, olivin.

Ipak, u slučaju Marsa, stvari baš i nisu tako jednostavne. Sezonsko povećanje količine metana u atmosferi teško da se može objasniti samo isparavanjem klatrata. Metan i druge organske materije na Mars mogu da stignu i preko meteorita koji padnu na površinu planete, ali je njihov procenjen broj nedovoljan da objasni razmere ovog procesa.

Još teže je objasniti nagli pad koncentracije sa nastupanjem marsovske zime. Razlaganje metana pod dejstvom sunčevog zračenja suviše je spor proces da bi značajnije uticao na promene koncentracije metana u kratkim vremenskim periodima koje je registrovao "Kjuriositi". Izgleda kao da planeta apsorbuje skoro sav metan iz atmosfere na način koji ne umemo do kraja da objasnimo, samo da bi se metan opet pojavio u prvobitnoj koncentraciji nekoliko meseci kasnije. Laički gledano, izgleda kao da čitava planeta diše u ritmu promene godišnjih doba, a šta to "diše" i na koji način, ostaje da se vidi. I baš zato je opcija o biološkom poreklu metana na Marsu i dalje na stolu.

NOVI ISTRAŽIVAČI

Čak i da se ispostavi suprotno, da su varijacije u količini metana posledica geoloških procesa, takvo saznanje baciće novo svetlo na Mars. Planeta je, očigledno, mnogo aktivnija nego što se to do sada mislilo. Geološko poreklo metana verovatno zahteva postojanje tečne vode, a nje nema ukoliko je Mars iznutra potpuno hladan i geološki mrtav, kao što nam je to do juče izgledalo.

Bitno je zadržati sve opcije na stolu i ne donositi preuranjene zaključke. Za dve godine ka Marsu treba da krenu dva rovera sledeće generacije: "ExoMars" Evropske svemirske agencije i "Mars 2020" koji priprema NASA. Umesto da samo mere sadržaj metana u atmosferi Marsa, ovi roveri moći će da odgonetnu i njegovo poreklo. Nasuprot "Kjuriositiju", čija je burgija slomljena još 2016. godine i koji, uz dosta inženjerske improvizacije, može da uzme uzorke sa dubine ne veće od pet centimetara, "ExoMars" će biti u stanju da buši "do Japana", bar dva metra duboko. Ako na toj dubini ima "nečeg", to "nešto" verovatno je dobro očuvano i čeka da ga izvučemo na površinu.

Ima li života na Marsu? Naš sveznajući predsednik još se nije oglasio tim povodom, što nikako nije dobro jer u takvoj situaciji svako može da misli šta hoće. Profesor Inga Kejt sa Univerziteta u Utrehtu, recimo, kaže: "Život na Marsu verovatno postoji. Teško mi je da poverujem da je život nastao samo jednom. Ali sva dosadašnja otkrića mogu se objasniti geološkim procesima. Geologija je jednostavnija, ona prethodi svemu da bi se, kasnije, u povoljnim uslovima pojavio život. Mi ne znamo kako ti uslovi tačno izgledaju, niti znamo da li se tamošnji život zasniva na istim biohemijskim procesima kao naš. Teoretski gledano, možda su Marsovci već tu, među nama, napravljeni od tamne materije koju ne možemo da detektujemo."

Šalu na stranu, "Kjuriositi" je ovo pitanje ponovo učinio aktuelnim, a za odgovor ćemo, izgleda, morati da se strpimo još nekoliko godina. ¶

DR SAŠA MARKOVIĆ

Pohod na Rusiju

Mundijal 2018. u Rusiji, koja je podvrgnuta sankcijama i oštroj kritici Zapada, odigrava se u atmosferi koja je sve drugo, samo ne sportska. Kada sve prođe, interesovanje svetske javnosti preusmeriće se na SP u Kataru 2022 – na kršenje ljudskih prava, položaj žena ili LGBT osoba u toj zemlji

Dvadeset i prvo Svetsko prvenstvo u fudbalu zvanično počinje 14. juna u 18 časova po centralnoevropskom vremenu utakmicom između reprezentacija domaćina Rusije i Saudijske Arabije na stadionu Lužniki u Moskvi. Reprezentaciji Srbije ovo će biti drugi put da učestvuje na "najsvetlijoj smotri fudbala". Na ovom SP, koje će trajati do 15. jula, videćemo 32 nacionalne reprezentacije, 64 utakmice i svakako još po nešto na putu do finalnog meča 15. jula u Moskvi. Među reprezentacijama koje će se takmičiti neće biti četvorostrukog osvajača ovog takmičenja Italije, trostrukog finaliste Holandije, a izostaće i Čile.

Reprezentacije koje su se kvalifikovale za SP u Rusiji žrebom su u decembru prošle godine podeljene u osam grupa, u kojima će svaki tim igrati po jednu utakmicu sa ostalim članovima grupe, a nastavak takmičenja obezbediće dva najbolja tima.

ZAKULISNE RADNJE

Da velika međunarodna sportska takmičenje ne mogu proći bez uplitanja politike, poznata je stvar. Ono što se nije moglo predvideti bili su detalji zakulisnih radnji. Dva meseca pre zasedanja Izvršnog komiteta svetske kuće fudbala, početkom oktobra 2010. godine, u britanskim medijima pojavile su se tvrdnje o dogovoru zajedničkih kandidata Španije i Portugala za domaćina SP 2018. i kandidata za domaćina SP 2022. Katara o razmeni glasova, a takođe i o dvojici članova Izvršnog komiteta koji su spremni da prodaju svoje glasove novinarima "Sandej tajmsa" koji su im se predstavili kao osobe bliske Američkoj fudbalskoj federaciji, kandidatu za organizaciju SP 2022. Tri nedelje pre glasanja, dvojica članova Izvršnog komiteta koji su bili voljni da Amerikancima prodaju svoje glasove, odlukom Etičkog komiteta dobili su zabranu obavljanja fudbalskih funkcija u trajanju od tri i jedne godine.

Dva meseca posle izbora Katara za domaćina SP 2022. tadašnji predsednik FIFA Sep Blater je u izjavi za BBC potvrdio postojanje dogovora između Španije/Portugala i Katara, ali da "nije upalilo, ni za jednu niti za drugu stranu". U maju 2011. godine tada već bivši predsednik Engleskog fudbalskog saveza Dejvid Trisman je pozvan da svedoči u britanskom parlamentu o korupciji prilikom izbora domaćina SP. Tom prilikom je naveo da su čak četiri člana Izvršnog komiteta tražili poklone u zamenu za glasove, jedan je čak tražio plemićku titulu.

Organizacija velikih međunarodnih takmičenja domaćinima donosi pozitivan publicitet u drugim zemljama. Zbog toga se prilike za nešto tako vrlo često (zlo)upotrebljavaju. Ono o čemu se pobornici i jedne i druge ocene slažu jeste da je

SVE SPREMNO ZA TAKMIČENJE: Stadion u Samari i "Orlovi"
Fotografije: AP

Raspored

Srbija: Kostarika, nedelja, 17. jun 14h

Srbija : Švajcarska, petak 22. jun, 20h

Srbija: Brazil, sreda, 27. jun, 20h

ruska kandidatura, podneta 2009. godine, bila u sklopu kampanje koja je imala za cilj povećanje ugleda Rusije u svetu u trenutku kada se većina svetskih ekonomija još uvek koprcala zbog posledica svetske ekonomske krize 2008. godine, a svet naizgled kretao ka multipolarnom modelu međunarodnih odnosa. Koliko je ruskim vlastima stalo do međunarodnog ugleda vidi se iz ceha koji je plaćen za organizaciju ovog turnira.

Prema proceni ruskog poslovnog portala RBK (*rbc.ru*), organizacija SP će koštati 14,2 milijarde američkih dolara, znatno više od zvanične procene od 11,7 milijardi, što je mnogo više od prethodnog najskupljeg prvenstva u Brazilu 2014. Prema zvaničnim planovima, za putnu infrastrukturu bilo je planirano 6,11 milijardi dolara, za izgradnju i obnovu stadiona 3,45, a za izgradnju hotela za smeštaj takmičara i posetilaca 680 miliona. Radovi, naravno, nisu tekli po planu, a troškovi su rasli, pa je broj stadiona koje treba izgraditi ili obnoviti sa 16 smanjen na 11. Takođe je ideja izgradnje brze pruge između Moskve i Sočija napuštena, kao i direktne železničke pruge širokog koloseka između Moskve i Beča. Iako su organizatori čak dvanaest puta menjali spisak infrastrukturnih objekata koji će biti izgrađeni za SP 2018, ukupni troškovi su, po proceni RBK, ipak za petinu veći od planiranih.

IMIDŽ I KRVAVI OBRAČUNI

Potrebu da se popravi imidž Rusije u svetu najbolje ilustruju predlozi tamnoputih igrača, koji su igrali u ruskim klubovima ili protiv njih, da igrači poreklom sa afričkog kontinenta bojkotuju prvenstvo. Jedan od prvih bio je igrač Obale Slonovače i Mančester sitija Jaja Ture, kome su se navijači CSKA iz Moskve tokom utakmice Lige šampiona u Moskvi 2013. rugali skičući i imitirajući majmune.

Ruske vlasti osim problema sa rasizmom imaju i ozbiljan problem sa nasiljništvom i huliganima. Posle sukoba na Evropskom prvenstvu 2016. sa engleskim navijačima, ruske navijačke grupe su najavile da će napadati navijače Gordog Albiona sa namerom da "povrede ili ubiju". Istraga pretnji LGBT osobama u aprilu prošle godine dovela je do presude dvojici ruskih huligana za ubistva deset fudbalskih navijača homoseksualne orijentacije. Uz priznanje krivice, osuđeni su na 17 i 15 godina zatvora.

Političke ambicije organizatora da popravi međunarodni ugled u ovakvim prilikama čine se kao nemoguća misija. Sportsku lestvicu domaćina podigao je selektor Stanislav Čerčesov zacrtavši kao cilj Zbornaje plasman u polufinale, odnosno borbu za neku od medalja. Ako bi se Rusija kao drugoplasirana ekipa iz Grupe A plasirala za daljnji tok takmičenja, što je realno, za protivnika bi imala prvoplasiranu ekipu iz Grupe B, za šta se najveće šanse daju Španiji. Teško je zamisliti da bi reprezentacija Rusije mogla da izađe kao pobednik iz ovog duela.

OČEKIVANJA

Osim domaćina Rusije i Saudijske Arabije, u Grupi A takmičiće se još i Urugvaj i Egipat. Očekuje se da Urugvaj osvoji prvo mesto u ovoj grupi, dok će o drugoplasiranom odlučivati domaćin i Egipat. Na papiru reprezentacija Saudijske Arabije je najslabija. Od osam grupa, u grupi B su najmanje verovatna iznenađenja. U konkurenciji sa Portugalom i Španijom, Iran ili Maroko mogu se kvalifikovati za eliminacionu rundu samo ako se desi čudo.

Ako bi se težina grupa merila prema plasmanu na FIFA/Koka-Kola rang listi, Grupa C je "najtvrđa" grupa. Francuska, Peru, Danska i Australija boriće se za dva mesta koja vode u dalji tok takmičenja. »

LJUTI PROTIVNICI NAŠE REPREZENTACIJE: Ekipe Brazila i Švajcarske

Sportski analitičari predviđaju da će reprezentacija Francuske lako osvojiti prvo mesto u grupi.

Iako reprezentacije Argentine i Hrvatske dolaze u sastavima prepunim igrača svetskog renomea, Grupa D važi za donekle ujednačenu. Pre svega, zbog nešto lošijih igara ovih dveju reprezentacija tokom kvalifikacija za SP, dok se uspesi na kontinentalnim takmičenjima Nigerije i Islanda smatraju pokazateljem da se radi o ekipama koje bi mogle da iznenade favorite.

Favorit u grupi E svakako je reprezentacija Brazila, koja je i jedan od kandidata za osvajanje šampionata. Kostarika bi mogla da bude iznenađenje turnira. Sa druge strane, reprezentacija Srbije važi za fizički snažniju, a reprezentacija Švajcarske za fudbalski talentovaniju, pa se očekuje da se za drugo mesto u ovoj grupi bore njih dve.

U Grupi F kao o favoritima za plasman u eliminacionu rundu takmičenja govori se o Nemačkoj i Meksiku. Reprezentacija Južne Koreje biće dosta oslabljena brojnim povredama igrača, a Švedskoj se daju slabi izgledi zbog defanzivnog i zatvorenog stila igre.

Belgija i Engleska su favoriti za plasman u sledeću rundu takmičenja iz Grupe G. Ostala dva učesnika, Panama i Tunis, na papiru slove za vrlo slabe protivnike. Iako je u fudbalskoj javnosti uvreženo mišljenje da je reprezentacija Engleske u rasulu posle neuspeha na prethodnom SP i šampionatu Evrope, očekuje se da se njihov podmlađeni tim može izboriti sa Panamom i Tunisom. Od belgijske "zlatne generacije" očekuje se da makar ponovi uspeh sa prethodnog SP i EP i plasira se u četvrtfinale.

Za "grupu smrti" slovi Grupa H jer su Poljska, Senegal, Kolumbija i Japan reprezentacije ujednačenog kvaliteta. Poljska, ipak, važi za blagog favorita u odnosu na Japan zbog golgeterskog talenta, a aduti Kolumbije i Senegala su brzi napadači.

AMBICIJE I ŽELJE

U žiži interesovanja fudbalske javnosti su, pre svih, tri reprezentacije koje predvode trenutno dva najbolja fudbalera na svetu – Argentinac Leo Mesi, Portugalac Kristijano Ronaldo i Brazilac

Na licu mesta: Uoči Svetskog prvenstva

Dobra atmosfera, još bolji prevoz

Istorija se već piše činjenicom da se Svetsko prvenstvo u fudbalu prvi put organizuje u Istočnoj Evropi, ali šta to donosi Sankt Peterburgu i kako lokalno stanovništvo reaguje na sve promene u gradu i sve veći priliv turista

Za "Vreme" iz Sankt Peterburga

Dovoljno je samo prošetati Nevskim prospektom ili bilo kojim većim bulevarom da vas obuzme prava fudbalska groznica. Fifine zastave se visoko vijore na peterburškom vetru. Osim tog vizuelnog, estetskog dela koji je prijatan za oko i nimalo napadan, i sama organizacija u gradu je urađena maksimalno efikasno u cilju smanjivanja napora navijača i olakšavanja njihovog snalaženja i kretanja. Dvanaest turističko-informacionih punktova je strateški raspoređeno u celom gradu uz neke od najpoznatijih spomenika kulture radi lakše orijentacije, a na glavnom trgu, u neposrednoj blizini Zimskog dvorca i Ermitaža, nalazi se glavna fan-zona za navijače. Kao što se i očekuje od dobro urađenog marketinga, prodavnice i izlozi vrve od tematskih suvenira. Morate se vratiti kući sa barem jednim kačketom, dresom, loptom ili bedžom sa Prvenstva. U najmanju ruku, tu su magneti da vas sa frižidera podsećaju da ste 2018. godine prisustvovali malom delu istorije.

Sankt Peterburg je grad koji ugosti i do sedamnaest miliona turista godišnje, te se može reći da je gužva u gradu već standardna i ništa sa čime grad ne može uspešno da se izbori. Međutim, uvedene su posebne mere i ograničenja u sao-

Nejmar. Smatra se da je Mesiju i Ronaldu ovo poslednja prilika da se učlane u klub večitih, uz Pelea, Maradonu i Ronalda, jer ova dva fudbalera nikada nisu osvajala svetska prvenstva. Ronaldo ima 33 godine, a Mesi skoro 31. Nejmar i brazilska reprezentacija u Rusiju takođe dolaze sa ambicijom da osvoje zlato i sa željom da se iskupe za ponižavajuće poraze od Nemačke (7-1) u polufinalu i Holandije (3-0) u meču za bronzanu medalju na prethodnom šampionatu kada su bili domaćin. Nejmar, trenutno najskuplje plaćeni igrač na svetu, dolazi i sa ličnom ambicijom da trijumfom na SP opravda 222 miliona evra koliko je Pari Sen Žermen platio za njegov transfer iz Barselone.

Među reprezentacijama koje takođe pucaju na osvajanje SP su i Nemačka, Španija, Francuska i Belgija.

Na ovo prvenstvo nemačka reprezentacija dolazi kao aktuelni prvak sveta i trećeplasirani tim sa prvenstva Evrope. Iako u svom sastavu imaju veliki broj svetskih zvezda, njihove izglede za titulu umanjuje utisak koji su ostavili na prethodnih šest utakmica. Iako su bile u pitanju prijateljske utakmice, pobeda protiv Saudijske Arabije, nerešeni rezultat protiv Engleske, Francuske i Španije i porazi od Austrije i Brazila nisu rezultati koji sugerišu osvajanje titule planetarnog prvaka. Individualni kvalitet, tradicionalna timska uigranost i 14 godina pod vođstvom selektora Joakima Leva jesu razlozi zbog kojih Nemačka važi za favorita iz prikrajka.

Španija dolazi u sastavu koji uglavnom čine igrači dva najtrofejnija španska kluba, madridskog Reala i Barselone. U ekipi se nalazi čak jedanaest igrača koji pre četiri godine nisu uspeli da se domognu eliminacione faze prvenstva u Brazilu. Ako se izuzmu veterani, golman Pepe Reina i veznjak Andres Injesta, to su igrači koji su četiri godine iskusniji i na vrhuncu svojih karijera, pa po kladioničarskim kvotama važe za trećeg favorita.

Selektor Francuske Didije Dešam kritikovan je jer u Rusiju nije poveo zvezde kao što su Karim Benzema, Aleksandre Lakazet i Antoni Marsial. Njegova odluka opravdavana je tvrdnjom da reprezentacija poseduje dovoljno kvaliteta na svakoj poziciji, ali da je za uspeh na velikim

braćaju. Ostrvo Krestovski, na kome se nalazi drugi po veličini fudbalski stadijum u Rusiji, Arena Sankt Peterburg, i na kome će se odigrati sedam mečeva u okviru ovog prvenstva, u danima mečeva će biti zatvoren za automobilski saobraćaj.

Stanovnik Peterburga Artem na temu atmosfere u gradu uoči ovog fudbalskog praznika kaže da se brine kako će prvenstvo i još veći priliv ljudi uticati na saobraćajne gužve i zastoje u gradu: "Sreća pa je tu metro kao dobro i brzo rešenje." S druge strane, kaže da je ovaj događaj velika stvar za sve Ruse i da su veoma ponosni što se baš ovde ispisuje fudbalska istorija.

Vladimir je sa druge strane pre neki dan doputovao u Peterburg zbog konferencije, ali planira da ostane duže u gradu kako bi iskoristio priliku i odgledao neki meč i u ovdašnjoj Areni. Smatra da je vlada izdvojila previše sredstava iz budžeta za njenu izgradnju, s obzirom da ni mehanički krov ne radi kako treba. O atmosferi u gradu kaže: "Latinoamerički navijači su najbolji i najvatreniji na svetu. Prave super atmosferu, što se već sada oseća na ulicama. Ovde je fudbal veoma popularan, međutim, mislim da mnogi neće biti u prilici da gledaju utakmice jer su karte ipak skupe za većinu ovdašnjih ljudi i nije lako doći do onih jeftinijih. Mnoge ulice ili čitavi delovi grada biće blokirani, zatvoreni za saobraćaj. Ali grad je blagovremeno mislio na sve to i uveo vanredne autobuske linije."

Dobro je znati da svi koji su kupili kartu makar za jedan meč imaju pravo na besplatan prevoz – autobuske i trolejbuske linije i za metro. Besplatan prevoz ne važi samo za gradski već se odnosi i na međugradski saobraćaj, što uključuje železnicu i avio-prevoz. Broj besplatnih mesta je naravno ograničen, tako da je potrebno rezervisati na vreme. Što se tiče avio-prevoza, svako sa kupljenom kartom za bilo koji meč, moći će da leti za svega pet rubalja u jednom smeru (nepunih osam dinara)!

Vladimir je takođe zapazio još jednu dobru stranu organizovanja Svetskog prvenstva u Rusiji: kako putevi u celoj zemlji nisu baš u najboljem stanju, mnoge su uoči prvenstva renovirali, a napravljeni su i novi auto-putevi. Stanovnici Peterburga upozoravaju da treba uzeti u obzir i zastoje na graničnim prelazima pri ulasku u zemlju jer je pojačana provera dokumenata i ličnih stvari. Cena smeštaja u Sankt Peterburgu je skočila, pogotovo za vreme održavanja Svetskog prvenstva, što i ne iznenađuje s obzirom na razmere samog događaja i broj dodatnih turista u gradu.

Ako ste odlučili da doputujete u Rusiju namenski za Svetsko prvenstvo, nemojte dozvoliti da vas sve ove sitnice pokolebaju ili obeshrabre. Treba ih imati u vidu, ali je bolje i lepše prepustiti se euforiji koja je već danima prisutna u gradu. Svi ovde govore univerzalnim jezikom – fudbalom. I navijači u dresovima, i deca koja šutiraju loptu na ulici i sve one maskote koje vas dočekuju na ćoškovima sa flajerima i putokazima. ¶

NINA SIMONOVIĆ

SA NJIMA SE PRVO LOPTAMO:
Tim Kostarike

takmičenjima neophodna skladna grupa igrača u kojoj nema mesta za izražene individualce. Tvrdnju da francuski tim poseduje značajan broj talentovanih igrača potvrđuje procena uglednog fudbalskog portala *www.transfermarkt.de*, po kom vrede 1,08 milijardi evra, što ih čini najskupljom ekipom na SP. Sa druge strane, ovaj tim deli sa reprezentacijom Engleske drugo mesto kao najmlađi, sa prosekom od 26 godina starosti.

Od belgijske "zlatne generacije" očekuje se da stigne do četvrtfinala, što im je uspelo na prethodna dva velika takmičenja, EP 2016. i SP 2014. godine. Uprkos činjenici da u svom sastavu imaju imena poput Edena Azara, Romelua Lukakua, Kevina de Brujnea ili Tiboa Curtoa, u prethodnih mesec dana podigla se prilična prašina zbog izostavljanja igrača veznog reda Rađe Naingolana. Ovo potencijalno neslaganje u samom timu glavni je razlog zbog koga se Belgija, ako je verovati kladioničarskim kvotama, nalazi na šestom mestu po šansama za osvajanje zlatne medalje.

SRBIJA NA SP

Osam godina posle učešća na SP u Južnoafričkoj republici Srbija će po drugi put kao samostalna država učestvovati na SP u fudbalu. Kao što se prethodnog puta kvalifikovala sa prvog mesta u kvalifikacionoj grupi ispred favorizovane Francuske, i ovog puta je to učinila plasmanom ispred reprezentacije Velsa.

Da učešće Srbije na turniru u Rusiji ne prođe bez kontroverzi, pobrinuli su se čelnici Fudbalskog saveza Srbije smenom selektora Slavoljuba Muslina. Ubrzo su usledile spekulacije o razlozima za smenu, a najčešće se spominjalo neigranje Sergeja Milinkovića Savića, kao i loše igre odbrane reprezentacije Srbije. Ulje na vatru dolio je sam Muslin izjavivši da kod njega prednost ima Dušan Tadić koji je tokom kvalifikacija bio treći najproduktivniji igrač u Evropi, dodavši da ne postoji nikakva šansa da mu "menadžeri i polusvet" sastavljaju tim. Dileme je naizgled razrešio predsednik FSS Slaviša Kokeza izjavom da je Muslin smenjen jer je odbio da za prijateljske utakmice na azijskoj turneji uvrsti u A selekciju Miloša Veljkovića, Sergeja Milinkovića Savića i Nemanju Radonjića. Prema njegovim rečima, cilj je bio da se preupredi da ova tri mlada igrača eventualno izaberu da predstavljaju neku drugu nacionalnu selekciju.

Posle smene selektora koji je izborio plasman na SP za vršioca dužnosti postavljen je Mladen Krstajić, bivši igrač odbrane i član reprezentacije SCG koja je u kvalifikacijama za SP 2006. primila samo jedan gol. Nekoliko meseci kasnije, Krstajić je postavljen za stalnog selektora sa mandatom do kraja SP u Rusiji. Na mesto selektora došao je sa pozicije pomoćnog trenera u stručnom štabu selektora Muslina, što mu je bilo prvo trenersko iskustvo u karijeri. Pre toga nalazio se na administrativnim pozicijama u Partizanu i Radniku iz Bijeljine.

Jedna od prvih odluka novog selektora bila je da u reprezentaciju pozove trojicu igrača koji su zvanično bili razlog za smenu Muslina. Ubrzo je promenjen i kapiten reprezentacije, pa će na SP kapitensku traku nositi Aleksandar Kolarov umesto Branislava Ivanovića. Ovaj potez je u prvi mah izazvao dosta negodovanja u srpskoj javnosti. Međutim, ako se uzme u obzir da se u sastavu nalazi značajan broj igrača koje prati glas da su problematični van terena, logičan je pokušaj da umesto smirenog i introvertnog Ivanovića kapitensku traku preuzme neko kao što je Kolarov, ekstrovertan i prgav, ne bi li pod kontrolu stavio svojeglavost pojedinih saigrača.

Da postoji potreba za ovakvim potezom, pokazuje i prisustvo proslavljenog reprezentativca Dejana Stankovića i aktuelnog kapitena Partizana Saše Ilića u taboru Srbije. Prema zvaničnim informacijama, njih dvojica su gosti reprezentacije Srbije i imaju zadatak da novoj generaciji usade timski duh. Ako se pogleda sastav reprezentacije Srbije, stiče se utisak da je u pitanju ekipa u kojoj su uravnoteženi iskustvo i potencijal. Slično se moglo reći i za prethodne sastave koji su, ipak, doživljavali debakle na velikim takmičenjima ili kvalifikacijama. Neosporno je da sastav koji će igrati u Rusiji poseduje individualne kvalitete.

Svetsko Prvenstvo 2018. u Rusiji se, prema mišljenju nekih fudbalskih analitičara, odigrava u atmosferi koja je, istorijski gledano, sve samo ne sportska, a neki ugledni zapadni mediji čak porede organizatora sa nacističkom Nemačkom 1936. godine i organizacijom Letnjih Olimpijskih igara u Berlinu. Očekuje se da će doći do izgreda, kako van stadiona tako i na tribinama, a osećaj nesigurnosti fudbalskim navijačima svakako ulivaju i učestale pretnje ISIL-a terorističkim napadima. Ljubitelji fudbala se nadaju da će prvenstvo u Rusiji proći u redu i da će se potom interesovanje svetske javnosti preusmeriti na SP u Kataru 2022, na kršenje ljudskih prava stranih radnika koji grade neophodnu infrastrukturu, na položaj žena, šerijatsko pravo ili položaj LGBT osoba u toj zemlji. ¶

LAZAR GLIGORIJEVIĆ

ZORAN STANOJEVIĆ

Fudbal za svaki džep

Počelo je svetsko prvenstvo u fudbalu. U odnosu na prethodno, razlikuje se po broju mobilnih aplikacija koje ga prate i raširenosti pametnih mobilnih telefona po svetu. Zato evo kratkog pregleda šta treba da znate o praćenju utakmica na mobilnom telefonu ili nekom drugom uređaju.

Prva i najvažnija aplikacija je 2018 World Cup Russia iza koje stoji FIFA. Aplikacija je besplatna, postoje verzije i za android i za epl telefone. Omogućava vam da dobijate sve bitne vesti vezane za takmičenje. Aplikacija će vas obaveštavati o početku svake utakmice, o kretanju rezultata i drugim detaljima koji vas zanimaju (a da toga niste ni svesni). Možete je podesiti tako da pratite sve, samo svoj tim ili određene utakmice. Aplikacija vam omogućava da pogledate golove i druge najzanimljivije momente. Ali i da zavirite u istoriju svetskih prvenstava. Svaki tim ima svoju stranicu sa podacima o članovima, ranijim utakmicama, statistici tokom meča i drugim detaljima, što daje novu dimenziju gledanju na televiziji. Aplikacija je i vodič kroz stadione i gradove u Rusiji u kojima se prvenstvo održava.

Svaki tim ima svog reportera koji će za aplikaciju javljati dodatne informacije. Što se interaktivnosti tiče, možete da glasate za igrača utakmice.

Druga bitna Fifina aplikacije je digitalni Panini album sa sličicama. Ovaj album je labavo uvezan sa klasičnim. Kada kupite sličice u fizičkom svetu, primetićete da imaju kodove za nabavku digitalnih sličica na aplikaciji. Isto važi i za Koka-Koline proizvode. Kodovi vam otvaraju nove paketiće sličica (inače dobijate 5 digitalnih paketića na svakih 16 sati). Omogućena je razmena sa drugim učesnicima, cilj je da se ceo digitalni album popuni do 31. avgusta.

Postoje brojni sajtovi sa lajv strim utakmica, ali u Srbiji je legalna i legitimna RTSplaneta.rs, proletos lansirana platforma za praćenje programa RTS onlajn. Na planeti je moguće pratiti prenose utakmica u realnom vremenu, uz RTS-ovog komentatora. Broj istovremenih korisnika može da uspori aplikaciju, kojoj će ovo prvenstvo biti prvi ozbiljniji test.

Tu je i FIFA Match Predictor, aplikacija koja vam omogućava da prognozirate rezultate sva 64 meča i da se u tome takmičite sa drugim korisnicima i prijateljima. Možete ih izazivati i na pojedinačne mečeve, a aplikacija dozvoljava i dodatna pitanja za prognoziranje, ne i za klađenje. Dobri igrači dobijaju nagrade. Raj za one koji su ogrezli u klađenju, ali ne bi više da ulažu novac.

Broj neoficijelnih aplikacija meri se stotinama.

S druge strane, manjem broju onih koji će utakmice pratiti uživo iz Rusije valja skrenuti pažnju na neka posebna pravila koja tamo važe vezano za internet i mobilnu telefoniju. U Rusiju je zabranjena usluga VPN-a, ali to važi samo za lokalne provajdere; stranci mogu da se vezuju preko spoljnih kanala, ali ne smeju VPN da dele dalje ni sa kim unutar Rusije.

Novi ruski zakoni, međutim, traže od provajdera da beleže i, što je još bitnije, naredne tri godine čuvaju podatke o tome koje ste sajtove posećivali dok ste bili tamo. I to važi za sve, i za strance i za ruske građane. Takođe, od 1. jula 2018, dakle, na polovini prvenstva, na snagu stupa zakon koji zahteva od operatora da čuvaju vaše SMS poruke i snimljene telefonske razgovore narednih šest meseci. ¶

PRODAJA&PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije **u redakciji**	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	**1500 RSD**	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	**2000 RSD**	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	**2900 RSD**	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	**3800 RSD**	50,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Fabijani

"Uzmite vino", pokazujući ka stolu sa čašama i flašama ugostio nas je Andrej, vlasnik Vile Fabijani smeštene kraj gradića Štanjela u slovenačkoj regiji Kras. "Imaš ti kakvu rakiju?", upitao sam dok su se ostali već služili. "Imam samo viljamovku", malo se zatečeno osmehnuo Andrej. "Biće dovoljno."

Bio je to dug dan. Milan, moj drug iz detinjstva kojeg nisam video bar 15 godina, otkad se odselio u Ljubljanu, pravo sa aerodroma vodio je grupu novinara iz Srbije u obilazak Krasa. To je područje u zaleđu Trsta, severozapadno od Postojnske jame, sa mnogo sunca, malo vode i mnoštvom vinograda. Milan i njegova supruga Gordana se ovim poslom bave nekoliko godina, gosti su im uglavnom novinari iz susednih država, glavni klijent im je Turistička organizacija Slovenije, a Milan tvrdi da je ovaj način promovisanja turizma mnogo efikasniji i jeftiniji nego oglašavanje u štampi, na bilbordima ili televiziji. Tog dana posetili smo jedan gradić, jedan minijaturni muzej, jednu plantažu lavande, dve vinarije i dva restorana.

Foto: R. Ćebić

"Znate kako Nemci organizuju ove ture?", zadirkivao nas je Milan kad smo gunđali na gust raspored. "Kod njih nema ni minut slobodan." U Krasu domaćini naglašavaju da sami suše lokalne specijalitete: dimljenu slaninu i kraški vrat. Naročito su ponosni na autohtonu vinovu lozu refošk od koje prave crveno vino teran. Vina nisam pio 25 godina, ali ovde degustaciju ne možete preskočiti ili, ne daj bože, odbiti. Setio sam se kako je Džon Hjuston u autobiografiji naveo kako je jedna od tri stvari koje bi u životu promenio da nauči da uživa u vinu umesto u žestokim pićima. Međutim, naručiti pivo u Krasu je, otprilike, kao tražiti big mek na sred Baščaršije.

Zato jeste bilo neobično sedeti s Andrejem i Milanom ispod ogromnog duda, starog 500 godina, u dvorištu Fabijanijeve vile i piti viljamovku. Zabavno je bilo i odgovarati Andreju, mašinskom inženjeru i kolekcionaru poršea, koji se sa žarom znatiželjnog deteta raspitivao o političkoj situaciji u Srbiji i stalno ponavljao: "Tako je isto i kod nas." Rezidencija na velikom imanju koje ima i svoj vinograd stara je bar koliko i dud, tako je uspela da utvrdi arhitekta Blanka, Andrejeva supruga, prilikom rekonstrukcije glavne i nekoliko pomoćnih zgrada. Maks Fabijani je bio dvanaesto od četrnaestoro dece veleposednika Antonija i tršćanske aristokratkinje Šarlote fon Kofer. Krajem 19. veka Maks je završio arhitekturu u Beču, a kasnije je radio u birou čuvenog Ota Vagnera. Fabijani je upamćen i kao prvi urbanista Ljubljane jer je pobedio na konkursu za uređenje gradskog centra nakon zemljotresa 1895. U Beču je projektovao nekoliko značajnih zgrada od kojih je najpoznatija palata Uranija. U Štanjel se vratio posle Prvog svetskog rata, kada je Kras pripao Italiji, rešen da sačuva svoje imanje. Posle Drugog rata ta teritorija postala je deo Jugoslavije, vila Fabijani je nacionalizovana, kasnije je vraćena naslednicima, pa poklonjena porodičnim prijateljima, sve dok je, trošnu i neuseljivu, nisu 2012. otkupili Blanka i Andrej. Blanka je uspela da sačuva rustičnu kombinaciju drveta i kamena i nenametljivo uklopi pastelne boje zidova i poneki moderni komad nameštaja. Našla je i nacrte malog vrta na terasi ispod glavnog platoa i uredila ga po uzoru na original sadeći povrće i začinske biljke. Banket sala iznad vinskog podruma je u fazi rekonstrukcije, a još nekoliko objekata čeka svoj red.

"Koliko imaš poršea?", upitao sam sutradan Andreja. "Dvadeset sedam ili osam", iskreno je odgovorio, bez trunke nadmenosti, i odveo nas da nam pokaže nekadašnju konjušnicu, polurazrušenog krova, u kojoj namerava da ih sve izloži. Kaže da je baš taj mogući izložbeni prostor bio razlog zbog kojeg su kupili imanje. Turizam je stigao kasnije, sam po sebi. Uglavnom se iznajmljuje zatvorenim grupama za venčanja i tim bildinge. Blanka je, tragajući za planovima, opisima, fotografijama da bi što vernije rekonstruisala imanje Fabijanijevih, sakupila veliku dokumentaciju o porodici, a naročito o Maksu, njenom najistaknutijem članu. Ona je već uredila deo pomoćne zgrade koja je trenutno galerija, a nada se da će sakupiti dovoljno materijala za muzej. Koliko je imanje bilo važno Maksu Fabijaniju govori da je zdušno sarađivao sa novim, italijanskim vlastima posle Prvog svetskog rata. U Gorici je bio šef kancelarije za obnovu tog grada, a 1935. prihvatio je da bude fašistički kandidat za predsednika opštine Štanjel. To mu sigurno nije pomoglo kad su '45. došli partizani i Maks se vratio u Goricu, gde je umro 1962. u 97. godini.

"Znaš, on je uvek bio na pogrešnoj strani", zaključio je šeretski Andrej i dodao da je Fabijani tokom Drugog rata sarađivao i sa partizanima: "Kad bi saznao da neko treba da bude uhapšen, najavio bi se domaćinu i rekao da će uveče doći kod njega da popije čašu vina. To je bio tajni znak da treba da se beži."¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

NE PROPUSTITE NOVU EPIZODU "ZUMIRANJA"

POLITIČKE EMISIJE U PRODUKCIJI NEDELJNIKA "VREME"

ČETVRTKOM U 18H UŽIVO NA

WWW.VREME.COM

I NA YOUTUBE I FACEBOOK KANALIMA "VREMENA"

EMITUJE SE I NA OVIM LOKALNIM TV STANICAMA:

- TV ŠABAC
- TV SANDŽAK
- T1 ZAJEČAR
- TELEMARK ČAČAK
- TELEVIZIJA VALJEVO PLUS
- KRALJEVAČKA TELEVIZIJA KATV
- TV FORUM PRIJEPOLJE

I NA PORTALIMA JUŽNE VESTI I UŽIČKA NEDELJA

LIDL SRBIJA – LOGISTIČKI CENTAR

SPREMAN ZA BUDUĆNOST

Logistički centar Lidl Srbija u Novoj Pazovi prvi je i jedini logistički centar nosilac LEED GOLD sertifikata za zelenu gradnju u Srbiji.

Osim moderne tehnologije i održivih materijala korišćenih pri samoj gradnji, savremeni sistemi i organizacija procesa u Logističkom centru obezbediće svakodnevnu isporuku kvalitetnih i svežih proizvoda u Lidl prodavnice širom Srbije.

U.S. GREEN BUILDING COUNCIL
LEED GOLD
USGBC

Na putu prema sutra.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec